

**T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**İNGİLİZ İŞGAL BİRLİKLERİNİN
KONTROL ALTINA ALINMASI
VE
GEÇİT TEŞKİLATI**

Yüksek Lisans Tezi

Deniz KULOĞLU

Ankara-2009

**T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**İNGİLİZ İŞGAL BİRLİKLERİNİN
KONTROL ALTINA ALINMASI
VE
GEÇİT TEŞKİLATI**

Yüksek Lisans Tezi

Deniz KULOĞLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Recep BOZTEMUR

Ankara-2010

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

İNGİLİZ İŞGAL BİRLİKLERİNİN
KONTROL ALTINA ALINMASI
VE
GEÇİT TEŞKİLATI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Recep BOZTEMUR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada; geçit teşkilatı hakkında bilgi vermek için çalışılmıştır. Geçit Teşkilatı Kurtuluş Savaşı esnasında İstanbul'u işgal eden İngiliz İşgal Birliklerinin uygulamalarının, birliklerin kontrol altına alınmalarına yönelik önlemlerin, Lozan Görüşmelerinin bir çıkmaza girmesiyle İstanbul'un tamamen kaybedilmesi ihtimalinin ve özellikle İstanbul'a saldırarak daha fazla söz sahibi olmak isteyen Yunanlılara karşı Türk Kuvvetlerinin Boğazı geçerek Trakya'ya müdahale edebileceği gerçeğinden yola çıkarak kurulmuştur.

Ankara Hükümeti tarafından Geçit Teşkilatı'nın kurulması ve görevini gizlilikle yerine getirmesi konusunda ne kadar doğru bir karar aldığı, Lozan Görüşmeleri esnasında zaman zaman yükselen tansiyondan ve İtilaf Kuvvetlerinin İstanbul'a muhtemel saldırısının gündeme gelmesinden çalışmanın sonunda ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İtilâf Kuvvetleri, Osmanlı Devleti, İstanbul, Trakya, Lozan Görüşmeleri

ABSTRACT

It has been strived to provide information about geit teşkilatı in this study. geit teşkilatı was formed in the independence war acknowledging the fact of Turkish Forces had been going to intervene in Thrace by stepping through the Bosphorours as a result of the applications and the measures taken the control the implementation of the British Occupation Forces when İstanbul had been occupied and probability of complete loss of İstanbul with a deadlock in Lousanne Negatiations particularly Greek desire to be a more a foremantioned state by attacking to İstanbul.

What a right decision had been made by Ankara Goverment on the subject of establishing Geit Teşkilatı and exucuting its task secretly has been cleared at the end of the study from the occasionally increasing tension during Lousanne Negatiations. When the probable attack of Allied Powers to İstanbul had been likely appeared.

Key Words

Allied Powers, Ottoman State, Istanbul, Thrace, Lousanne Negatiations

ÖNSÖZ

1919-1922 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerine bir Milli Devletin kuruluşunu sağlayan çetin bir mücadele cereyan etmişti. Sınırları artık belirginliğini yitirmiş olan bu imparatorlukta iki ayrı hükümetin mevcudiyeti, birçok cephede yapılan savaş ve ayaklanmaların yaşandığı ortamda, bir yandan ömrünü tamamlamış olan devletin hızla çöküşü, diğer yandan da yeni bir Milli Devletin doğuşu gerçekleşmekteydi.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanarak Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetine son veren Mondros Mütarekesi hükümlerine göre, İtilaf Devletleri, başta İstanbul olmak üzere yurdun birçok yerini işgal etmişlerdi. İtilaf Devletleri Komiserleri, Mondros Mütarekesinin uygulanmasını kontrol etmek maksadıyla, işgal ettikleri İstanbul'da karargâhlarını kurarak, hükümet üzerinde etkinliklerini artırmaya çalışmışlardı. Bununla beraber, Anadolu'nun Yunanlılardan temizlenmesi sonrasında başlayan Lozan Görüşmelerinin devamı sürecinde, bağımsızlığın yeniden kazanılabilmesi için Ankara Hükümeti tarafından da birçok tedbirler alınmıştı. Alınan bu tedbirlerden biri de, İstanbul'da mevcut İngiliz ve özellikle Yunan Birliklerinin kontrol altına alınması ve İzmit bölgesinde konuşlanmış olan Türk kuvvetlerinin İstanbul Boğazını geçerek, Trakya'ya müdahale edebilmesini kolaylaştıracak olan "Geçit Teşkilatı"nın kurulmasıydı.

Milli Mücadele döneminde, genellikle Teşkilat-ı Mahsusa'nın bünyesinden çıkan ve İstanbul'da faaliyet gösteren birçok Gizli Teşkilat görev yapmıştı. Bu teşkilatların ortak görevleri; asker ve sivil kesimden oluşan personel kadroları ile özellikle İstanbul bölgesinde haber ağı kurmak suretiyle ajan faaliyetlerinde bulunmak, Anadolu'ya personel, silah ve cephane kaçırılması faaliyetlerini organize etmek ve İtilaf devletlerinin karargâhlarına ve işbirliği içerisinde buldukları oluşumların içine sızarak önemli bilgi ve belgeleri elde etmektir. Zamanla bu grup ve teşkilatların görevlerini tam olarak yerine getirememeleri neticesinde ihtiyacı

karşlamak maksadıyla, İnci Ordu Kumandanlığı bünyesinden Aralık 1922’de oluşturulan Geçit Teşkilatı, Lozan Görüşmelerinin tamamlanması üzerine, 8 Ağustos 1923 tarihine kadar görev yapmıştı.

Türk Kurtuluş Savaşı’nı çeşitli yönleriyle inceleyen birçok eser kaleme alınmış olmasına rağmen, Aralık 1922 - Temmuz 1923 tarihleri arasında Lozan Konferansı’nın devam ettiği kritik süreç içerisinde, önemli bir görev üstlenen Geçit Teşkilatı hakkında çok az sayıda çalışma yapılmış olduğunu yaptığım araştırmalarda fark ettim. Bu maksatla, Milli Mücadele’ye önemli katkıları olmuş olan bu Teşkilatı, ulaşılabildiğim bilgi ve belgeler ışığında Yüksek Lisans Tezi olarak incelemeye çalıştım.

Bu Yüksek Lisans Tez çalışmasında, konu ile ilgili olarak elde edilebilen mevcut belge ve bilgilerin değerlendirilmesi suretiyle Teşkilat’ın; ne zaman ve nerede kurulduğu, ne zaman lağv edildiği, personel, silah ve cephanesinin nereden tedarik edildiği, komutanlarının kimler olduğu, görevlerinin neler olduğu, sorumluluk sahalarının hangi bölgeler olduğu, diğer grup ve teşkilatların görevleri ile ilgili olarak aralarında ne gibi benzerlik ve farklılıkların olduğu ve İşgal Devletleri personeli tarafından tespit edilmelerini önlemek için ne gibi tedbirler aldıklarına ilişkin sorulara cevap verilmeye çalışılmıştır.

Geçit Teşkilatı ile ilgili olarak yapılan kaynak araştırmasında, konu ile ilgili olarak günümüze kadar yapılmış olan ve sınırlı sayıdaki mevcut olan belgelerin tamamına yakınının bulunduğu Genkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, konuyla ilgili çeşitli kitap, dergi, ansiklopedi ve sözlükten literatür taraması yapılarak yararlanılmıştır.

Yüksek Lisans Tez çalışmam sırasında benden bilgi ve emeğini esirgemeyerek çalışmalarında yol gösteren, başta danışman hocam, Sn. Doç. Dr.

Recep Boztemur'a, kaynak araştırması sırasında bana yardımcı olan Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Arşivi çalışanlarına, teşekkür ederim.

Deniz Kuloğlu

Ankara 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ İŞGAL BİRLİKLERİNİN FAALİYETLERİ VE KONTROL ALTINA ALINMALARI

I. İNGİLİZ İŞGAL BİRLİKLERİNİN FAALİYETLERİ VE KONTROL ALTINA ALINMALARI	13
A. İSTANBUL'UN İŞGALİ	13
1. De Facto safhası	13
a. İşgal Kuvvetlerinin İstanbul'da yerleşmeleri	15
(1) İngilizler	17
(2) Fransızlar	17
(3) İtalyanlar	18
2. De Jure safhası	20
B. İŞGAL BİRLİKLERİ ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR	35
C. İLK TEPKİLER	36

D. KOCAELİNDE KUVAY-I MİLLİYE BİRLİKLERİNİN ÖRGÜTLENMESİ	39
II. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA KURULAN GİZLİ GRUPLAR	41
A. TEŞKİLAT-I MAHSUSA	42
B. KARAKOL CEMİYETİ CEMİYETİ, ZABİTAN VE YAVUZ GRUPLARI	43
C. HAMZA, MÜCÂHİD, MUHÂRİP VE FELÂH GRUPLARI	47
D. ASKERÎ POLİS (AYN-PE) TEŞKİLÂTI	48
E. MÜSELLÂH MÜDAFÂA-İ MİLLİYE (M.M.) GRUBU	48
F. TEDKİK HEYETİ ÂMİRLİKLERİ	49
G. GEÇİT TEŞKİLÂTI	49
III. SİLAH VE MÜHİMMAT DURUMU	50
IV. MUDANYA KONFERANSI ÖNCESİ ASKERÎ VE SİYASİ OLAYLAR	51
A. ÇANAKKALE OLAYI	52
B. PARİS MÜZAKERELERİ VE TRAKYA	53
V. MUDANYA KONFERANSI	54
A. KONFERANSIN HAZIRLIKLARI	54
B. MUDANYA KONFERANSI'NIN BAŞLAMASI	54
C. MUDANYA MÜTAREKESİNİN SONUÇLANMASI VE ANLAŞMANIN MADDELERİ	56
VI. BÖLÜM SONU DEĞERLENDİRMESİ	57

İKİNCİ BÖLÜM
GEÇİT TEŞKİLATI

I. GEÇİT TEŞKİLATI	58
A. KURULUŞ	58
B. PERSONEL DURUMU	62
C. TEŞKİLAT ;	68
1. Geçit Teşkilatı Karargahı	68
a. Sorumluluk Bölgesi	68
b. Kumandanı	69
c. Personel Durumu	69
d. Silah Durumu	70
2. Rumeli Yakası	70
a. Serköprü Mıntıkası	70
(1) Sorumluluk Bölgesi	70
(2) Kumandanı	70
(3) Birlikleri	70
(a) 1 nci Tabur: Büyükdere (Sarıyer) Mıntıkası	70
(i) Sorumluluk Sahası	71
(ii) Kumandanı	71
(iii) Personel Durumu	71
(iv) Silah Durumu	72
(b) 2 nci Tabur: İstinye Mıntıkası	72
(i) Sorumluluk Sahası	72
(ii) Kumandanı	72

(iii) Personel Durumu	73
(iv) Silah Durumu	73
(c) 3 ncü Tabur: Rumeli Hisarı Mıntıkası	74
(i) Sorumluluk Sahası	74
(ii) Kumandanı	74
(iii) Personel Durumu	74
(iv) Silah Durumu	75
(d) Ayastefanos Müfrezesi;	75
(i) Kumandanı	75
(ii) Görevi	75
(e) Haliç Feneri Müfrezesi	75
(f) Torpil Müfrezesi	76
(g) Bombacı Takımı	76
(h) İtfaiye Bölüğü	76
(i) Muhabere Müfrezesi	76
(i) İstihkam Müfrezesi	76
(j) Bahriye (Deniz) Müfrezesi	76
3. Anadolu Yakası	76
a. B Mıntıkası (Beykoz)	76
1. Sorumluluk Sahası	76
2. Kumandanı	77
3. Personel Durumu	77
4. Silah Durumu	78
5. Kuruluş	78

b. H Mıntıkası (Anadolu Hisarı)	79
1. Sorumluluk Sahası	79
2. Kumandanı	79
3. Personel Durumu	79
4. Silah Durumu	80
5. Kuruluş	80
c. S Mıntıkası (Üsküdar)	81
1. Sorumluluk Sahası	81
2. Kumandanı	81
3. Personel Durumu	81
4. Silah Durumu	82
5. Kuruluş	83
d. A Mıntıkası (Abdurrahman Gazi)	83
1. Sorumluluk Sahası	83
2. Kumandanı	83
3. Personel Durumu	84
4. Silah Durumu	84
5. Kuruluş	85
D. GÖREVLER:	86
1. Lozan Görüşmelerinin Devam Ettiği ve Savaş Çıkmadığı Süre İçindeki Görevler	86
2. Lozan Görüşmelerinin Kesintiye Uğrayarak Savaş Çıkması Halindeki Görevler	88
a. Yapılacak Savaşta İtilaf Devletlerinin Yunanistan	

Yanında Savaşa Katılmayarak, Tarafsız Kalmaları Halindeki görevler	88
b. Yapılacak Savaşta İtilaf Devletlerinin Yunanistan Yanında Savaşa katılmaları Halindeki Görevler	91
3.Geçit Teşkilatının görevleri	93
E. MALİ DURUM	95
F. TEŞKİLATIN VARLIĞININ İNGİLİZLER TARAFINDAN FARKEDİLMESİ VE ALINAN TEDBİRLER	100
G. TEŞKİLATIN LAĞV EDİLMESİ	106
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	103
EKLERİN AÇIKLAMALARI	119
ÖZGEÇMİŞ	125

KISALTMALAR:

ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Araştırma Etüd Başkanlığı
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TDK	: Türk Dil Kurumu
Genkur	: Genel Kurmay
EHUR	: Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği
GT	: Geçit Teşkilatı
GTK	: Geçit Teşkilatı Kumandanlığı
HTVD	: Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
DUIİT	: Dosya Usulü İrade Tasnifi
C	: Cilt.
Kls	: Klasör
Ds.	: Dosya
F.	: Fihrist
Sy.	: sayı.
s.	: sayfa.
Sü.	: sütun
Nr.	: numara
a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
Bkz.	: Bakınız.
Çev.	: Çeviren.
Yay.	: Yayınları.
Yay. Hz.	: Yayına hazırlayan
Kh.	: Karargâh
Tb.	: Tabur
Yb.	: Yarbay
Bnb.	: Binbaşı
Yzb.	: Yüzbaşı

Mt. : Makinalıtüfek
Ayn-Pe : Askeri Polis Teşkilatı,
MM : Müsellah Müdafa-İ Milliye Grubu
BMM : Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Marmara bölgesi içinde bulunan İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı halen dünyanın önemli stratejik bölgelerinden biridir. İzmit Körfezi, hem Çanakkale hem de İstanbul Boğazlarını kontrol etmek için merkezi bir konumda bulunması sebebiyle ayrı bir önem taşımaktadır. Birinci Dünya Savaşı esnasında da özellikle İstanbul, bu bölgenin merkezinde bulunması nedeniyle Osmanlı Devleti tarafından elde tutulması ve İtilaf Devletleri tarafından da ele geçirilmesi gereken en önemli stratejik noktaydı.¹

Birinci Dünya Savaşının başlarında, İtilaf Devletleri İstanbul'u ele geçirmek amacıyla 1915 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçmeye çalışarak İstanbul'u ele geçirmeye çalıştılar. Fakat Çanakkale'de Türk askerinin sergilediği kahramanlık ve metanet, İtilaf Devletleri tarafından Boğaz'ın geçilmesini ve dolayısıyla İstanbul'un ele geçirilmesini engelledi.

Fakat daha sonra, Enver Paşa, neredeyse her alanda büyük bir yıkım içerisinde bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nu son bir kurtuluş umuduyla Almanya yanında savaşa sokmasıyla İtilaf Devletleri Osmanlı toprakları üzerinde eskiden beri süregelen emellerini gerçekleştirme fırsatı buldular. Enver Paşa ise Almanya'nın yanında savaşa girmenin kötü gidişatı tersine döndüreceğine inanıyordu.

Enver Paşanın Almanya yanında savaşa girmesinin birçok nedeni vardı. Bu nedenler arasında öne çıkanlar şunlardı. O güne kadar kaybedilmiş olan toprakları ancak güçlü bir devlet ile beraber savaşa girilirse geri alınabileceğine inanması, savaştan güçlenerek çıkılması neticesinde Turan idealini gerçekleştirmeyi başarabileceğine inanması, Osmanlı Devletinin uluslararası arenada yaşadığı yalnızlık politikasından kurtulmak istemesiydi. Bunlara ilave olarak; Yunan Megalo İdeasının engellenmesi, Kapitülasyonlardan dolayı İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerinde yoğunlaşan baskının hafifletilmesinin sağlanması ve Almanya'nın

¹ “Enver Paşa imzasıyla Osmanlı ülkesinin mülki ve askeri mıntıkaya bölünmesi hakkında yapılan bu taksimat hakkında bilgi için” bk. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya Usulü İrade Tasnifi (DUİT), Dosya (Ds): 54-1 (1-10), Fihrist (F): 7, 29 Ağustos 1334.

savaşı kazanacağına inanması gibi nedenler sayılabilir. İttihatçı subayların çoğunun Alman hayranı olması da Enver Paşanın bu kararı vermesinde etkin olmuştur.

Almanya, Osmanlı Devletinin kendi saflarında savaşa girmesinin kendisine birçok avantaj sağlayacağını hesap etmişti. Bunlar; Osmanlı İmparatorluğu'nun jeopolitik konumunun kendisine sağlayacağı yararlar, Osmanlı Devletinin savaşa katılması, yeni cephelerin açılması anlamına gelmekteydi. Bununla İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'na kanalize olacak, kendi cephelerindeki İtilaf Devletlerine ait birliklerinin bir kısmı bu yeni cepheye kaydırılacak, dolayısıyla kendi üzerindeki baskı azalacaktı. Boğazların kontrolünün kendisiyle hareket eden bir devlet kontrolünde bulunması İtilaf devletlerine ait birliklerin Rusya'ya yardım etmesini zorlaştıracak belki de imkânsız kılacaktı. Dolayısıyla yardımdan mahrum kalan Rusya kendisine karşı, fazla varlık gösteremeyecekti. Osmanlı İmparatorluğu'nun asker potansiyeline ilave olarak gerektiğinde halifelik nüfuzundan faydalanarak cihad ilan edilmesi sağlanabilecekti. Savaşın kazanılmasıyla Ortadoğu petrol bölgelerini kontrol altına alınabilecek ve İngilizlerin, kendi sömürgeleri ile olan bağlantıları kopacaktı. Bu nedenlerle Almanya yanında Birinci Dünya Savaşına katılan Osmanlı Devleti, birçok cephede savaştı. Fakat savaş düşünüldüğü gibi sonuçlanmadı ve Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri ordularına yenilerek savaştan ağır yaralar alarak çıkmak zorunda kaldı.²

Bu yenilgiyi tahmin eden İtilaf Devletleri, stratejik açıdan önemli bir coğrafyada bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanarak kontrol altına alınması yönünde kendi aralarında birtakım anlaşmalar yapmışlardı.³ İtilaf Devletleri bu anlaşmalarla; Osmanlı Devletinin paylaşılmasının yanı sıra, İtilaf bloğunun birlik ve istikrarını sağlamak istemişlerdi. Buna ilave olarak İtilaf Devletleri savaştan sonra Osmanlı Devletini paylaşma konusunda anlaşmazlığa düşmemek ve İtalya ile Rusya'yı İtilaf bloğuna katmayı amaçlayarak bu anlaşmaları yapmışlardı.

² Zekeriya Türkmen, Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920), Ankara, 2001, s. 18-24.

³ Yuluğ Tekin Kurat, Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması, Ankara, Turhan Kitabevi yayını.

İtilaf Devletleri arasında imzalanan ve Gizli Anlaşmalar şunlardı;

- İmzalanan ilk anlaşma, 18 Mart 1915'te İngiltere – Fransa – İtalya arasında imzalanan Boğazlar Anlaşması idi. Bu anlaşmayla, Rusya'nın Almanya tarafına geçmesi önlenmiş ve Çanakkale Savaşı esnasında Boğazlar konusunda tedirginleşen Rusya'nın rahatlaması için kendisine Boğazlar ve çevresinin kontrolü bırakılmıştı.

- Diğer anlaşma, 19 Nisan 1917 tarihinde İngiltere – Fransa – İtalya arasında imzalanan Saint Jean de Maurienne Antlaşması idi. Bu anlaşmayla, On İki Ada, Antalya, İzmir, Aydın ve Muğla İtalya'ya bırakılmıştı. Paris Konferansı'nda, İzmir'in Yunanistan'a bırakılmasını isteyen İngiltere'ye karşı cephe alan İtalya'nın tepkileri neticesinde İngiltere bu anlaşmayı geçersiz olduğunu belirtti.

- Bir başka anlaşma, 26 Nisan 1915'te İngiltere – Fransa – İtalya arasında imzalanan ve Saint Jean de Maurienne Antlaşması'nın devamı niteliğinde olan, Londra Anlaşması idi.⁴ Bu anlaşmayla Oniki ada ile Antalya'nın bırakıldığı İtalya'ya, Osmanlı Devletinin Libya üzerindeki halifelik haklarının da kaldırılacağına vaat edilmesiyle İtalya İtilaf Grubu'na geçti.

- Bir diğer anlaşma, 16 Mayıs 1916'da İngiltere – Fransa arasında imzalanan ve Rusya'ya Trabzon – Erzurum – Van – Bitlis ile beraber Güneydoğu Anadolu Bölgesinin bir kısmının, Fransa'ya Doğu Akdeniz Bölgesi – Adana – Antep – Urfa – Diyarbakır – Musul – Suriye kıyılarının, İngiltere'ye ise Hayfa – Akka limanları – Bağdat – Basra – Güney Mezopotamya bölgelerinin bırakıldığı Sykes – Picot Anlaşmasıydı.⁵ Bu anlaşmayla, Musul, Ürdün ve Suriye'nin bir kısmında kurulacak olan Arap Krallığının Fransa ile İngiltere'nin ortak denetiminde olması ve Filistin'de, Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Şerif Hüseyin tarafından uluslararası bir yönetimin kurularak Hicaz'ın serbest bölge olması kararlaştırılmıştı. Bu anlaşmayla, Arap bölgeleri (Orta Doğu) İtilaf Devletleri tarafından paylaşılmıştı.

⁴ Cemal Tükin, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, İstanbul, 1947, s. 364-365; Akdes Nimet Kurat, Aynı eser, s. 305; Ömer Kürkçüoğlu, Türk - İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ankara, 1978, s. 40-41; Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, c. III/2, Ankara, 1991, s. 103-123

⁵ Ömer Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 42; Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 124-127. Bu anlaşma adını tasarıyı hazırlayan İngiliz diplomat Mark Sykes ve Fransız diplomat Georges Picot'tan alır.

- Sykes – Picot Anlaşması'nın devamı niteliğinde olan ve Rusya, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Petrograt Protokolü idi. Bu protokol ile Rusya'ya, İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu çıkarlarını kabul etmesine karşılık Boğazlar bölgesine ek olarak Trabzon'a kadar Doğu Karadeniz, Erzurum, Van ve Bitlis'in verildi.

- Yapılan son anlaşma olan ve 1916 yılında İngiltere ile Mısır valisi Şerif Hüseyin arasında imzalanan Mc.Mahon anlaşmalarıydı. Bu anlaşmalarla, Arapların Osmanlı Devletine karşı savaşmaları karşılığında Şerif Hüseyin'e bağımsız bir Arap Devleti vaat edildi.

Bu anlaşmalarla; İtilaf Devletleri kendi aralarındaki mevcut birlik ve bütünlüğü güçlendirerek çıkar birliği sağlamışlar ve daha savaş bitmeden, İstanbul konusu hariç Osmanlı Devletinin sahip olduğu toprakların paylaşılması hakkında görüş birliğine varmışlardı.⁶

Yunanistan, gizli antlaşmalara katılmamasına rağmen savaştan sonra toplanan Paris Konferansında, İzmir ve civarını alarak Osmanlı topraklarının paylaşımına açıkça katıldı. Rusya, gizli antlaşmalara katıldı fakat 1917 yılında savaştan çekilmesi nedeniyle Osmanlı Devleti topraklarının paylaşımına katılmadı. İtalya'da Rusya gibi gizli antlaşmalara katıldı ancak uygulamalarda umduğunu bulamadığından İngiltere ve Fransa ile kendi arasına mesafe koydu.

Antlaşmalar, Rusya'da 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik Devrimi'ne kadar hayat buldu. 1917 yılında, Çarlık Rejimi'ni yıkarak iktidarı ele geçiren Bolşevikler, savaştan çekilerek kendi yaralarını sarma çabasına giriştiler ve tüm bu antlaşmaların kendileri için geçersiz olduğunu, dolayısıyla hiç birine uymayacaklarını da dünyaya açıkladılar. Buna tepki gösteren Müttefikler ise Boğazların kontrolünü Ruslara vermekten vazgeçerek kendi kontrollerine almak için görüş birliğine vardılar.

⁶ Edouard Driault, Şark Meselesi, Çev. Mehmet Nazif, İstanbul, 1928, s. 231; Ahmet Şükrü Esmer, Siyasi Tarih, İstanbul, 1944, s. 184; Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, Ankara, 1970, s. 69-71.

Rusya'nın devreden çıkmasıyla, İngiltere, Fransa ve Yunanistan İstanbul'un geleceği hakkında kendi aralarında görüşmelere başladılar. Fakat bu devletler İstanbul'un paylaşılması konusunda bir türlü fikir birliğine varamayınca şehri beraber yönetme, ortak bir şekilde kontrol altında tutma fikrinde birleştiler.

Bu dönemde, Osmanlı Ordusu da Rusların boşalttığı Doğu illerinde ilerlemeye başlamıştı. Osmanlı Ordusunun karşısında artık savaştan çekilerek kendi iç sorunları ile uğraşan Rusya yoktu. Fakat bunu yerine Ermeniler vardı. Osmanlı Ordusu, Ermeni direnişine rağmen ilerlemesine devam etti. 03 Mart 1918 tarihinde Rusya ile imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'yla Kars, Ardahan ve Batum sancakları Osmanlı Devletine geri verildi. İlerlemesini sürdüren Osmanlı Ordusu önce Azerbaycan'ı, daha sonra da Dağıstan'ı ele geçirdi. Bu topraklar üzerinde kontrol sağlamak isteyen İngiltere yüzünden, bu bölge büyük mücadelelere sahne oldu. İngiltere, Osmanlı Toprakları olan Musul - Kerkük bölgesindeki çıkarlarını korumak için Rusya'nın Osmanlı Devleti ile direkt temasının olmamasının uygun olacağını düşünüyordu. Dolayısıyla bu bölgede bir tampon bölge oluşturulmalıydı. Bu amaçla İngiltere, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'da Bolşevik karşıtı rejimler oluşturmaya çalıştı, Rusya ise tüm gücüyle buna karşı mücadele etti.

Sarıkamış faciası, Kanal macerası, harbin yenilgiye doğru sürüklendiğini gösteriyor ve bir an önce barış için gerekli girişimlerde bulunmak gerekiyordu. Eylül 1918'e geldiğinde İttifak Devletleri için artık savaşın sonu gelmişti. Harpten çıkma öncülüğünü Avusturya – Macaristan İmparatorluğu yaptı. Halbuki lider durumunda bulunan Almanya, barış teklifinde bulunmak için daha uygun şartların oluşmasını bekliyor, ayrı ayrı teklifte bulunulmasının iyi olmayacağını düşünüyordu. Müttefikleri ile beraber hareketi kabul eden Bulgaristan ise harbe ancak iki hafta daha dayanabildi. 29 Eylül 1918 tarihinde Bulgaristan'ın ateşkes isteyip savaştan çekilmesiyle, savaşa devam etmenin zarardan başka hiçbir getirisinin olmayacağını anlayan Almanya da barış görüşmelerinden başka bir çare kalmadığını kabul ederek Avusturya – Macaristan ve Türkiye ile bu hususta yazıştı. Sonunda 5 Ekim 1918'de

Almanya ile Avusturya – Macaristan, İsviçre aracılığıyla, Osmanlı Devleti ise İspanya aracılığıyla Amerika Cumhurbaşkanı Wilson’a barış teklifinde başvurdular.⁷

İmparatorluğun, barış önerisinde bulunduğu günlerde cephelerdeki durumu oldukça kötüydü. Yıllar boyu süren savaşlar sonunda büyük boyutlarda sefalet düşen Osmanlı Devleti Kafkasya ve Çanakkale savaşları hariç, geri kalan cephelerde yapılan savaşların hepsinde yenilgiye uğradı. İngilizler, Filistin, Ürdün, Suriye ve Musul bölgesi dışında neredeyse Irak’ın tamamında kontrolü ele geçirdiler. İtilaf Devletleri Orduları için artık savaştan yenik çıkan ve karşı koyma gücü neredeyse tamamen yok olmuş Osmanlı Devletinin başkenti İstanbul’u ele geçirmek zor olmayacaktı. Sonunda bunu engelleyecek gücü kalmayan Talat Pasa Hükümeti istifa etti ve böylece Osmanlı Devleti’nin son dönemine damgasını vuran İttihat ve Terakki iktidarı sona erdi. 14 Ekim 1918 tarihinde yeni Hükümeti kuran Sadrazam ve Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşanın düşüncesine göre mütarekenin imzalanması artık kaçınılmaz olmuştu. Ahmet İzzet Paşanın ilk iş olarak, dönemin Amerika Başkanı Wilson tarafından 08 Ocak 1918’de açıklanan ve Wilson Prensipleri⁸ olarak tarihe geçen 14 maddelik ilkelere uygun bir barış için çalışmalara başladı. En sonunda Osmanlı imparatorluğu, Mondros Mütarekesi ile yüzleşmek zorunda kaldı.

Savaşa devam edemeyen Osmanlı Devleti’nin Ateşkes imzalamak istemesinin nedenleri şunlardı. Savaş taraftarı olan İttihat ve Terakki Partisi liderlerinin (Cemal Paşa, Enver Paşa, Talat Paşa) ülkeyi terk etmeleriyle yönetime barış isteyen Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın gelmesi ve uzun yıllardan beri devam eden savaşlarda verdiği ağır zayıatlardan dolayı devletin savaşacak gücünün kalmamasıydı. Bunlara ilave olarak, Bulgaristan’ın savaştan çekilmesi sonucunda, Almanya ile kendisi arasındaki kara bağlantısının kesilmesi ve Wilson Prensiplerinden cesaret alınması gibi nedenler eklenince barış istemek kaçınılmaz olmuştu.

⁷ Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, c.1, İstanbul, 1987, s. 38

⁸ Wilson İlkeleri: Bu ilkeler karşı cephede yer alan ve durumları gittikçe kötüleşen ülkeler tarafından oldukça olumlu karşılanmış ve bu ilkeler çerçevesinde yapılacak barışa tüm devletler razı olmuştur. Wilson’un vaat ettiği koşulların Osmanlı Devleti açısından en önemli yanı, Boğazların tüm devletlere açılması, Anadolu topraklarında Türk nüfusunun fazla olduğu bölgelerin eskisi gibi Türk yönetiminde bırakılması ancak Türk boyunduruğu altında yaşayan diğer uluslara özgürlük tanınmasıydı. Ahmet Mumcu, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, (matbaa tarih) s. 25; Selek, a.g.e. s. 36.

Osmanlı Devleti, antlaşmayı imzalayarak savaşa son vermek isteyince Müttefiklerin de uygun gördükleri Mondros'ta görüşmelere başlandı. Ahmet İzzet Paşa, yapılacak olan görüşmelere Osmanlı Devleti adına, Bahriye Nazırı Rauf Bey (Orbay) başkanlığında bir heyet görevlendirdi. Hükümet tarafından bu heyete sekiz maddelik bir talimatname verildi. Bunlardan önemli olanları şunlardı; Boğazlardan Yunan savaş gemileri hariç diğer ülkelerin ticaret gemilerine geçiş ruhsatı verilmesi, Padişahın egemenlik hakları muhafaza edilmesi, İstanbul ve Boğazların Türklerin elinde kalması ve Osmanlı Ordusunun terhis edilmemesi ile ilgili hususlardı.⁹

Heyet, 24 Ekim 1918 günü Peyki Sevkettorpedo kruvazörü ile İstanbul'dan Bandırma'ya, oradan trenle İzmir'e geçti. 26 Ekim 1918 günü Muzaffer Römorkörü ile Midilli Adası'na ulaşan heyet aynı gün akşamı buradan bir İngiliz harp gemisine binerek Mondros Limanı'na ulaştı.

Görüşmeler Osmanlı heyetinin tahmin ettiği gibi başlamadı. Heyet tarafından yapılan teklifler İngilizler tarafından dikkate alınmadı. Bununla beraber Rauf Bey kesin kararı Hükümete bırakıyordu. Fakat kendisi görüşmeler esnasında kendisine güven veren İngilizleri fazla gücendirmeden, şartları daha da olumsuz hale getirmeden metnin imzalanması gerektiğini düşünüyordu.

Agamemnon Zırhlısında yapılan ve dört gün süren görüşmelere İngiltere ve müttefikleri adına Amiral Calthorpe katılmıştı. Türk heyeti, zaman zaman Hükümetten yeni talimatlar isteyerek zaman kazanmak ve elinden geldiğince insiyatif kullanarak İngiliz Amiralin teklif ettiği mütareke şartlarını hafifletmeye çalışıyordu. Fakat görüşmelerin kesileceğine dair verilen ultimatoma nedeniyle yapacak başka bir şey kalmadığını anlayan Rauf Bey, Mondros Ateşkes Antlaşması'nı 30 Ekim 1918 günü saat 20.30'da imzalamak zorunda kaldı. Antlaşma, ertesi gün öğleden sonra yürürlüğe girdi.¹⁰

⁹ Selek, a.g.e., s.42

¹⁰ Bu konuda yayınlanmış pek çok eser bulunmaktadır. Rauf Orbay'ın "Siyasi Hatıraları görüşmeler sırasında yaşadıklarını gün gün anlatması bakımından önemlidir. Sabahattin Selek, a.g.e., s.44; Ali Fuat Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi; Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, c. I

Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesini imzalayarak İtilaf devletlerine teslim oldu ve hayatı fiilen sona erdi. Mütarekenin imzalanmasından hemen sonra, Barış Konferansına kadar ellerini daha da güçlendirmek isteyen İtilaf Devletleri daha önce yapılan gizli antlaşmaları birer birer uygulamaya başladı.

Müttefikler, özellikle yaklaşmakta olan barış görüşmelerinde hoşgörüyü hiç yer olmadığını Türklerin kafasına sokmaya çalışarak antlaşmanın uygulanmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Müttefikler, Türkiye'nin geleceğine yönelik Padişahın ve Bab-ı Ali'nin işbirliğini sağlamak için, onlar üzerinde otorite kurmak zorunda olduklarını biliyorlardı. Önce bunu gerçekleştirmek için faaliyetlerde bulundular. Bununla Ülkeyi kontrol altına almanın kolay olacağını zannediyorlardı. Fakat ne var ki, İtilaf Devletlerinin bu düşüncesinin nereye varacağını tahmin eden birkaç komutan, Türkiye'nin paylaşılmasına ve yabancı kontrolüne karşı beklenmedik bir şekilde karşı koyarak direnişi meşru bir milliyetçi harekete dönüştürdüler.

25 maddeden oluşan Mondros Ateşkes Anlaşması, aslında Devletler Hukukunda yer alan ve o güne kadar uygulanan ateşkeslerden çok farklıdır. Ateşkes Antlaşması,¹¹ Devletler Hukukuna göre kesin Barış Antlaşması yapıncaya kadar yürürlükte olacak bir belgedir. Ateşkeste hukuksal bakımdan bazı kuralların saptanması gerekir. Ateşkese; ateşkesin başlayacağı tarih, bunun süresi, tarafsız bölgelerin belirlenmesi, halkla ilişkiler, yasak eylemler, savaş tutsakları ve daha başka konular üzerinde maddeler konulması gerekir. Ancak ateşkes, hukuk açısından savaşın kesinlikle sona erdirilmesiyle sonuçlanma garantisi olmadığından, özellikle ordu için terhis ve silahsızlanmaya ait hükümlerin bulunmaması, yani 5 nci madde olan "Sınırların korunması ve İç Güvenliğin sağlanması dışında Osmanlı Ordusu'nun terhis edilmesi" maddesinin Ateşkes Antlaşması metninde bulunmaması gerekiyordu.¹² Bununla beraber, Osmanlı Devleti'nin imzaladığı ateşkes çok ağır koşullar içeriyordu. Özellikle İmparatorluğun herhangi bir yerini rahatlıkla işgale izin veren ve metinde "İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik bölgeyi işgal etme hakkına sahip

¹¹ Silah bırakışması.

¹² Afet İnan; Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, TTK. Yay. Ankara 1991, s. 18, 19.

olacaktır” şeklinde ifade edilen 7. madde¹³ kayıtsız ve şartsız teslimiyetin en açık ifadesiydi.

Mondros Mütarekesinin imzalanması ile savaş yılları boyunca İstanbul’da görev yapan Alman Heyeti 02 Kasım 1918’de Yavuz Muharebe Kruvazörü’nü teslim ederek Korkovado Vapuru¹⁴ ile Odesa’ya, Alman denizaltıları ise Sivastopol’e gitmek üzere İstanbul’dan ayrıldılar. Aynı gece İttihat ve Terakki Partisi’nin üç lideri, Enver, Talat ve Cemal Paşalar ülkeyi terk ederek Almanların elindeki bir Rus muhribiyle Odesa’ya doğru yola çıkmışlardı.

İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti’nin fiili mevcudiyetine son veren Mondros Mütarekesi hükümlerine dayanarak, 3 Kasım 1918’den itibaren Anadolu’nun birçok yerine asker çıkardılar.¹⁵ İngilizler; 3 Kasım 1918’de Musul’u, 9 Kasım 1918’de İskenderun’u 1919 yılı başlarında da, Urfa, Antep ve Maraş’ı daha sonra da Samsun ve Merzifon’u işgal ettiler. Fransızlar; Adana ve çevresini işgal ederek buradaki Ermenileri harekete geçirdiler. İtalyanlar; Konya, Antalya, Söke, Kuşadası, Bodrum ve Marmaris’i işgal ettiler. İstanbul ise İtilaf Devletleri donanmaları tarafından 13 Kasım 1918’de işgal edildi. Bu işgalin esas amacı, Osmanlı Hükümeti’nin baskı altına alınarak planlanan işgalleri daha kolay bir şekilde gerçekleştirmektir. Oysa 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanırken İngiltere adına imzayı atan Amiral Calthorpe, Osmanlı Devleti temsilcisi Rauf Bey’e Müttefiklerin İstanbul’da askeri varlıkları olamayacağına dair sözlü garanti vermişti.

İtilaf kuvvetleri, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın uygulanması konusunda Osmanlı Devleti’ne baskı yapmaya başladılar. Bu işgaller karşısında da Türk milleti, vatanını ve bağımsızlığını korumak amacıyla mücadele kararı aldı. Müttefikler İstanbul’u işgal ederek barış şartlarını Milliyetçilere dayatabileceklerini ve onları

¹³ 7. madde: Müttefikler, güvenliklerini tehdit edecek bir durum olduğunda herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahiptir.

¹⁴ Bu geminin adı Erol Mütercimlerin, “Kurtuluş Savaşı’na Denizden Gelen Destek” adlı eserinde (s.42) “Korkovada”; S. Şahin, Kurtuluş Savaşı’nda Türk Bahriyesinin Deniz Harekât ve Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezinde (s.10) “Korvado” olarak geçmektedir. Buradaki bilgi Türk İstiklâl Harbi, c. V, s. 6’dan alınmıştır.

¹⁵ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi: İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe, I, Ankara, 2004, s. 82-83

İstanbul Hükümeti ile işbirliğine zorlayabileceklerini umuyorlardı. Kendilerine göre işgalin birtakım elverişli nedenleri de vardı. İngilizler bütün istenmeyen kişileri, yani şehirdeki Kuvay-ı Milliyeci unsurları tutuklayabileceklerdi. Padişah – Halife'nin hukukunun devam ettirilmesiyle gerek Osmanlı Devleti'nde, gerekse diğer İslam Ülkelerinde olumlu bir imaj yaratacaklarını umuyorlardı. Aynı zamanda Milliyetçileri destekleyenlerden bazılarının halife etrafında toplanacaklarını ve dolayısıyla Kuvay-ı Milliye Hareketinin bölüneceğini hesap ediyorlardı. İşgal, Osmanlı parlamentosundaki Milliyetçilerin bastırılması hususunda ellerini güçlendirecekti. İşgalle, daha etkin bir mali ve hukuki kontrol getirilerek, şehrin yönetilmesi kolaylaşacaktı.¹⁶

İşgalin başlamasıyla İtilaf Devletlerinin kontrolü altına giren İstanbul Hükümeti, Devletin bekasının İtilaf Devletleri elinde olduğunu düşünmeye başladı. Sonunda Hükümet gittikçe bu devletlerin elinde bir kuklaya dönüşmeye başladı. Oysa Anadolu'da kendini göstermeye başlayan milliyetçi hareket, devletin bekasının bu coğrafyada yaşayan ve ülkenin gerçek sahiplerinin elinde olduğunu biliyorlardı.

Anadolu'da başlayan milliyetçi hareketin başarıya ulaşması, İstanbul'dan sağlanacak Personel, silah, cephane, malzeme gibi ihtiyaçların yanı sıra İtilaf Devletleri hakkında elde edilecek istihbarata bağlıydı. Bu yüzden İstanbul'da faaliyet gösteren, genellikle Teşkilat-ı Mahsusa'nın bünyesinden çıkan gizli gruplardan faydalanılması gerekiyordu. Bu gizli grupların en önemlileri; Karakol Cemiyeti, Zabitan Grubu, Yavuz Grubu, Hamza, Mücahid, Muharip ve Felah Grupları, Askeri Polis (Ayn-Pe) Teşkilatı, Müsellah Müdafâ-İ Milliye (MM) Grubu ve Tetkik Heyeti Amirlikleriydi. Bu grupların ortak görevleri; asker ve sivil kesimden oluşan personel kadroları ile özellikle İstanbul bölgesinde haber ağı kurmak suretiyle ajan faaliyetlerinde bulunmak, Anadolu'ya personel, silah ve cephane kaçırılması faaliyetlerini organize etmek, İtilaf Devletlerinin karargâhlarına ve işbirliği içerisinde buldukları oluşumların içine sızarak önemli bilgi ve belgeleri elde etmektir.

¹⁶ Bilge Criss, İşgal Altında İstanbul, 1918-1923, İstanbul, 1994, s. 27

Mondros Mütarekesinden Lozan Konferansı'nın sonuçlandığı 24 Temmuz 1924 tarihine kadar İstanbul'da kalan İtilaf Devletleri'nin durdurulması ve bağımsızlığın yeniden kazanılabilmesi için bu dönemde Ankara Hükümeti tarafından birçok tedbir alınmaktaydı. Bu tedbirler arasında, işgal edilen İstanbul'da İngilizlerin faaliyetleri hakkında toplanan bilgileri kendisine ulaştırılmak, özellikle İngiliz ve Yunan İşgal kuvvetlerini kontrol altına alacak gerekli tedbirleri almak ve gerektiğinde Türk kuvvetlerinin Boğazları geçerek, Trakya'ya müdahale etmesi halinde bu harekâta yardımcı olacak bir teşkilatın kurulması da vardı. Bu düşünce itibarıyla Ankara Hükümeti'nin emriyle, 1922 yılının Ekim ayı sonlarında Geçit Teşkilatı kuruldu.

Bu çalışmada, günümüze kadar kapsamlı olarak incelenmemiş olmakla birlikte, Ekim 1922 - Temmuz 1923 tarihleri arasındaki kritik süreçte, önemli bir görev üstlenen Geçit Teşkilatı ile yakın dönemde kurulmuş olan diğer grup ve teşkilatlar arasındaki benzerlik ve farklılıkların mevcut belgeler çerçevesinde ortaya konulması amaçlanmaktadır. Konu ile ilgili olarak, ulaşılabilen mevcut belge ve bilgiler değerlendirilmek suretiyle Teşkilat'ın, ne zaman ve nerede kurulduğu, ne zaman lağv edildiği, personel - silah ve cephanesinin nereden tedarik edildiği, komutanlarının kimler olduğu, görevlerinin neler olduğu, sorumluluk sahalarının neresi olduğu, diğer grup ve teşkilatlar ile görevleri ile ilgili olarak aralarında ne gibi benzerlik ve farklılıklar olduğu, İşgal Devletleri personeli tarafından tespit edilmelerini önlemek için ne gibi tedbirler aldıklarına ilişkin sorulara cevap vermeye çalışılmıştır.

Geçit Teşkilatı ile ilgili olarak yapılan kaynak araştırmasında, literatür taraması yöntemiyle konu ile ilgili olarak günümüze kadar yapılmış olan sınırlı sayıdaki araştırmalardan, mevcut olan belgelerin tamamına yakınının bulunduğu Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Arşivi'nden ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden, ve çeşitli dergi, kitap, sözlük gibi yazılı dokümanlardan yararlanılmıştır.

İki bölüm olarak hazırlanan Tez'in birinci bölümünde, Mondros Mütarekesinin 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmasından sonra İstanbul'un işgal

edilmesi ile İşgal kuvvetlerinin İstanbul'da yapmış oldukları faaliyetler, bu faaliyetlere karşı gösterilen tepkiler ve özellikle İstanbul'da faaliyet gösteren grup ve teşkilatlar ile Mudanya Mütarekesinin sonuçları incelenmiştir. İkinci bölümde ise, Geçit Teşkilatının kuruluşu, teşkilatta görev yapan personel durumu, teşkilatın mevcut silah ve cephane durumu, görevleri, mali durumu ve lağv edilmesi ile ilgili konular ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ İŞGAL BİRLİKLERİNİN FAALİYETLERİ

VE

KONTROL ALTINA ALINMALARI

I. İNGİLİZ İŞGAL BİRLİKLERİNİN FAALİYETLERİ VE KONTROL ALTINA ALINMALARI

A. İSTANBUL'UN İŞGALI

İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi iki safhada olmuştu. Birinci safha olan ve 13 Kasım 1918 - 16 Mart 1920 tarihleri arasında kapsayan “de facto”¹⁷ safhası ile İkinci safha olarak değerlendirilen ve 16 Mart 1920 tarihinde gerçekleşen “de jure”¹⁸ safhasıydı.

1. De Facto Safhası

İngiltere adına Mondros Mütarekesini imzalayan Amiral Calthorpe, Osmanlı Devletinin temsilcisi olan Rauf Bey'e Müttefiklerin İstanbul'da askeri varlıklarının olmayacağına dair söz vermişti.¹⁹ Buna rağmen İtilaf Devletleri donanması 7 Kasım 1918 tarihinde Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sadece 7 gün sonra Boğazlardaki mayınları temizlemek bahanesiyle Çanakkale Boğaz'ından içeri girdi.²⁰ 11 Kasım 1918 tarihinde de diğer harp gemileri bunları takip etti. 12 Kasım 1918'de ise Yunan Averof zırhlı kruvazörü, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Marmara

¹⁷ “Kanuni olarak yetki olmadığı halde fiili olarak yetkilerin kullanılması anlamındadır. Gerçek hayatta uygulamanın nasıl olduğunu yani olanı belirtir.”

¹⁸ Konu hakkında kanunların ne söylediğini yani olması gerekeni belirtir.” De facto teriminin karşıtıdır.

¹⁹ Selek a.g.e., s.44-47 “Calthorpe'un, Rauf Bey'e verdiği özel mektuba göre, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının yalnız İngiliz ve Fransız askerlerince işgal edileceği, İstanbul ve İzmir'e Yunan askeri gönderilmeyeceği, Osmanlı Hükümeti asayişini sağladığı müddetçe İstanbul'un işgal edilmeyeceği belirtilerek, mektubun padişah ve sadrazamdan başka kimseye gösterilmemesi isteniyordu”.

²⁰ Tefik Bıyıklıoğlu - Tefik Ercan, Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1992, s. 169.

Denizine giriş yaptı. 13 Kasım 1918 gününe gelindiğinde ise artık, İtilaf Devletlerinin 61 parça harp gemisinden müteşekkil bir donanması²¹ Mondros Mütarekesinin 7 nci maddesinin kendilerine verdiği yetkiye dayanarak İstanbul önlerine gelip demir atmış bulunuyorlardı.

Bu donanmada; 15 muharebe gemisi, 11 kruvazör, 29 muharip ve 6 denizaltı²² gemisi bulunuyordu.²³ 13 Kasım 1918 günü Boğazdan 11 harp gemisi ile Yunanlıların bir zırhlısı daha giriş yapmış ve toplam gemi sayısı 73'e çıkmıştı.

İstanbul'a kadar gelerek Boğaz'a demirleyen İtilaf Donanma Kumandanlığı ile İstanbul Boğaz Kumandanlığı arasında Mondros Mütarekesi 7 nci maddesi gereğince bir protokol yapıldı. Buna göre; İtilaf donanması öncelikle karaya asker çıkartacak, Boğazlardaki müstahkem mevkiileri işgal edilerek İtilaf Devletlerine teslim edilecek ve İstanbul'a girilecekti. Böylece, 13 Kasım 1918 tarihinde İtilaf Devletleri Filosunun gelmesi ile başlayan hareket, İtilaf Devletlerine ait askeri birliklerin İstanbul'a yerleşmeye başlamaları ve birçok binayı işgal etmeleri sonucunda fiili bir işgal olayına dönüştü. Artık İstanbul için "İşgal Devri" olarak anılan acı ve bir o kadar da felaketli bir devir başlamıştı.

O günlere şahit olan hemen herkes İtalyanların "kibar işgalciler", kadınları taciz eden Senegalli askerler hariç Fransızların "zararsız", Amerikalıların "nezih", fakat İngilizlerin "düşman" oldukları hususunda hemfikirdiler.²⁴

Mütareke döneminde İngilizler, oldukça sert muamelelerde bulundular. Türkleri küçük görüyorlardı. Fransızların Türklere davranışı ise zaman zaman farklılık göstermekteydi. İtalyanlar, yapılan gizli antlaşmalarla kendi paylarına

²¹ Selek, a.g.e., s.189

²² TDK. Türkçe sözlük, Ankara, 1988. "Muharebe gemisi: Donanmanın en ağır silah gücünü bünyesinde toplayan, Vuruş gücü çok yüksek gemilerdir. Kruvazör: Deniz yollarını gözetleme deniz ve hava filolarına kılavuzluk etmek amacıyla, topla silahlandırılmış hızlı savaş gemisi. Muharip: hızlı, yüksek manevra kabiliyeti olan, zırhlı, dayanıklı, filolara veya saldırı takımlarına, daha küçük araçlardan (torpido botu, denizaltı ve uçaklar) gelen saldırılara karşı koruma ve eskortluk yapan bir savaş gemisidir."

²³ Bıyıklıoğlu - Ercan, Aynı eser, s. 170.

²⁴ Criss, a.g.e., s. 96. "Bilge Criss tarafından Sara Okçu ile 14 Ekim 1987'de, Ferzane Erçetin ile 17 Ekim 1987'de, Kemalettin Tuğcu ile 12 Mayıs 1986'da Kemal Türköner ile 10 Mayıs 1986'da yapılan röportajlar."

bırakılan yerlerin, özellikle İngilizler tarafından kendilerine değil de Yunanlılara verilmeye çalışmaları neticesinde Türklere karşı düşmanca bir tavır takınmamaya başlamışlardı. Yunanlılar ise uzun yıllar Türk yönetiminde kalmış olmalarının verdiği bir aşağılık kompleksi ve yıllardan beri gerçekleştirmek istedikleri Megalo İdea gibi nedenlerle İstanbul'da varlıklarını hissettirerek parçalanmakta olan Osmanlı Devletinden pay kapmaya çalışıyorlardı.

a. İşgal Kuvvetlerinin İstanbul'da yerleşmeleri

İtilaf Devletleri askerlerinin İstanbul'a çıkmasıyla başlayan işgalden hemen sonra Müttefikler arasında İstanbul şehrinin genel sorumluluğunun kimde olacağı, üç devletin (İngiltere, Fransa, İtalya) birliklerinden oluşan Kolordunun kime bağlanacağı ve örgütlenmenin nasıl yapılacağı meselesi ortaya çıktı. İngilizler İşgal birlikleri içerisinde en fazla kendi birliklerinin bulunması nedeniyle şehrin sorumluluğunun kendilerinde olmasını, dolayısıyla şehrin yönetiminde daha fazla söz sahibi olmalarının gerektiğini düşünüyorlardı.²⁵ Yapılan uzun tartışmalar neticesinde Müttefiklerin İstanbul'daki örgütlenmesi hakkında bir karara varıldı. Varılan karara göre; Yönetimin başında her üç İtilaf Devletinin generallerinin yani İngiliz, Fransız ve İtalyan komiserlerinin görev yaptıkları Müttefik Yüksek Komiserliği bulunuyordu. Bu komiserliğe bağlı olarak Müttefik İşgal Kuvvetleri Askeri Komutanlığı, Müttefiklerarası Kontrol ve Örgütlenme Komisyonları ve Pasaport Büroları görev yapmaktaydı. Müttefiklerarası Kontrol ve Örgütlenme Komisyonu da, Malî Komisyon, Hapishane Komisyonu ve Basın Komisyonu olmak üzere üçe ayrılıyordu.²⁶ Başkanlığında İngiliz generalin bulunduğu Müttefik İşgal Kuvvetleri Askeri Komutanlığı'nda ise generallerden oluşan bir yönetim komitesi ile Kontrol ve Organizasyon alt komiteleri görev yapmakta idi. Müttefik İşgal Kuvvetleri Askeri Komutanlığı bünyesinde Askeri Mahkemeler, İngiliz Pasaport Kontrol Şubesi ve Özel İstihbarat Elemanları yer alıyordu. Kontrol ve Organizasyon Alt Komitelerinde ise, Silahsızlanma (Başkanı İtalyan), Bahriye ve Boğazlar (Başkanı İngiliz), Jandarma (Başkanı Fransız), Polis, El Koyma, Sansür, Sağlık/Tıp, Selamlama gibi

²⁵ Mehmet Temel, İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu, Ankara 1998, s. 6.

²⁶ Criss, a.g.e., s. 112.

birimler bulunuyordu.²⁷ İtilaf Filolarının başında İstanbul'a gelen İngiliz Amirali Calthorpe, İtilaf Donanması Komutanı ve İngiliz Yüksek Komiserliği görevi verildi. Yüksek Komiser Yardımcılığına Koramiral Richard Webb, birinci siyasi memurluğa T.B. Hohler, ikinci siyasi memurluğa da Ryan getirildi. Fransız Visamirali Amit de Fransız Yüksek Komiseri tayin olduğunu Osmanlı hariciyesine 18 Kasım tarihinde tebliğ etti. İtalyanlar ise Yüksek Komiserliğe Kont Sforza'yı tayin ettiler. Bunlara ilave olarak İstanbul'da İtilaf Birlikleriyle, İtilaf Yüksek Komiserliklerinden başka şu makamlar bulunuyordu;

1- Fransız Şark Orduları Başkomutanı General Franchet d'Esperey, (yerine 5 Nisanda General Nayral de Bourgon atandı)

2- İngiliz Selanik Kuvvetleri Başkomutanı General Milne, (daha sonra, aynı zamanda İngiliz Karadeniz Ordusu Komutanlığına atanan General Harrington ile görev değişikliği yapıldı.)

3- Trakya ve Boğazlar Garnizonu Komutanı Gen. Henry Wilson,

4- İtilaf İşgal Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Fransız Generali Brunueat,

5- İtilaf Deniz ve Kara Komisyonu Başkanı General E.İ.F.Voughan,

6-122. Fransız Tümeni Komutanı General Topart,²⁸

7- İngiliz Yüksek Komiser Yardımcısı Koramiral Richard Webb.

1918 yılı kasım ayından itibaren İstanbul'un işgaline yönelik planlar, İtilaf Devletleri tarafından uygulanmaya başlandı. Bu planları gerçekleştirmek maksadıyla İtilaf Devletleri filosundan 2616 İngiliz, 540 Fransız ve 470 İtalyan askeri olmak üzere toplam 3626 asker karaya çıktı.²⁹ Bu personelin İstanbul'da yerleştikleri binalar ve miktarları şu şekilde idi.

²⁷ Criss, a.g.e., s. 113.

²⁸ Bıyıklıoğlu-Ercan, a.g.e., s.181.

²⁹ Mehmet Temel, İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu, Ankara, 1998, s.11.

(1) İngilizler

İstanbul'un işgali için görevlendirilen İşgal kuvvetlerinin çok büyük bölümünü İngilizler oluşturuyordu. Fransızlar ve İtalyanlar yapabilecekleri yardımın en azı ile yetinerek bütün yük ve sorumluluğu İngilizlerin sırtına yıktılar.

- 720 İngiliz Askeri :Rumelikavağı, topçu kışlasına,
 - 250 İngiliz Piyadesi :Polonya sokaktaki Fransız okuluna,
 - 237 İngiliz Süvarisi :Taksim kışlasına,
 - 189 İngiliz Askeri : Rumelikavağı tellitabya kışlasına,
 - 175 İngiliz Askeri : Büyükdere İtalyan Salamonun hanesine ,
 - 170 İngiliz Askeri : Rumelikavağı sarı tabya kışlasına,
 - 150 İngiliz Askeri : Büyükdere Madam hepi hastanesine,
 - 150 İngiliz Piyadesi :Tepebaşındaki Revü Oteline,
 - 150 İngiliz Askeri: Bebek İtalyan okulu ve cadde-i kebirde Luxemburg sineması üzerindeki 124 nolu haneye,
 - 120 İngiliz Piyadesi: Cadde-i Kebir'deki Ayaslı apartmanına,
 - 100 İngiliz Askeri : Büyükdere bira fabrikasına,
 - 100 İngiliz Askeri : Merkez rıhtım hana,
 - 60 İngiliz Askeri : Kuledibi hastanesine,
 - 25 İngiliz Askeri : Yenimahalle kışlasına,
 - 12 İngiliz Askeri : Büyükdere çayırbaşı As.Şb. 'nde Yzb.Alinin hanesine,
 - 8 İngiliz Piyadesi: Asmalı Mescit Kohut birahanesine olmak üzere,
- TOPLAM** : 2616 İngiliz askeri yerleşti.³⁰

(2) Fransızlar

- 250 Fransız piyade ve topçusu : Bursa sokaktaki Fransız okuluna,
- 250 Fransız askeri : Post sokaktaki Fransız okuluna,
- 12 Fransız askeri : Mühendis mektebine,
- 10 Fransız askeri : Şişli Fransız hastanesine,
- 10 Fransız askeri : Bebek Dar'ül Eytam binasına,

³⁰ Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, c.I, İstanbul 1975, s. 67-68.

- 8 Fransız askeri : Karaköy Fransız yetimhanesine olmak üzere,
- TOPLAM** : 540 Fransız askeri yerleşti.³¹

(3) İtalyanlar

- 400 İtalyan Piyadesi: Tulumba sokaktaki eski hukuk mektebine,
 - 70 İtalyan Piyadesi : İtalyan hastanesine olmak üzere,
- TOPLAM** : 470 İtalyan askeri yerleşti.³²

İngilizler işgal ile birlikte özellikle büyük konaklara el koyarak yerleşmelerine devam ettiler. Kuleli Askeri İdadisine ait binalar ile Beşiktaş Erkek Lisesi binaları gibi kamuya ait binaları da özellikle Ermeni Yetimhanesi yapmak üzere işgal ettiler. Bu yerlere de yetim kalmış Türk çocuklarını, Ermeni oldukları iddiasıyla yerleştirdiler. Bu durum, İstanbul Polis Müdüriyetinin 28 Nisan 1919'da Dahiliye Nezaretine gönderdiği raporla önem kazandı. Şeyhülislamlık makamının, sadarete başvurmasıyla durum incelendi ve çocukların yakınlarına teslim edilmesi gündeme geldi.³³

İstanbul'da kamuoyu vicdanını derinden yaralayan bir diğer olay, Yozgat Mutasarrıflığı döneminde Ermeni tehciri uygulamalarından dolayı Nemrut Mustafa Harb-i örfisi tarafından Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey'in idam edilmesiydi. Tehcir sırasında Ermenileri katliama tabi tutması ile suçlanan Kemal Bey'in gerçekte yaptığı Türkleri Ermenilerin saldırı ve tecavüzlerinden korumaktı. Fakat buna rağmen Kemal Bey yargılandı ve idam ile cezalandırıldı. Kemal Bey, 10 Nisan 1919 günü idam edilmeden önce; "Ben bir Türk memuruyum, aldığım emri yerine getirdim. Yabancı devletlere yaranmak için beni asıyorlar" dedi.³⁴ Kemal Bey'in cenazesi ertesi gün büyük bir gösteri ile kaldırıldı. Bu gövde gösterisi neticesinde

³¹ Aynı yer.

³² Aynı yer.

³³ Zekeriya Türkmen, "İşgal Yıllarında İstanbul'daki Uygulamalar: Mütareke Döneminde Ermeniler Tarafından Türk Çocuklarının Kaçırılması ve Hristiyanlaştırılması", KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, c.II, Sy: 2, Ankara, Güz 2000, s. 265-283.

³⁴ Criss, a.g.e., s. 162

şehirde kontrolü sağlamak zorunda oldukların hissedilen İngilizler birçok subay ve fikir adamını toplayarak Malta'ya sürgüne gönderdi.

İstanbul'da yaşanan bu karmaşa neticesinde İngiliz İşgal Orduları Komutanı General Milne, İstanbul'un kontrolünü daha iyi sağlamak maksadıyla, Türk Birliklerinin konumlarına el attı. General Milne, bu doğrultuda, Türklere ait taburların kendi bilgisi ve onayı olmadan bir yerden başka bir yere sevk edilemeyeceği hususunda Harbiye Nezareti'ne emir verdi.³⁵

Avrupa yakası İtilaf Orduları Komutanı General Wilson, 30 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği yazıda Boğaziçi'nde bulunan istihkâm ve bataryaların teslim edilmelerinin gerektiğini ve mütareke hükümleri konusunda Türklerin daha duyarlı olmalarını istedi.³⁶

İtilaf Devletleri, Türklerin mütareke maddelerine uygun hareket etmelerini istiyorlar, fakat kendileri yapacakları faaliyetleri önceden Osmanlı Devleti'ne haber vermiyorlardı. İtilaf Devletleri, kendilerine ait donanmanın İstanbul Boğazı'na demirlemesi, donanma beraberinde nakliye gemilerinin de İstanbul'a gelmesi, baskın tarzında şehre asker çıkartılması, Trakya üzerinden demiryolu ile İstanbul'a getirilen birliklerin İstanbul'a yerleştirilmeleri gibi birçok konuda Osmanlı Devleti Hükümetine daha önceden bilgi vermeye gerek duymuyorlardı. Bütün bu ve benzeri faaliyetleri bir oldubitti şeklinde yapıyorlardı.

İşgal Devletleri, İstanbul'daki Rum ve Ermenilere Türklerden daha fazla itibar ediyorlardı.³⁷ Özellikle Amiral Calthorpe, Osmanlı Devleti içindeki toplumlar arasında seçim yapmak zorunda kaldıkları zaman, sürekli Gayrı Müslimlerden yana tavır almaktaydı. Calthorpe, İngiliz Dışişleri Bakanı'na gönderdiği bir yazıyla "hiçbir Türk'e hiçbir yardımda bulunmamak bizim tutarlı politikamız olmuştur." şeklinde

³⁵ ATASE: 1/1, Kls: 25, Ds: 68, F: 42-2, 42-5.

³⁶ ATASE: 1/1, Kls: 25, Ds: 68, F: 34/1. 30

³⁷ Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul, 1983, s.163

güvence vermekteydi.³⁸ Bunun gibi İtilaf Devletlerinin yapmış oldukları faaliyetler neticesinde oluşan güvensizlik ve kuşku, Türkler üzerinde olumsuz etki bıraktı.

Diğer taraftan azınlıkların, askerlikten muaf tutulmaları amacıyla Yunan Konsolosluğu'na ya da İtilaf Devletleri temsilcilerine müracaat ettikleri ortaya çıktı. Bunun neticesinde Gayri Müslim asker kaçaklarının sayısında büyük bir artış yaşanmaya başlandı. Osmanlı Askerinde de yıllardır süren savaşın yorgunluğu ve savaş ile bir yere varılamayacağı konusunda bir ümitsizlik havası hakimdi. Fakat Yunanistan'ın Batı Anadolu'da gerçekleştirdiği işgaller ve İstanbul'da yapılan kalabalık mitingler Türk aydınlarının Milli Mücadele'ye yakınlaşmasını sağlarken Müttefiklerin baskılarının daha da artmasına neden oldu. Bu konuda Harbiye Nezareti'nin Anadolu'daki Milli Mücadele'ye olan desteği göze çarpmaktaydı.

Türk vatandaşların ekonomik durumlarının giderek daha da kötüleşmesi üzerine özellikle Atina Bankası tarafından İstanbul'daki Rumlara yüksek miktarlarda kredi kullandırarak Türklere ait mülklerin cazip fiyatlarla satın alınmaları teşvik edildi. Bunu engellemeye çalışan İstanbul Hükümeti, 28 Mayıs 1919'da Evkaf Nezaretinin cazip fiyat vererek bir mülkü satın alabilmesine imkân veren bir kanun çıkarttı.³⁹

2. De Jure Safhası

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck 29 Şubat 1920'de İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a "Çok Gizli" ibaresiyle bir mektup gönderdi. Bu mektupla; direnişi kırmak için İstanbul Hükümeti nezdinde boş yere teşebbüslerde bulunmaktansa İstanbul'un fiili olarak işgal edilmesinin daha uygun olacağı belirtilmekteydi.⁴⁰ Bunun üzerine, İtilaf Devletleri arasında yapılan görüşmeler başladı ve sonunda Müttefik Yüksek Konseyi, İstanbul'un resmen işgal edilmesine karar verdi. İtilaf Devletleri yapılacak bu işgal ile İlerde imzalanacak barış şartlarının

³⁸ Alan Palmer, Osmanlı İmparatorluğu Son Üçyüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi, İstanbul, 1995, s. 386.

³⁹ Tayyip Gökbilgin, Meclis-i vükela manzaralarına göre 1919 senesinde ecnebi işgalleri ve talepleri karşısında İstanbul Hükümeti, II Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1956, s.42

⁴⁰ Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), C 1, Ankara, 1992, s.411

milliyetçilere dayatılabileceği, dolayısıyla Milliyetçilerin İstanbul Hükümeti ile işbirliğine zorlanabileceğini düşünüyorlardı. Bütün istenmeyen kişiler, yani şehirdeki Kuvay-ı Milliyecileri tutuklanabileceklerdi. Padişah-Halife'nin hukukunun devam ettirilmesiyle, hem Türkiye'ye, hem de diğer İslam ülkelerine olumlu bir mesaj verilecek dolayısıyla Kuvay-ı Milliye hareketinin bölüneceğini düşünüyorlardı. İşgalin daha etkin bir mali ve hukuki kontrol getirmesiyle de İstanbul'un yönetilmesinin daha da kolay olacağını değerlendiriyorlardı.⁴¹

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'da Avam karmasında yaptığı bir konuşmada işgalin habercisi olan şu cümleleri söylüyordu. "...Türkiye Hükümeti ve Türk kuvvetleri tarafından mütareke bariz bir şekilde ihlal edilmiştir. Pek çok defalar hasmane tecavüzat vaki olmuştur. Payitahtla Anadolu'daki Kuvay-ı Milliye arasındaki suret-i daimede esliha ve Kuvay-ı muselleha nakledilmiştir. Türk zabitanı sokaklarda öyle bir tavır takınmışlardır ki, bu ancak amirlerinden telakki eyledikleri emrin neticesi olabilir."⁴² Yine Lord Curzon'a göre Türklerin özellikle Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde büyüyen Kuvay-ı Milliye hareketinin İngilizlere kafa tutan tavrı, İstanbul'un işgaline sebep olmuştu ve İstanbul'un işgali Müttefiklerin kararlılığının ve gücünün ispatı olacaktı.⁴³

İşgal kuvvetleri, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaline karar verdiler. Öncelikle Şehzadebaşıdaki askeri karakolları ve ardından Harbiye Nezaretini işgal ettiler.⁴⁴ Nitekim bu seferki işgal 13 Kasım 1918'dekinden biraz farklı oldu. Harbiye Nezaretini kuşatan İngilizlere silahla karşılık verildi. Bir kısım Türk askeri şehit edildi.

Sonuç olarak, 16 Mart 1920'de İngiliz, Fransız, İtalyan Yüksek Komiserlerinin kararları uyarınca üç ulusun birliklerinden oluşan İşgal Kolordusu'nun İngiliz General Wilson'un emir komutasında İstanbul'a girmesiyle işgal gerçekleşti.

⁴¹ Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, İstanbul, 2001, s. 81.

⁴² Alemdar, 15 Mart 1336 (1920), No: 453-2753

⁴³ Zekeriya Türkmen, "*İstanbul'un işgali Ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920)*" Atatürk Araştırma Dergisi, XVIII, S.53 (Temmuz 2002), s.361

⁴⁴ M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1987, s. 410-416.

İşgalin gerçekleştiği gün, İngiliz, Fransız ve İtalyan Komiserleri sabah erkenden Sadrazam Salim Paşa'ya bir nota vererek saat 10.00'dan itibaren İstanbul'un işgal edileceğini bildirdiler.⁴⁵ Notada; Mustafa Kemal Paşa'nın ve Kilikya'da meydana gelen hadiselerden ve tecavüzlerden sorumlu olduklarına inandıkları sözde milliyetçi hareketin diğer şeflerinin, Osmanlı Hükümeti tarafından hoş görülmediğinin belirtilmesi isteniyordu. Notanın ekinde, Müttefik Yüksek Komiserleri namına şehrin işgali için gereken bütün askeri tedbirlerin uygulanmaya başlanacağı bildiriliyordu. Buna göre; Harbiye ve Bahriye Nezaretleri işgal edilecek, buralardan verilecek emir ve tebligatlar kontrol ve sansüre tabi tutulacak, posta, telgraf ve telefon kontrol altına alınacaktı.⁴⁶ Polis ise sıkı bir kontrole tabi tutulacak ve asayişin sağlanması için gereken bütün tedbirler İşgal Kuvvetleri tarafından alınacaktı.⁴⁷

Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde giderek büyüyen Kuvay-ı Milliye hareketi, İstanbul'un işgaline sebep olmuştu. İşgal İtilaf Devletlerinin hazırladığı bir bildiri ile duyuruldu. Bu bildiri ile İstanbul rehin alınmış oluyordu. Bildiride halkın nasıl hareket etmesi gerektiği bildiriliyordu.⁴⁸ Müttefiklerin bu bildirisini, İstanbul basınında da yer buldu.⁴⁹ Bu bildiriden maksat, gerek İstanbul'daki gerekse İstanbul dışındaki Türklerin, İtilaf Devletlerinin güçlerini kabul etmelerini sağlamaktı. Bildiriden sonra İşgal Devletlerine ait birlikler birçok stratejik noktalarda konumlanmaya başladılar. Birtakım resmi kuruluşlara, özellikle Harbiye Nezareti'ne el koydular. Bu durum, Enver, Talat ve Cemal Paşalar ile aynı düşüncede olduğu bilinen kişilerin tutuklanmaları için imkân sağladı. İstanbul Hükümeti ise sadece İtilaf Devletlerinin bu bildirisini esas alarak bir tebliğ hazırlayıp, halka bu işgalin geçici olduğunu bildirdi.⁵⁰ Bununla beraber halkın her hangi bir tepkide bulunmaması gerektiğini de açıkladı.⁵¹

⁴⁵ Aynı yer.

⁴⁶ BOA, DH-KMS, No: 59-1/48, lef 7.(11 Zilkade 138)

⁴⁷ Galip Kemali Söylemezoğlu, Yok Edilmek İstenen Millet, İstanbul 1957, s. 48-49

⁴⁸ Fahri Belen, a.g.e., s. 153.

⁴⁹ Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1983, s. 153.

⁵⁰ Zekai Güner - Orhan Karabaş, Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını, Ankara 1990, s.298.

⁵¹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)., s. 19, Belge no: 499.

İngiliz General Wilson'un bildirisini, şehrin sıkıyönetim altında olduğunu bildirmekle beraber aynı zamanda işgalin geçici bir nitelikte olduğunu ileri sürüyordu. Bu bildiri, diğer yandan şehirdeki kargaşalığın ve yaşanan katliamların önüne geçmek için gerekli bütün garantilerin sağlanması halinde Müttefiklerin, İstanbullu Türkleri haklarından yoksun bırakmayacaklarını ifade ediyordu.⁵²

16 Mart 1920 günü akşamı İngiliz haber alma subayı Yüzbaşı John G. Bennett Parlamento'ya giderek Rauf Bey ile Kara Vasıf Bey'i tutukladı. 18 Mart 1920'de Parlamento, bu eylemi protesto için kendini feshetti. Bu olayı, Milliyetçi milletvekillerinin topluca Ankara'ya göç etmeleri takip etti. Bab-ı Ali ise İngiliz askerlerinin işgalini ve davranışlarını protesto etmekten başka bir şey yapamadı.⁵³

İstanbul'un İtilaf Devletlerince işgal edilmesi nedeniyle Mustafa Kemal Paşa Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuku Milliye Cemiyeti adına 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'daki İtilaf Devletleri ile Amerika siyasi temsilcilerine bir protesto gönderdi.

Mustafa Kemal Paşa, İşgali protesto etmek maksadıyla gönderdiği yazıda: İstanbul'un İtilaf Devletlerine mensup askeri kuvvetler tarafından resmen ve zorla işgal edilmiş olmasını, "Millet-i Osmaniye'nin hakimiyet ve hürriyeti siyasiyesine havale edilen bu son darbe, hayat ve mevcudiyetini ne bahasına olursa olsun, müdafaa etmeye azmetmiş olan biz Osmanlılardan ziyade yirminci asrı medeniyet ve insaniyetin mukaddes addettiği bütün esasata, hürriyet, milliyet, vatan hissiyatı gibi bugünün cemiyat-ı beşeriyesine esas olan bütün umdelere ve bu umdelere vücud getiren vicdan-ı umumi-i beşere racidir."⁵⁴ dedi. Yani Mustafa Kemal bu yazıyla, İstanbul'daki resmi dairelerle Meclis-i Mebusan binasının işgal edilmesinin, kendilerini medeni kabul eden devletlere yakıştıramadığını, milletin şeref ve haysiyetini korumak için girişeceği mücadelede sorumluluğun İşgal Devletlerine ait olacağını kesin bir dille ifade etmekteydi. Bu konuyla ilgili olarak İtilaf Devletleri

⁵² Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, S. 22, ves. 557; Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C. II, Ankara 1994, s. 428;

⁵³ Bilge Criss, a.g.e. s.104

⁵⁴ Atatürk, a.g.e., s. 556.

temsilcilerine Anadolu'dan aynı anlamda telgraflar çekilerek kamuoyunun tepkisi dile getirildi.⁵⁵

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ve Osmanlı Mebusan Meclisi'nin dağıtılması üzerine Mustafa Kemal Paşa Anadolu'daki vali ve kumandanlara, Osmanlı Devletinin artık tarihe gömüldüğünü ifade ederek Ankara'da Selahiyet-i fevkaladeye haiz bir meclisin açılmasının şart olduğunu belirttiği bir telgrafi gönderdi. Gönderdiği bu telgrafta, açılacak bu meclisin Meclisi Müessisan yani Kurucu Meclis hüviyetine sahip olacağını da ifade etti.⁵⁶ Nitekim bir süre sonra Ankara'da yeni bir Hükümet kuruldu. Bu Hükümet, İstanbul'da meydana gelen tüm gelişmelere tepki göstererek, tüm dünyaya yeni bir Türk devletinin kurulduğu ilan etti.

Yine Mustafa Kemal Paşa'nın Karabekir'e " bu telgrafi bir dakika tehir eden hain-i vatandır" ibaresiyle çektiği telgrafla; Geyve Boğazının İşgali ve Demiryolu köprüsünün tahribi, Geyve-Ankara-Pozantı mntikasındaki demiryolu hat ve malzemesine el koymak üzere hat boyundaki İtilaf Kuvvetlerinin silahlarının alınarak tutuklanmaları, Konya'daki Anadolu Hat Komiser yardımcısının derhal demiryollarına el koyması ve emrine uymayan memurları cezalandırması ve İstanbul ile bağlantının sağlandığı tel hatlarının çoğunun Gebze'den geçmesi nedeniyle, Geyve santralinin askerler tarafından derhal işgal edilmesini emretti.⁵⁷

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'un işgal edilmesine ve Meclis-i Mebusan'ın İşgal Devletleri görevlileri tarafından basılmasına tepki olarak Anadolu'da bulunan İngiliz subaylarının tutuklanmasını emretti. O tarihlerde Erzurum'da bulunan Yarbay Rawlinson⁵⁸ da tutuklanacakların başında geliyordu.⁵⁹

⁵⁵ ATASE, Türk İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kls: 27, Ds: 1336/21, F: 4.

⁵⁶ M. Kemal Atatürk, a.g.e., s. 418-422.

⁵⁷ Akşin, a.g.e., s. 425

⁵⁸ Doğu Anadolu'da gözlemci olarak bulunan İngiliz Yarbaydır.

⁵⁹ Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 176. Yazar, "İstanbul'un işgal edildiği haberini alarak Kâzım Karabekir Paşa'nın yanına gelen Erzurum Valisi Reşit Beyin korku içinde "Acaba Rawlinson da şimdi Erzurum telgrafhanesini işgal ile haberleşmeyi kontrol altına alırsa, ne yaparız?" dediğinden bahsediyor. Yazar aynı zamanda Vali'nin, Erzurum'da 15 bin kişilik Kolorduya, bir İngiliz yarbayının tek başına meydan okuyarak telgrafhaneye el koyabileceğini düşünebildiğini belirterek Mustafa Kemal Paşa'nın böyle bir yılgınlık hali içerisinde bulunulan bir ortamda tutuklama emirlerini verdiğine" dikkat çekmektedir.

Osmanlı ordusunun terhis edilmesi ve tüm silahların Müttefiklere teslim edilmesi hususunda ise bazı Ordu kumandanları bu maddeye aykırı hareket ederek teslim olmayı reddettiler. İkinci Ordu kumandanı (Nihat Anılmış 1876-1954) Çukurova'daki Türkleri silahla donattı. Irak'taki 6 ncı Ordu'nun kumandanı Ali İhsan Paşa (Sabis 1882-1957) tek bir silah bile teslim etmeden Diyarbakır'a gitti. 9 ncu Ordu kumandanı Yakup Şevki Paşa (Subaşı 1876-1939) Erzurum'a geçmeden önce Kars, Ardahan, Batum'daki Türkleri silahla donattı. Mekke ve Medine kumandanı Fahrettin Paşa (Türkkan 1868-1948) Ateşkes antlaşması imzalanmasından sonra iki ay daha savaşmayı sürdürdü.⁶⁰

İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesiyle, birçok keyfi uygulamalara sahne oldu. Bu keyfiyet İtilaf Devletlerinin Türklere hangi göz ile baktıklarını anlamak açısından önemlidir. Bu keyfi uygulamalardan bazıları şunlardı.

17 Mart 1920'de Müttefik pasaport bürosu, vizesi bulunmayan hiç kimsenin, Boğazda Anadolu Fenerinden öteye veya Asya tarafında Pendik'ten doğuya doğru yolculuk yapmasına izin verilmeyeceğini ilan etti.⁶¹

Nizam ve asayiş sağlamaya yönelik maksadıyla İtilaf Devletleri tarafından yapılan uygulamalar, İstanbul'da daha düzensiz bir ortam yaratmıştı. İşgalin gerçekleştiği sırada, Galata köprüsü altında telgraf tellerinin korunması için nöbet tutmakta olan 15. Nakliye bölüğü askerlerinden Jakob Javel üç defa durmasını ihtar ettiği halde durmayan Şuayip Efendi'yi öldürmüştü. Yapılan soruşturma sonucunda Şuayip Efendi'nin üzerinde yalnız "Köprü Muhafızı" yazılı ceketi olduğu, yabancı askerlerin işgal dolayısıyla saat 24.00'te geldikleri, bu gibi memurların yabancı askerler tarafından tanınmadığı, dolayısıyla böyle bir olay meydana geldiği Polis Müdüriyeti tarafından Dahiliye Nezareti'ne bildirildi.⁶²

⁶⁰ Bilal Şimşir, Malta Sürgünleri, Ankara, 1985, s.12

⁶¹ "Resmi Tebliğ" Alemdar, 17 Mart 1920, s.1

⁶² BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 39/47, lef 2. (9 Şaban 1338)

Henüz şehri işgal ettikleri ilk gün arabasına bindikleri bir arabacıyı döverek arabadan atan beş İngiliz askerinin davranışı ileride yaşanacakların da bir işaretiydi. Çamlıca tepesi gibi şehrin hakim noktalarına makinalı tüfekler yerleştirmeleri, Gayri Müslim unsurların şikayetleri sonucunda Müslüman halkın evlerinde yapılan aramalar neticesinde evlerinde silah bulunan kişilerin İngilizler tarafından tutuklanmaları, İngilizlerin meskun mahal olduğunu bildikleri yerlere dahi askeri manevra ve top atışı yapmaktan çekinmedikleri işgal sırasında yaşananlara örnek olarak verilebilir.

Gayri Müslim unsurlar fırsat buldukça işgalcilere Müslümanlar hakkında şikâyetle bulunmaktaydılar. Aynı zamanda işgalcilere de yardım etmekten geri durmuyorlardı. Kartalda birçok evde arama yapan İngiliz müfrezeleri, Kartal Bölük Kumandanı İzzet Bey'i evinden çıkartarak evinde arama yapmışlar ve iki silahına el koymuşlardı. Kendi evinde arama yapıldığı süre içerisinde Bölük Kumandanı İzzet Bey, İngiliz elbisesi giymiş iki Ermeni ve birkaç Hintli askerinin gözetiminde tutulmuştu.

İşgalciler; İçerenköy, Bostancı, Sahray-ı Cedit, Kısıklı mevkiileri muhafaza memurlarının silahları için verilen silah vesikalarının dahi İngiliz Kumandanlığı tarafından tasdik edilmesini, aksi halde silahların kullanılmayacağını söylüyorlardı.

İşgalciler yaptıkları aramalarda sadece ele geçirilen silahları değil, değerli gördükleri tüm eşyayı da alıyorlardı. Tuzla'da halkın bayram münasebeti ile silahla ateş etmeleri neticesinde yapılan aramalarda ele geçirilen silah ve mühimmatın yanı sıra mendil, çorap, ziynet eşyaları da işgalciler tarafından alınmıştı.

Üsküdar Bulgurluda Hüseyin ağanın ağılına gelen beş silahlı İngiliz askerinin, tehditle yedi Osmanlı altın lirası, yedi gümüş çeyreği, beş adet yüz kuruşluk kâğıt parayı, bir gümüş saati ve bir tabancayı gasp etmeleri sıradan bir olaydı.⁶³

⁶³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 43/1. (18 Şevval 1338).

Yeşilköy’de uçaklara tahsis edilmiş olan alanı korumakla görevli Senegalli Fransız nöbetçi askerinin durmasını ihtar ettiği fakat dil bilmediği için anlamayıp durmayan Mustafa adlı kişi, açılan ateş sonucu ölmüştü. Fransız Fevkalade Komiserliği nezdinde yapılan girişimde, nöbetçilerin uçaklara tahsis edilmiş bu alana kimseyi sokmamak hususunda kesin emir aldıkları, emirleri yerine getirmelerinin son derece normal olduğu bildirildi. Osmanlı tebaası, nöbetçilerin ihtarına uyacak, saklanarak veya yere yatmak suretiyle yasaklanmış bölgeden geçmeye çalışmayacaklardı. Ancak böyle davranılması halinde bu gibi durumların tekrarlanmayacağı konusunda Fransız Fevkalade Komiserliği açıklama yaptı.⁶⁴ İşgalcilerin nezdinde Müslüman Türklerin hayatının hiç önemi yoktu.

Sadrazam Salih Hulusi Paşa (1864-1939) 2 Nisan 1920’de zorla istifa ettirildi. Çünkü o ve kabinesi, milliyetçi hareketin açıkça mahkûm edilmesi için İngilizlerden gelen baskıyı kabul etmiyorlardı. Fakat daha sonra Hükümeti kurmakla görevlendirilen Damat Ferit Paşa, İngilizlere kendi gücünü kanıtlamak maksadıyla, Urfa Kaymakamı Nusret Beyi, Ermeni tehcirinin eriştiği boyutlardan sorumlu tutarak asılmasına onay verdi.

İtalya’dan gelecek olan askeri kuvvetler için Sanayi-i Nefise mektebiyle Sıhhiye müzesinin bir an evvel boşaltılması, Milli Talim ve Terbiye Cemiyetine ait binanın da polis tarafından sahibi buldurularak anahtarının aldırılmasının sağlanması, aksi halde Saraçhane ambarının işgal edilmesinden başka çare kalmayacağı yolundaki 27 Nisan 1920 tarihli Sadaret tezkeresi de oldukça manidardı. Sıhhiye müzesine ait eşyalar nakledilecek başka yer olmadığından müdüriyet binasının bir odasına konuldu. Sanayi-i Nefise mektebinin de Eczacı ve Dişçi mekteplerine nakledilmesi kararlaştırıldı. İşgalcilerin, mektepleri ve müze gibi yerleri işgal etmeleri kamu düzenini de bozuyor, olağanüstü şartlar nedeniyle zaten doğru dürüst yapılamayan eğitim ve öğretimin aksamasına yol açıyordu.⁶⁵

⁶⁴ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 36/64, İef 1. (14 Receb 1338)

⁶⁵ Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, Ankara, 1987, s. 175-176.

Kendi aralarında ettikleri kavgalarla da şehrin asayişini ihlal eden işgalciler⁶⁶, halkın mal ve ırzına saldırmaktan da geri durmuyorlardı. 17 Mayıs 1920 tarihinde İngiliz polis memurlarından biri İçerenköy’de kasaplık yapan bir Türk’ün kapısını kırarak evine girmiş ve karısına saldırmıştı. Feryatlar üzerine yetişen komşuların İçerenköy Jandarma Karakoluna haber vermeleriyle, Karakol Kumandanı beraberinde bir askerle gelerek İngiliz polisin silahını almış ve tutuklayarak İngiliz Polis Kumandanlığı’na teslim etmişti.

İngiliz askerlerinin Ümraniye’de ezan okuyan bir müezzine ateş açmaları da dini hoşgörüsüzlüklerinin seviyesini gösteriyordu. Gerekçe gösterilmeden tutuklamalar yapılıyor⁶⁷, Kuvay-ı Milliye’ye katılmalarından endişe edilen subaylar da bundan nasiplerini alıyorlardı.⁶⁸ Kartal Bölük Kumandan vekili Haydar Efendi ile Kaza Kaymakamı Hamit Bey’in İngilizler tarafından tutuklanıp hapsedildikten 12 saat sonra serbest bırakılmaları fakat tekrar tutuklanarak Dersaadet’e sevk olunmaları da keyfi uygulamalara bir örnek teşkil ediyordu. Bir yandan asayişin sağlanması için Osmanlı makamlarından talepte bulunan, öte yandan jandarma karakollarını kuşatıp silahlarına el koydukları askerleri görevlerini yapmaktan alıkoyan İngilizlerin, iyi niyetli olmadıkları açıktı.

İstanbul’daki Müslüman halkın Rum azınlığa karşı hazırlık yaptıkları bahanesiyle Yunanlılar tarafından Rumlara 3000 silah dağıtılması da Yunanlıların İstanbul üzerindeki emellerinden vazgeçmeyeceklerine işaret ediyordu. Yunanlılar, İstanbul’dan başka Trakya üzerinde de hak iddia ediyorlardı. Sirkeci İstasyonundan Edirne’ye giden tren yolcularının seyahat vesikaları Fransız zabıtasınca vize edildiği

⁶⁶ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 38/27. (25 Receb 1338); “Beyoğlu’nda gezen üç sarhoş İngiliz askerine müdahale eden İngiliz polisleri ile aralarında çıkan kavgada kurşun ve kasaturayla yaralanmalar olmuş, yaralılar İngiliz hastanesine nakledilmişlerdi.”

⁶⁷ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 42/60. (16 Şevval 1338); “3 Temmuz 1920’de İstanbul valiliğinden Dahiliye Nezareti’ne yazılan yazıda Kartal Kazası Kaymakamının bilinmeyen sebeplerden dolayı İngilizler tarafından tutuklandığı bildiriliyordu.”

⁶⁸ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 42/71, lef 1. (7 Şevval 1338); “Dahiliye Nezareti’nden Sadaret’e yazılan yazıda, Maltepe Tayyare Endaht Mektebi zabitanının evleri ve üzerleri arandıktan sonra İngiliz ordusundaki Hint askerleri tarafından tutuklanmalarının bu zabitlerin Kuvay-ı Milliye’ye katılarak kendileri aleyhinde bir harekette bulunmalarını önlemek amacı taşıdığı bildiriliyordu.”

halde, Yunanlılar 29 Haziran 1920 tarihinden sonra yolcuların Yunan Konsolosluğundan da vize alınmasını şart koşuyorlardı.⁶⁹

Asayişli sağlamak bir yana, tam tersine asayişsizliğe davetiye çıkaran işgalcilerin uygulamaları da sosyal hayatı da olumsuz yönde etkiliyordu. İşgal Kuvvetleri yoğun olarak Beyoğlu bölgesinde olmak üzere kışla, yabancı okul, hastane gibi kurumlarla, bazı otel ve özel binalara hukuk dışı yollarla yerleşiyorlardı. Üst düzey İtilaf yetkilileri ve subaylar, beğendikleri bazı özel meskenlerin zorla tahliye ettirilmesini sağlıyorlar ve bu yerleri kendileri için tahsis ediyorlardı. Bu uygulamalar neticesinde mesken sıkıntısı had safhaya ulaştı. Bu durum, “Ey gaddar ev sahipleri” başlığıyla ilanların dağıtılmasına bile yol açtı. İlanlarda, bundan sonra sahip oldukları evleri kiraya vermek hususunda isteksiz davranacak olanlara ait evlerin, teşkil edilen komite tarafından yakılacağı ve kendilerinin de meskensiz bırakılacağı bildiriliyordu.⁷⁰

İngiliz askeri kıtasına ait telefon tellerini kesmek maddesinden yargılanan ve ağır hizmette istihdam edilmek suretiyle İngiliz Divan-ı Harbi tarafından altı ay mahkûmiyetine karar verilen Yakacıklı Muhammed Hakkı, Bostancı hapisanesine gönderilirken, ellerinde Polis Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından onaylanmış İngiliz belgeleri olan Gayri Müslimler de işgalcilerle işbirliği yapıyorlardı.⁷¹

Kartal’ın Soğanlık köyünde hırsızlık, yaralama ve öldürme suçlarını işleyen iki İngiliz askeri idamla cezalandırıldı. İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanı bu cezaları onaylamış ancak birini müebbet hapse çevirmişti. Anlaşılan hırsızlık, gasp, ırza tecavüz gibi suçları görmezden gelen İngilizler örtbas edilemeyecek bu gibi durumlarda ceza vermekten kaçamıyordu.

İşgalcilerin, Osmanlı Birliklerinden değişik tarihlerde aldıkları silahların mühim bir miktarını Kâğıthane’de Terkos Su Şirketi Kumpanyasına ait fabrikanın içi

⁶⁹ BOA, DH-KMS, No: 59-1/40, lef 2. (16 Şevval 1338)

⁷⁰ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 44/88. (27 Zilkade 1338)

⁷¹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 46/20, lef 2. (13 Muharrem 1339); “Elinde bir İngiliz belgesi olan ve tercümanlık yapan Filipos adlı Ermeni tercümanın, Maltepe karakol kumandanı ile eşraftan dört kişinin tutuklanmalarına öncülük ettiği anlaşılıyordu.”

ve dışındaki kuyulara atmış olması bu silahların az da olsa bir gün kendilerine karşı kullanılabilceği ihtimalinden ne denli çekindiklerini gösteriyordu.⁷²

İşgalcilerin ve başta İngilizlerin Türklere karşı bu katı tavrı Yunanlılara da cesaret veriyordu. Kadıköy'de ailesiyle birlikte seyahat eden Rüşumat memuru Süleyman Efendi'nin üç Yunan askeri tarafından elleri bağlandıktan sonra gözü önünde ailesine tecavüz edilmesi hatta "yalnız sana değil Kadıköy'deki memurlarınıza da aynı muameleyi yapacağız. Buradan defolup gidin. Biz sizi birden öldürmeyeceğiz. Her gün birer parçanızı kesmek suretiyle öldüreceğiz." şeklinde tehditler savurmaları durumun ne kadar vahim olduğunu gözler önüne seriyordu.⁷³

İngilizlerin, Rumlar tarafından ihbar edilen evlerde aramalar yapmaları⁷⁴ tepki topluyor, azınlıkların işgalcilerle işbirliği yapması hoş karşılanmıyordu.

İşgalden önce, 7 Eylül 1919'da İstanbul'a sahip olmak amacıyla İstanbul Rum Mebusları adı altında 40 kişilik bir Rum parlamentosu oluşturan, gönüllü olarak Yunan ordusuna katılan, çeteler kurarak Müslüman halka, hatta karakollara saldıran Rum azınlığın⁷⁵ işgalcilerle işbirliği yapması hiç de şaşırtıcı değildi.

Tuzla'da bir Yunan subayı ezan okuyan müezzine ateş ediyor, Yunanlıların Mukaddesat-ı İslamiye'ye hücum ve hakaretleri ayyuka çıkıyordu. Müslüman halka saldırarak yaralayan, feslerini yere atarak çiğneyen birtakım kişilerin Yunan Askerleri oldukları biliniyordu.⁷⁶

İngilizlerin Gebze'de kendilerine silah çekeceği korkusuyla bir çobanı dahi tutuklamaları tam bir işgalci psikolojisi içinde olduklarını gösteriyordu. Yunan

⁷² BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 46/20, lef 2. (13 Muharrem 1339);

⁷³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 53/80, lef 2. (23 Ramazan 1339)

⁷⁴ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 53/37, lef 14. (22 Şaban 1339); "Belgede şöyle deniyordu. '...sırf Fener Rumlarının eser-i teşvikatı üzerine mükerreren bu yolda icra-yı taharriyatta bulunulması ma'sum ve bî-günah olan ahali-i İslamiye üzerinde pek fena tesîr hâsıl eylemekte ve istirahat-ı umumiye'yi de selb etmekte olmasına binaen...'"

⁷⁵ Sabahattin Özel, "Millî Mücadele'de Yunanistan Ve Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'daki Faaliyetleri Ve Atatürk'ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri", Askerî Tarih Bülteni, S. 40, (Şubat 1996), s. 3, 6, 7.

⁷⁶ BOA, DH-KMS, No: 60-1/81, lef 7. (20 Receb 1339)

Bahriye subaylarından Malamatini Dimitri'nin Maltepe'de Cadde üzerinde havaya ateş açıp kendisine müdahale etmek isteyen polisler de saldırmadan sonra götürüldüğü karakoldan, kendisine İngiliz Polisi süsü veren birisi tarafından çıkarılmak istenmesi, daha önce İngilizlerin bu nevi müdahaleleriyle suç işlemiş olan azınlıkların ve başkalarının karakollardan alınıp serbest bırakıldıklarının da deliliydi.⁷⁷

İngiliz himayesinde olmak her türlü tehlikeye karşı bir zırh vazifesi görüyordu. Zincirlikuyu'da Bahçıvan Kanber Ağanın evini basan İngiliz Jandarmalarıyla yanlarındaki büyük ihtimalle azınlıklara mensup tercümanları,⁷⁸ Topçular Mahallesi'nde oturan askeriye'den emekli Mustafa Bey'in evini basarak iki tabanca ve mermilere el koyanların İngiliz elbisesi giymiş olmaları,⁷⁹ hatta içki içip din ve devlet aleyhine konuşan, İngiliz İstihbarat Memurları olduklarını söyleyen ve İngilizlerle bir ilgileri olmadığı anlaşılan Cemal ve Muzaffer adlı kişilerin varlığı, hemen herkesin bu zırhtan yararlanmak istediğine işaret ediyordu.⁸⁰

İngilizler hemen her işe karışıyordu. İngiliz 84. Fırka Kumandanlığı, Üsküdar Jandarma Taburuna mıntıkadaki asayişin temininde gösterdiği başarı dolayısıyla teşekkür yazısı yazıyor⁸¹, Umum Jandarma Kumandanı Mirliva Ali Kemal Bey de adeta amirlerinden takdir almış bir memur gibi bunu Dahiliye Nezareti'ne bildirirken, "ben de ayrıca takdir ve teşekkürlerimi sundum" diyordu.⁸²

Gebze'de, içlerinde iki de kadın bulunan 23 Rum'un Amasya ve Samsun ahalisinden olup, o taraflardaki Rum ahalinin tehcirinden korkarak İstanbul'a iltica ettikleri ve Kuvay-i Milliye'ye mensup olduklarını zannederek jandarma ile çarpıştıkları için cezalandırılmalarının uygun olmadığı şeklindeki İngilizlerin telkini de⁸³ işgal İstanbul'undan ilginç bir diğer kesitti.

⁷⁷ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/41. (17 Muharrem 1340)

⁷⁸ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/55, lef 1. (22 Muharrem 1340)

⁷⁹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/65, (28 Muharrem 1340)

⁸⁰ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/72, (1 Safer 1340)

⁸¹ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/95, lef 1. (12 Safer 1340)

⁸² BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/95, lef 2. (12 Safer 1340)

⁸³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 57/77, lef 6. (15 Rebiyülevvel 1340)

Rumların babasına götüreceği yolunda kandırdıkları bir genç kızı Büyükada'daki Rum yetimhanesine götürmelerine İngiliz polislerinin de yardımcı olması, Gayri Müslimleri hemen her koşulda koruyup kollamak hususunda pek istekli olduklarını tespit etmiş olduğumuz İngilizlerin karıştığı bir başka olaydı.⁸⁴ Asayışı bozanlar, işgalcilere sempati ile bakanlar olunca yakalanıp cezalandırılmaları da mümkün olmuyordu. Ancak siyasi mülhazalarla Malta'ya sürülmüş olan kişilerden bazıları firar edince, buldukları takdirde derhal tutuklanmaları istenebiliyordu.

Gebze'de Jandarma ile çatışan Rumlar cezalandırılmazken, bölgedeki Yunan kıtaları, Müslümanların mallarını Rumlarla beraber gasp ediyor, buna karşı çıkanlar kadın bile olsa döverek tehdit ediyor ve Müslümanları Yunan asker ve subaylarına selam durmaya zorluyorlardı⁸⁵. Yunan askerleri caddelerde yüksek sesle "Ayasofya'yı alacağız, Türkleri kovacağız" diye şarkılar söylüyor,⁸⁶ bu da Müslüman halkın duygularını incitiyordu. İşgalci askerler arasında meydana gelen çatışmalar da, şehirdeki Müslüman nüfus arasında yaralanmalara hatta ölümlere yol açabiliyordu.⁸⁷

Taksim'de, eski topçu kışlasındaki stadyumda yapılan spor müsabakaları dolayısıyla binaya asılmış olan iki Osmanlı sancağının İngiliz ordusuna mensup resmi elbiseli iki asker tarafından çekilip kopartılması ve hakaret edilerek yere atılması gibi olaylar da, işgalcilerin Türklüğe bakış açılarını yansıtıyordu.⁸⁸

İtilaf Devletleri memurlarının posta paketleriyle yurt dışına sikke ve külçeler halinde altın kaçırmalarıysa sahip oldukları sömürgeci zihniyetin maddi çıkar sağlamak hususunda ne düşündüklerini gözler önüne seriyordu.⁸⁹

⁸⁴ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 57/81, lef 2. (21 Rebiyülevvel 1340)

⁸⁵ BOA, DH-KMS, No: 61-2/22, lef 2. (12 Muharrem 1340)

⁸⁶ BOA, DH-KMS, No: 60-3/4, lef 2. (5 Zilhicce 1339)

⁸⁷ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 62/76. (17 Zilhicce 1340)

⁸⁸ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 62/77, lef 1. (18 Zilhicce 1340);

⁸⁹ BOA, DH-KMS, No: 61-2/38, lef 2. (8 Rebiyülevvel 1340)

Hint Halifelik Delegasyonu⁹⁰ Londra'dan Başkan Wilson'a Hilafet mahallinin Müttefikler tarafından zorla işgalini ve müminlerin komutanına karşı Müslüman askerlerin kullanılmış olmasını protesto eden bir telgraf gönderdi.

6 Eylül 1921'de Generaller Yönetim Komitesi Türk subay ve erlerinin o tarihten itibaren müttefik askerlerini selamlamakla yükümlü kıldıklarını Osmanlı Hükümetine bildirmeye karar verdi. Bu, selamlama konusunda ciddi bir soruna sebep oldu. Rütbesine bakmaksızın işgalci askerleri selamlamak zorunluluğu Türklerin çok gücüne gidiyordu. Üstelik şehirde Yunan subaylarının da bulunması işi daha da zora sokuyordu. Birçok Türk subayı selamlamadan kaçınmak için umuma açık yerlerde sivil elbise giymeyi tercih ediyorlardı. Selam verilmesine ilişkin bir ceza belirlenmediği için müttefik subaylar selamlanmadıklarında Türklere hakaret ediyorlardı. Böylece Türk Subayları horlanmış oluyorlardı. Bu psikolojik baskının bir parçası olmakla birlikte, savaştan yenik çıkmanın bir sonucu olarak değerlendirilmekteydi.

Müttefik yönetimi sağlık hizmetleri ve el koyma konularında da yetkiliydi. Müttefikler tarafından mülklere el konulması psikolojik baskının başka bir boyutu olduğu gibi aynı zamanda bir çıkar meselesiydi. Bazen bir ordunun el koymaya teşebbüs ettiği bir mülk diğer ordu mensuplarınca el konmuş olabiliyordu. Bu nedenle, herkese, rütbesi ve konumuna uygun kalabileceği bir yer sağlanması amacıyla, üç müttefik temsilciden oluşan El Koyma Bürosu adıyla bir alt komisyon kuruldu.⁹¹

18 Kasım 1921'de Müttefiklerarası El Koyma Bürosu'nun aldığı kararlar şunlardı: Bütün el koymalar sadece Osmanlı uyrukluların mülkleriyle sınırlandırıldı. 11 Kasım 1918 mütarekesinden sonra milliyetini değiştiren uyruklularında mülklerine el konulabilecekti. Müttefik uyruklu birine ait mülkte, Osmanlı uyruklu biri kiracı olarak bulunuyorsa mülke el konulabilmesi için mülk sahibinin onayı alınacaktı. Osmanlı uyruklu birine ait mülkte müttefik uyruklu biri kiracı olarak

⁹⁰ "Hindistan Müslümanları tarafından kurulmuş ve İngiliz yönetiminden bağımsızlığını elde etmek için çalışmış olan bir dernektir"

⁹¹ Criss, a.g.e., s. 113

bulunuyorsa bu mülke el konmayacaktı. İster sahibi olsun, ister kiracı üç müttefik devletin İşgal Kuvvetleri mensuplarının barındıkları mülkler, Müttefiklerarası El Koyma Bürosu tarafından mutlaka el konulmasına karar verilenler dışında tutulurlarsa, el koymadan muaf olacaktı.⁹² Zorla el koymanın Türkler için en önemli boyutu kendilerinin yenilgiye uğrayan taraf olduğunu hatırlatmasıydı.

İtilaf Devletleri ordusuna mensup personel, vapur ve trenlerde birinci mevkilerde oturuyorlardı. Bir Osmanlı vatandaşı birinci mevkiden bilet almış olsa dahi böyle bir durumda yolculuğunu ayakta yapmak zorunda kalıyordu. İngilizler Haydarpaşa'dan trene binecek Osmanlı vatandaşlarının bavullarını, biletlerini kontrol ediyorlar ve kılık kıyafetlerini beğenmedikleri yolcuları isterlerse trene almıyorlardı. İşgalciler, yolda yürüyen vatandaşa bile karışarak, kaldırımdan yürümeyenlere ceza dahi kesebiliyorlardı.⁹³

Ocak 1922 tarihinde Haliç'te güneye doğru yol alan bir Fransız gemisi İngilizler tarafından durduruldu. Gemi Anadolu'daki Türklere gönderilen cephane ve savaş malzemeleri ile doluydu. Geminin İngilizler tarafından durdurulması diplomatik bir skandala yol açtı.⁹⁴

Türk ordusunun 9 Eylül'de İzmir'e girmesinden hemen sonra, 11 Eylül 1922'de herhangi bir çatışmaya imkân vermemek için İstanbul'daki işgalciler kendi askerlerini akşamın saat altısından sabahın saat altısına kadar kışlarında alıkoyma kararı aldılar. Türk askerlerinin de aynı uygulamaya tabi tutulmalarını istediler.⁹⁵ Tabiri caizse, yolun sonuna geldiklerini anladıkları halde Türklere karşı düşmanca tutumlarını değiştirmediklerinin örneklerini veren İngiliz askerleri, Ekim 1922'de Müslüman halkın feslerini başlarından alarak hakaret etmiş, Üsküdar'da bir evin penceresine asılmış olan Osmanlı sancağını kanca ile çekip ellerindeki kılıçlarla parçalamışlardı. Adeta utanılacak bir sıfatmışçasına "sen Türk, Türk" diye hitap ettikleri Müslümanlara hakaret etmekten çekinmeyen İngiliz askerlerinin tavrı

⁹² Criss, a.g.e., s. 117

⁹³ BOA, DH-EUM-AYŞ, No: 56/55, lef 1. (22 Muharrem 1340)

⁹⁴ Harold Armstrong. Turkey in travail. Londra: John Lane, 1925 s.244, Criss, a.g.e., s. 37

⁹⁵ BOA, DH-KMS, No: 62/44, lef 3. (20 Muharrem 1341)

münferit olarak nitelendirilmezdi. İngiliz askerlerinin, mensubu oldukları orduya emir ve komuta edenlerden farklı bir zihniyete sahip olduklarını düşünmek fazlaca iyimserlik olurdu.

B. İŞGAL BİRLİKLERİ ARASINDAKİ ANLAŞMAZLIKLAR

İstanbul'un işgal edilmesi sonrasında Müttefikler arasındaki anlaşmazlıklar da su yüzüne çıkmaya başladı. İngiltere ile Fransa arasındaki yaşanan nüfuz mücadelesinde İngilizler bir adım öne geçtiler. Gen. d'Esperey, Gen Wilson'un komutası altındaki Müttefik Kolordu'dan 122. Fransız Tümenini ve ayrıca iki Tümenini ayırıp kendi komutası altına aldı. Kendisi Fransız askerlerinin, Müttefik olsalar bile yabancı bir komuta altında olmalarını istemeyen Gen. d'Esperey, Askeri operasyonu kendisinin yönetmesini istiyordu. Bunu öğrenen İngiliz Generali Milne'de kendisine, "Hükümetinin talimatına göre İstanbul'da harekâta bulunmak için hiç kimseden emir telakki edemem" cevabını verdi.⁹⁶ Bu gelişmelerin ardından, Fransız Generali d'Esperey, İngilizlerin şikâyetleri sonucunda Fransız Hükümeti tarafından görevden alındı ve yerine 5 Nisan'da Gen. Nayral de Bourgon atandı.

İşgal birlikleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların birçok nedeni olmakla beraber önemli olanları şunlardı: Fransa ve İtalya, İstanbul'un işgal edilmesindeki esas amacın, İngilizlerin, İstanbul Boğazı üzerinde egemenlik kurmak istemeleri olduğunu düşünmeye başladılar. Fransa, Müslümanların kendi düşmanlarını desteklemeleri neticesinde saygınlıklarını ve bütün çıkarlarını kaybetme düşüncesine kapıldı.⁹⁷ İngilizler tarafından Yunanlılara, İtalyanların zararına imtiyazlar verildi. İngiltere, Musul Petrollerini Fransa ile paylaşmak istemedi ve İngiltere, Kral Faysal'ı Suriye'deki Fransız birliklerine saldırması için kışkırttı.

Bu anlaşmazlığın sonucunda İtalya ve Fransa, İngilizlerden farklı düşünmeye ve Türkiye'deki emperyalist emellerini sadece ekonomik ayrıcalıklarla sınırlamaya başladılar. Daha sonra İtalyanlar kendi ülkelerinde bir ihtilal çıkması ihtimali üzerine

⁹⁶ Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Ankara, 1991, s. 227.

⁹⁷ The New York Times, 22 Haziran 1920, s.1, sü.2

Türk topraklarını terk ettiler. Giderken de silah ve cephanelerini Müttefiklere karşı kullanılacağını bile bile Türk milliyetçilerine sattılar.

C. İLK TEPKİLER

Osmanlı halkı tarafından İşgalcilere başlangıçta misafirperver bir şekilde davranılıyordu. Ancak ilerleyen günlerde İtilaf Devletleri subay ve erlerinin birtakım resmi kuruluşlara veya şahıslara ait binalara zorla girmeleri sonucunda ilk tepkiler gelmeye başlamıştı. Harbiye Nazırlığı tarafından 17 Kasım 1918 tarihinde yazılan yazıdaki “İtilaf Devletlerine mensup herhangi bir general veya subayın her istediği yapılacak mı?” cümlesiyle işgal’e karşı tepki, artık resmiyet kazanıyordu.⁹⁸

İstanbul’un işgal edilmesi, Osmanlı Mebusan Meclisinde ateşli tartışmalara sebep olmuştu. Bu konuda Divaniye Mebusu Fuat Bey 18 Kasım 1918 tarihinde yapılan meclisin 14 ncü oturumunda; “Görüyorum ki, memleketimiz, imzaladığımız mütarekenin bize sağladığı şeref ve haysiyete aykırı bir şekilde işgal altında bulunuyor. Silahlı askerin girdiği yerde işgal vardır. Bu başka türlü yorumlanamaz. İstanbul’dan başka Bakırköy işgal altındadır. İskenderun, işgal olunuyor. Fakat İtilaf Devletleri emin olsunlar ki biz yenildik amma, elimizde hak ve adalet vardır. Hukukumuzu savunacağız. Bugün hakkımızı işittirecek bir makam bulamıyorsak, elbette bir gün işittireceğiz. Hükümet bunlara karşı ne gibi bir hareket yolu tutmuştur. Hükümet bunu açıklamalıdır.”⁹⁹ diyordu.

Osmanlı Hükümetinin Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa, 19 Kasımda İstanbul’un işgaline yönelik olarak yapılanları İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde protesto etti ve mütarekeye aykırı olarak yapılan uygulamaları kınadı.¹⁰⁰ Fakat yaptığı konuşma hiç kimseyi tatmin etmedi.

Hükümet, bu olaylara karşı halen sükûnetini korumaktaydı. Bu durum mecliste pek kabul görmüyordu. Bu durumu hazmedemeyenlerden biri de Trabzon

⁹⁸ ATASE 1/4, Kls: 51, Ds: H-3, F: 16-18; 1/1, Kls: 6, Ds: 25, F: 42-60.

⁹⁹ Fahri Belen, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, c. V, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1967, s. 228.

¹⁰⁰ ATASE 1/4, Kls: 51, Ds: H-3, F: 23.

Mebusu Hafız Mehmet Bey idi. Hafız Mehmet Bey yaptığı konuşmada; “Birçok yer işgal olunuyor, Hariciye Nazırı nerelerin işgal olduğunu bilmiyor. Pek garip bir gerçektir ki, mütarekenin şimdiki uygulamasıyla memleketin bir askeri işgal altına girmekte olduğunu görmüyorlar. Mütarekenin uygulanmasında bu kadar müsamaha gösteren bir Hükümet, yarın barış masasında hakkımızı acaba ne kadar koruyabilecek. Hükümetler mağlup olurlar, bu müdafaa edilir. Müdafaa neticesinde o millet ölse bile namusu ve şerefi ile ölür.” diyordu.

Mebusan Meclisindeki bu sert tartışmalar Meclisin bir yerde sonunu hazırlıyordu. Sonunda, 21 Aralık 1918 tarihinde padişahın emriyle Osmanlı Mebusan Meclisi feshedildi.¹⁰¹

Meclisin feshedilmesiyle İstanbul’da bir kargaşa başladı. Asayiş sağlanamıyordu. Bunun üzerine İngiliz General Wilson 17 Ocak 1919 tarihinde İstanbul’da asayişin sağlanabilmesi için yapılması gerekenleri bir yazı ile Osmanlı Harbiye Nezaretine bildirdi. Bu düzenlemenin maddeleri şunlardı: İstanbul Boğazının Rumeli yakası, Beyoğlu ve Rumeli olarak ikiye ayrıldı. Her bir bölümün asayişinin sağlanması amacıyla İşgal kuvvetlerinden 10’ar İngiliz, Fransız ve İtalyan polis görevlendirildi. Bu ekibin sorumluluğu da bir İngiliz yüzbaşısına verildi. Boğazın Anadolu yakası da iki bölgeye ayrıldı. Komutası bir Fransız yüzbaşısına verildi. Üsküdar, Kadıköy ve Boğazın Anadolu yakasındaki inzibat işleri de bir İtalyan subayının komutasına verildi.¹⁰² Tüm bu gruplar ise General Fuller’in komutasındaydı. Böylece İstanbul’un asayişini İtilaf kuvvetlerinin eline geçmiş oluyordu.

Her fırsatta İngiltere’ye umut bağladığını dile getiren Tefik Paşa Hükümetinden sonra Hükümeti kurmakla görevlendirilen Damat Ferit Paşa ilk iş olarak Türk savaş suçlularına ilişkin İngilizlerin verdikleri listedeki şahısların tutuklanmalarını istedi. 10 Mart 1919’da Damat Ferit Hükümetinin kurduğu harp divanı İttihat ve Terakki Fıkrasının ileri gelenlerinden Harp suçlusu sayılan 60 kişiyi tevkif etti.

¹⁰¹ Sina Akşin, a.g.e., s. 112-139.

¹⁰² Türk İstiklâl Harbi I. Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s. 185-186

İstanbul ve Boğazlar bölgesinin uluslararası bir komisyonun denetimine verileceği yolundaki haberler 1919 yılı sonlarında gazetelerde yer almaya başladı.¹⁰³ O dönemde, İstanbul ve Boğazlar konusundaki haberler gazetelerde sıklıkla yayımlanmaktaydı. Bu konuda Yenigün gazetesinde, İstanbulsuz bir Türkiye'nin düşünülmemeyeceğini, İstanbul'un uluslararası bir komisyonun yönetimi altına alınmasının her türlü hukuka aykırı olduğu, İstanbul'un Türk olduğu ve Türk kalması gerektiği özellikle vurgulanmaktaydı. Aynı gazete bu konuda, 17 Şubat 1920 tarihinde yabancı basın kaynaklı olarak aldığı haberinde "İstanbul'un Türklerde kalacağı, yalnız Boğazlardan geçişin serbest olacağını" duyurmaktaydı.¹⁰⁴

2 Ekim 1919 tarihine kadar İstanbul'da Osmanlı Devletinin kaderine yön veren Damat Ferit Paşa Hükümetinden sonra kurulan Ali Rıza Paşa kabinesi ile İstanbul'da Kuvay-ı Milliye'ye duyulan sempati su yüzüne çıktı.¹⁰⁵

Ali Rıza Paşa'dan sonra Milli Harekete sempati ile bakan Salih Paşa göreve geldi. 1920 Mart ayı başında ise Amiral Calthorpe, Anadolu halkının ve Hükümetin Kuvay-ı Milliye'ye sağladığı desteğin durdurulması için Osmanlı Hükümetinin Kuvay-ı Milliye'yi açıkça suçlamaya zorladı. Salih Paşa ise bunu yapmayı reddetti.

İngilizler, Osmanlı Genelkurmayının denetiminde bulunan cephanelik ve depolara el koymak istiyorlardı. İtilaf Devletleri İstanbul'daki depo ve fabrikalarda bulunan cephane ve malzemelerin Anadolu'ya gönderilerek daha sonra kendilerine karşı kullanılmalarını engellemek amacıyla emniyet tedbirlerini artırdılar.¹⁰⁶ Bakırköy'de bulunan baruthaneyi ise patlatarak işe yaramaz hale getirmeye çalıştılar.

1920 yılına gelindiğinde İstanbul'daki aydınlar arasında iki farklı görüş ortaya çıkmaya başladı. Yabancı işgaline karşı Mustafa Kemal Paşa'nın yanında silahlı direnişin yapılmasının gerektiğine inanalar birinci Grubu, barış antlaşmasının yumuşatılarak diplomasi yoluyla sorunun çözülebileceğine inanlar da ikinci Grubu oluşturdular.

¹⁰³ Yenigün, nr: 269, 4 Kanun-ı evvel 1919.

¹⁰⁴ Yenigün, nr: 269, 17 şubat 1920

¹⁰⁵ Zekeriya Türkmen, "Ali Rıza Paşa Kabinesi ve Kuva-yı Milliye İlişkileri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt: XVII Sy: 46, Ankara 2000, s. 37-87.

¹⁰⁶ ATASE 1/2, Kls: 78, Ds: 51, F: 3.

D. KOCAELİNDE KUVAY-I MİLLİYE BİRLİKLERİNİN ÖRGÜTLENMESİ

İngiliz Birlikleri, İzmit Körfezi'ni de işgal ettiler. Ancak birlikler, tüm körfezi kontrol edebilecek miktarda değildi. Dolayısıyla Kuvay-ı Milliye müfrezelerinin Ankara'ya yönelik yaptıkları personel ve mühimmat ikmaline engel olamıyorlardı. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti tarafından 18 Nisan 1920'de çıkartılan iki kararname ile Kuvay-ı İnzibatiye Birlikleri kuruldu. Düzce-Hendek-Adapazarı dolaylarında Kuvay-ı Milliye'ye karşı ayaklananları desteklemek ve Kuvay-ı Milliye'yi etkisizleştirmek maksadıyla, Süleyman Şefik Paşa komutasında kurulan Kuvay-ı İnzibatiye Birliği, 3 Piyade Alayı ve 1 Topçu Taburundan oluşuyordu. Kuvay-ı İnzibatiye Birliğinin personel miktarı 4000 kişi civarında idi. Kuvay-ı İnzibatiye Birlikleri İzmit'in 2 Km. doğusunda Kullar Köyü civarında konuşlandı.

Mayıs ayına gelindiğinde, bölgede teşkilatlanmasını tamamlayan Kuvay-ı İnzibatiye, Haziran ayında Kuvay-ı Milliye Kuvvetlerine karşı bir taarruz planladı. Sivas Kongresi ile birlikte Batı Anadolu Kuvay-ı Milliye Kumandanlığı'na atanmış olan Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, durumu vaktinde öğrenerek 14-16 Haziran 1920'de yaptığı topyekün bir taarruzla Kuvay-ı İnzibatiye Kuvvetlerini dağıttı.

İngiliz kuvvetleri İstanbul'un emniyetini sağlamak ve bölgeye etkin bir biçimde hakim olabilmek maksadıyla Kocaeli yarımadasının kontrol altına alınmasını gerekli görüyordu. Öte yandan Yunan Başkomutanlığı, Milli Kuvvetlere İstanbul'dan sağlanan lojistik desteğin engellenmesi için İstanbul – Ankara arasındaki ulaştırma yollarına hakim olunmasını arzu ediyordu. Kısacası, Kocaeli yarımadasının kontrol edilmesi, İngiliz ve Yunan kuvvetlerinin temel stratejisi haline geldi. Bunun sonucunda, Hereke bölgesine gelen Yunan Kuvvetleri kente yakın Tavşancıl, Yukarı Hereke, Kalburcu gibi tepelerde kurulmuş olan küçük yerleşim bölgelerinde konuşlandırıldılar.

Öte yandan İngiliz kuvvetleri, Hereke ve civarında kendi kuvvetlerini buldurmaya ve özellikle sahil kesimi ile tren yolunun kontrolünü kendi birlikleri

ile yapmaya özen gösterdiler. Ancak Kuvay-ı Milliye güçleri bu kontrole hiçbir zaman rıza göstermediler. Mesela Kuvay-ı Milliye'nin Haziran 1920 tarihinden itibaren geliştirmiş olduğu taarruz harekâtı öncesinde, Hereke - Yarımca (Arap yarımadası) arasındaki tren köprüsü Kuvay-ı Milliye Kuvvetleri tarafından 2 Haziran 1920 günü tahrip edildi.¹⁰⁷ Bunun üzerine İngiliz kuvvetleri Derince, Yarımca, Hereke, Tavşancık ve Diliskelesi istasyonlarını ilave birliklerle takviye ettiler. Bu bağlamda 12 Haziran 1920 günü Hereke iskelesine yeni birlikler getirildi ve bu birliklere ayrı bir müfreze teşkil edilerek tren istasyonu civarında çadırli ordugâh kuruldu.¹⁰⁸

Bu günlerde ise Erkan-ı Harbiye Reisliğinin 24-25 Haziran 1920 tarihli genelgesi ile Batı Anadolu Kuvay-ı Milliye Kumandanlığı kaldırılarak yerine Batı Cephesi Kumandanlığı kuruldu. Kumandanlığı'na Ali Fuat Paşa getirildi. Bu suretle Kocaeli bölgesinde Türk ve İtilaf Kuvvetleri nizami ordular halinde teşkilatlanmış oluyordu.¹⁰⁹

İngiliz kuvvetleri özellikle İstanbul-Ankara hattında çalışan tren seferlerinde kontrolü son derece sıkı yapmaktaydılar. Sadrazam Teyfik (Okday) Paşanın oğlu aynı zamanda Padişah Vahidettin'in damadı Yarbay İsmail Hakkı (Okday) Bey, (1881-1977) 8 Ocak 1921'de koyun tüccarı kimliği ile Anadolu'ya geçmek için bindiği tren Hereke'de durduruldu. İngiliz Bnb. yanında Ermeni tercüman olduğu halde treni sıkı bir kontrolden geçirdi. Bu kontrolden kurtulan İsmail Hakkı Bey İzmit'e geçtikten sonra Batı cephesine gitti ve II İnönü savaşlarına 4. Tugay Kumandanı olarak katıldı.

¹⁰⁷ ATASE ISH. 14A, s. 1550 K. 1012, G. 63; ATASE ISH. 9A, s. 5595, K. 518, G. 75

¹⁰⁸ ATASE ISH. 10 A, s. 1776, K.643, G 103, T. 21.06.1920; ATASE ISH. 14 A, s. 3428, K.974, G 78, T. 15.07.1920.

¹⁰⁹ ATASE Gökbayrak Taburu Koleksiyonu, Klasör 32, Dos. 186, Fihrist 1-18 "Bu tarihten (Haziran 1920) itibaren Ermeni ve Rum çetelerinin faaliyetleri en az seviyeye düşerken bölgedeki Türk Millî kuvvetleri Batı Cephesi'ne bağlanmıştır. Örneğin Karamürsel bölgesindeki Gökbayrak Çetesi ile Kandıra Cebu tarafındaki İpsiz Recep Çetesi 41. Alayın kuruluşunda yer almışlardır."

II. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA FAALİYET GÖSTEREN GİZLİ GRUPLAR

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesine göre Osmanlı Ordusundaki personel ve silah miktarı azaltılacaktı. Bu konuda İşgal Devletlerince uygulanan baskı, İstanbul'un işgalinden sonra daha da artmıştı. Bu dönemde Anadolu'daki mücadele için silah ve mühimmat ihtiyacı da oldukça fazla bir önem arz ediyordu. Buradan hareketle Kuvay-ı Milliye'ye destek sağlamak ve gerekli mühimmatı tedarik edebilmek için İstanbul'da gizli teşkilatlar kurulmaya başlandı.

İşgal günlerinde İstanbul'da yaşananlar, casusluk faaliyetlerinin ne kadar gerekli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştu. 1913 yılında kurulan ve Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla kapatılan, fakat faaliyetlerine devam eden Teşkilat-ı Mahsusa'da görev yapan personelin, bu konudaki eksikliği giderme yönünde faydalı çalışmaları olmuştu.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın bünyesinden çıkan pek çok gizli örgüt vardı. Bunlardan, Karakol Cemiyeti, MM. Grubu, Felah, Kaçakçılık Örgütü gibi cemiyetler İstanbul'u faaliyet sahası olarak benimsediler. Bu cemiyetlere, İstanbul halkının işçisi, memuru, hamalı, motorcusu, kadını, erkeği, yaşlısı, genci vs. elinden gelen yardımı yaptı. Bu cemiyetler, özellikle Türk ve Müslüman halkın oturduğu bölgede örgütlendiler. İngilizler tarafından şüphelenilmelerine rağmen örgütlerin faaliyetleri kesin olarak tespit edilemedi.

İşgal Devletleri Kumandanı General Harrington, elde ettikleri istihbarata dayanarak Harbiye Nezaretine Eylül 1337'de yazmış olduğu bir yazıda, kendilerine karşı örgütlerin oluşturulduğundan, bu örgütlerde görevli bazı şahısların isimlerinin kendilerinde bulunduğu ve bu örgütlerin çökertilmesinin gerekliliğinden bahsetti. Fakat bu örgütlerin Ankara'da kurulmuş olan BMM Hükümeti merkezli olması ve bahsi geçen örgütlerde toplumun her kesiminden insan bulunması nedeniyle, İstanbul Hükümetinin bu örgütlerin çökertilmesi yönünde yapabileceği hiç bir şey yoktu.

Bu teşkilatların İstanbul'da faaliyet göstermelerinin esas sebebi, İtilaf Devletleri Kumandanlıkları, Osmanlı Devlet Daireleri ve büyük ölçüde silah depolarının İstanbul'da bulunmasıydı. Bu teşkilatlardan bazıları şunlardı;

A. TEŞKİLAT-I MAHSUSA

İttihat ve Terakki Cemiyeti bünyesinde, kurucusu olan Enver Paşa'ya bağlı olarak 1913 yılında kurulan ve 8 Ekim 1918'de İttihat ve Terakki Hükümetinin iktidardan ayrılması ile birlikte resmen tasfiye edilen gizli bir teşkilattı.¹¹⁰ Teşkilat-ı Mahsusa, bir taraftan bütün İslam dünyasını ve Müslüman Türkleri bir bayrak altında toplayarak Panislamizm'e¹¹¹, diğer taraftan da Türk ırkını siyasi bir birlik içinde bulundurarak da Pantürkizm'e¹¹² hayat vermek maksadıyla kuruldu. Ancak İttihatçı kurmaylar bu ideolojilere sahip olmalarına rağmen gerçekleşmeyecek bir rüyanın peşinde olduklarının da farkındaydılar. Her şeyden önce, genel konjonktür tümüyle aleyhteydi. Buna karşı, onların Teşkilat-ı Mahsusa'dan bekledikleri, İslam ülkelerine saldıran, Ruslara ve İngilizlere karşı beşinci kol¹¹³ faaliyetlerini sürdürebilmektir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da oluşturulan Kuvay-ı Milliye ve Müdafaa-yı Hukuk gruplarının önde gelen liderlerinin hemen hepsi Teşkilat-ı Mahsusa üyesi olduğu bilinen kişilerdi.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetleri Birinci Dünya Savaşı'nda yoğunluk kazandı. Teşkilat, özellikle karşı casusluk, İngiliz istihbarat ve keşif kollarına karşı istihbarata karşı koyma harekâtı gerçekleştirdi. Örgütün ilk çalışma alanı Batı Trakya oldu. İlk başkan Süleyman Askeri'nin başında bulunduğu Teşkilat-ı Mahsusa, özel

¹¹⁰ Teşkilat-ı Mahsusa arşivi elde değildir; 1918 yılında İttihat ve Terakki liderleri yurt dışına gitmeden önce imha edildiği ileri sürülmektedir.

¹¹¹ 19 ncu yy.ın ikinci yarısında İslam Dünyasının karşılaştığı tehlikelerden korumak amacıyla Müslümanların, Halifenin etrafında toplanarak Batı Dünyasına karşı kurdukları birlik.

¹¹² Rusya – Çin – Irak – Moldova – Kırım ve Türkî Cumhuriyetlerin egemenliği altındaki Türk Halklarının bağımsızlık ve birliğini savunan siyasi görüş.

¹¹³ “Fiili müdahale ile ele geçirilemeyen bir kitleyi ya da devleti propaganda, casusluk, sabotaj ya da terör yoluyla manevi etkiye maruz bırakmak suretiyle kendi müdahalenize uygun hale getirmek ya da fiili savaş esnasında savaşı daha kolay kazanmak için yapılan her türlü manevi yıkıcı çalışmadır. Aynı zamanda propaganda çalışmalarından farklı olarak yapılan tüm casusluk, sabotaj ve istihbarat hareketleridir.”

bir tim ile, 1913 İstanbul Anlaşması sonucu Bulgarlara terk edilen Batı Trakya’da, Osmanlı Devleti’nden ayrı bağımsız bir Batı Trakya Türk Devleti¹¹⁴ de kurdu.

Teşkilat-ı Mahsusa’da görev yapmış bazı kişiler şunlardı:

Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa, Bnb. Süleyman Askeri, Eşref Kuşçubaşı, Tğm. Yakub Cemil, Dr. Bahattin Şakir, Mithat Şükrü Bleda, Ohrili Eyüb Sabri, Fuat Balkan, Tğm.Hilmi Musallimi, İsmail Canbulat, Rasuhi Bey, Filibeli Hilmi Bey, Şerif Burgiba, Arabistan’da İbn ür Reşid, Nuri ve Halil Paşalar, Ali Fethi Okyar, Hacı Selim Sami, Kel Ali lakaplı Ali Çetinkaya, ilk tayyareci şehitlerden Sadık Bey, Çerkez Reşit Bey, Ahmet Fuat Bulca, Nuri Conker ve Rauf Orbay idi.¹¹⁵

B. KARAKOL CEMİYETİ, ZABİTAN VE YAVUZ GRUPLARI

Milli mücadele yıllarında İstanbul’da kurulan en önemli cemiyetlerdendi. Kara Kemal ve Kara Vasıf isimlerinin kısaltmasıyla oluşturulan Karakol Cemiyeti, Enver ve Talat Paşaların direktifleriyle kuruldu. Bu nedenle İttihat ve Terakki Cemiyetinin bir devamı niteliğindedir.

Mütareke döneminin ilk gizli direniş grubu olarak 5 Şubat 1919 tarihinde İstanbul’da kurulan Karakol Cemiyeti’nin Milli Mücadele’ye yaptığı en büyük hizmet; İstanbul’dan Anadolu’ya silah ve cephane ile subayların kaçırılmasını sağlamak ile İngiliz Muhipleri Cemiyeti gibi kuruluşların planlarını ve faaliyetlerini Mustafa Kemal Paşa’ya haber vermek olmuştur. Ancak Cemiyet, Bolşevikler ile gizli bağlantılarda bulunması ve kendi başına Milli Mücadele’yi sahiplenme çalışmalarında bulunması gibi nedenlerle Anadolu Ordusu kadrosuna dahil edilmedi. 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul’un İtilaf Devletleri tarafından işgali sırasında da liderlerinin tutuklanmaları ile büyük bir darbe yiyen cemiyet, nihayet Erzurum ve

¹¹⁴ Balkan savaşları sonrasında Batı Trakya’da Türkler ve Pomaklar başta olmak üzere çoğunluğu Müslüman ahalinin katkılarıyla Kuşçubaşı Eşref tarafından 25 Eylül 1913’te kurulan ve 3 ay süreyle mevcut olmuş bir devlettir. “Garbî Trakya Müstakil Hükümeti” adıyla da anılan bu devleti, hem Yunanistan hem de Bulgaristan tanıdı.

¹¹⁵ Abdullah Muradoğlu; “Teşkilât-ı Mahsusa” Yeni Şafak gazetesi, 14 - 23 Kasım 2005

Sivas Kongreleri'nin kararlarını uygulamak için seçilen Heyet-i Temsiliye'nin emri üzerine faaliyetlerine son verdi.

Genel Başkanı, Miralay Kara Vasıf Bey, Kurucu ve yöneticiler; Miralay Galatalı Şevket, Kaymakam Edip, Binbaşı Ali Rıza, Emekli Yüzbaşı Baha Said, Avukat Refik İsmail, Dr. Abdülhak Adnan (Adıvar) ve Kurmay Yarbay Çolak Selahaddin Bey idi.

Diğer grupların yalnız İstanbul ve çevresinde faaliyet göstermesine karşılık Karakol Cemiyeti, taşradaki İttihat ve Terakkilileri bir çatı altında toplamak istiyordu.¹¹⁶

Cemiyetin Başkentteki şubelerinin ilki Topkapı semtinde kuruldu. Onu Şehremini, Eyüpsultan, Kasımpaşa, Bayazıt, Aksaray, Bakırköy, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Anadoluhisarı, Beykoz, Kavak, Sarıyer, Büyükdere, Beşiktaş ve Galatasaray şubeleri izledi.¹¹⁷

Karakol Cemiyetinin birimleri; Siyaset-i Umumiye, İstihbarat, Umur-u Haraciye (Dış İşleri), Propaganda ve Karakol şubelerinin tesisi ve teşkilatı, Milli Ordu ve Muharebe çeteleri teşkilatı, Kuvve-i Umumiye, esliha (silahlar), mühimmat, malzeme tedarik ve ihzarı (hazırlama), Umur-u maliye (maliye işleri) ve hesabiye, Nakliyat ve sevkiyat, Muhabere, muvasala (ulaşım), muamelat-ı zatiye (personel), mahakim (mahkeme) ve umur-u cezaiye (ceza işleri) idi.¹¹⁸

Cemiyetin, Milli Mücadeleye birçok hizmeti geçti. Bunlar; Düşman işgali altındaki İstanbul'dan silah, cephane ve mücadeleçilerin kaçırılmasının sağlanması, İşgal kuvvetlerinin, Milli Mücadeleye düşman Damat Ferit Paşa Hükümetinin ve suç ortaklarının, İngiliz muhipler cemiyeti gibi kuruluşların plan ve faaliyetlerini günü gününe Anadolu'ya bildirilmesiydi.

Cemiyet, İngilizler tarafından tespit edilmesini müteakip dağıldı. Lider kadronun bir kısmı tutuklandı, bir kısmı ise Anadolu'ya kaçtı. Cemiyetin kapatılması

¹¹⁶ Aydın, Mesut. Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri, İstanbul: 1982 s. 31

¹¹⁷ Aydın, a.g.e., s. 32

¹¹⁸ Mesut, a.g.e., s.31

konusunda Mustafa Kemal Nutuk'ta:" ...İstanbul'da artık davamızı yürütecek kimse kalmamıştır. Aylarca çeşitli yol ve yöntemlerle yaptığımız uyarılara rağmen, bizim dediğimiz şekilde teşkilat kurmayıp Karakol Cemiyetinin kurulmasına çalışanların başları Malta'ya gitmiş, İstanbul'daki üyelerinin hayat ve faaliyetlerinden eser kalmamıştır." demişti.¹¹⁹

Cemiyet, 23 Nisan 1920 tarihinden sonra Zabitan adıyla faaliyet gösterdi. Ekim 1921'de ise Grup Amiri Mustafa Bey'in Anadolu'ya geçmek zorunda kalmasıyla, Yavuz Grubu adını aldı. Faal bir liderden yoksun kalan ve Ankara'nın gözünden düşen Karakol Cemiyeti, 1920'den sonra direniş hareketinde etkin bir rol oynayamadı.

Cemiyet, Üsküdar Şubesi Reisi Kurmay Yarbay Muğlalı Mustafa Bey tarafından 27 Ekim 1920¹²⁰ tarihinde yeniden yapılandırıldı. Heyet-i İdaresi'nde Grup Amiri olarak Erkan-ı Harb Kaymakamı Muğlalı Mustafa Bey, Aza olarak ta, Yüzbaşı Halim Bey, Yüzbaşı Kemal Bey, Sivilden İlhami Bey'ler görev yaptı.¹²¹

Zabitan Grubu da, Anadolu'ya istihbarat teminine ilave olarak subay, silah ve cephaneye sevkinde başarılı hizmetler verdi. Fakat daha sonra, aynı tarihlerde Ankara Hükümeti tarafından kurdurulan Hamza Grubu ile bu konularda rekabete girmesi ve yeterli incelemeler yapılmadan Anadolu'ya gönderilen subayların bazılarının İtilaf Devletleri'ne hizmet etmelerinin anlaşılması, kendilerine tepki gösterilmesine sebep oldu.¹²²

Zabitan Grubu, Karakol Cemiyeti'nin tabii bir uzantısı olduğu için, Ankara tarafından daima şüphe ile karşılandı. Zabitan Grubu'nun Ankara tarafından endişe ile karşılanması ve kendilerine güvenilmemesinin diğer önemli sebebi de Anadolu'ya göndermiş oldukları subayların içine, çok sayıda casus ve propagandacının sızmasıydı. Nitekim İngiliz Muhipler Cemiyeti, Zabitan Grubunun içine sızarak,

¹¹⁹ M.K. Atatürk. Nutuk, Ankara, 1981, s.307

¹²⁰ ATASE, Kls.1S33, Ds.2, Fih., 17.

¹²¹ Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları; c.1, Ankara, 1975, s.81

¹²² ATASE, Kls. 1534., Ds. 8., Fih. 4

cemiyet mührüyle mühürlenmiş vesikaları ile Anadolu'ya birçok ajanını göndermeyi başardı.

İngiliz ajanı Hintli Mustafa Sagir de, Zabitan Grubu'nun da kullandığı Karakol Cemiyeti'nin mührünü ele geçirenler arasındaydı. Sagir, bu mührü, Bulgaristan'da kaçak yaşayan ajanlardan elde etti. Bu mühür ile onaylanmış bir belge ile İnebolu'ya çıkan Sagir, Mustafa Kemal Paşa'ya suikast tertip etmek için Ankara'ya gitti. Fakat planının açığa çıkması neticesinde tutuklanarak, 23 Mayıs 1921 tarihinde Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından ölüm cezasına çarptırıldı. Bir gün sonra da idam edildi. Sagir'in Ankara'ya görevli olarak gönderilmesinin Karakol tarafından onaylanması bir yer altı örgütü için telafisi olmayan bir yanıştı. Bundan sonra bir daha asla eski gücüne geri dönemeyen teşkilat, direniş hareketinde etkin bir rol oynayamadı ve tamamen tecrit edilerek faaliyet sahasından 1921 sonlarında çekilmeye mecbur oldu.¹²³

Zabitan Grubu, Muğlalı Mustafa Bey'in Anadolu'ya geçmek mecburiyetinde kalması üzerine isim değiştirdi ve Yavuz Grubu ismiyle bir müddet daha faaliyetine devam etti.¹²⁴ Yavuz Grubu'nun mührü, Yavuz Sultan Selim'in resmini taşıyordu.

Yarbay Mustafa (Muğlalı) Bey tarafından, Ankara'da Müdafaa-i Milliye'ye ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye (Genelkurmay) Reis Vekili Fevzi (Çakmak) Paşa'ya "Çok Acele" kaydıyla gönderilen ve üzerinde Yavuz Grubu'nun mührü bulunan 12 Mart 1337 (1921) tarihli bir şifreli raporda; Anadolu'ya takalarla nakledilmek üzere Sarıyer Bölgesi'nde sahile yakın bir noktada, Teşkilat tarafından saklanan 570 adet mavzer, 4 adet hafif makineli tüfek ve 10 sandık cephanenin, Askeri Nigahban Cemiyeti tarafından İngilizlere ihbar edilmesi neticesinde kaybedildiği, ancak gönüllü subayların kaçarak saklanmaya muvaffak oldukları bildirilmekteydi. Ayrıca İngilizler adına ajanlık yapan şahıslardan bahsedilmekte ve bu şahısların Adapazarı yönünden Anadolu'ya gönderildikleri belirtilmekteydi.

¹²³ Criss, a.g.e., s. 170

¹²⁴ Samih Nafiz Tansu, (Anlatan: Hüsameddin Ertürk), İki Devrin Perde Arkası, İstanbul, 1957, s.506

Muğlalı Mustafa Bey'in yakalanma tehlikesi sebebiyle, Eylül 1921'de İstanbul'dan Anadolu'ya geçmesinden sonra Yavuz Grubu da faaliyetlerini arzu edilen seviyede yapamadı.

C. HAMZA, MÜCAHİD, MUHARİP VE FELAH GRUPLARI

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da toplanmasından ve Ankara Hükümeti'nin, İstanbul'un etkisini geçersiz hale getiren bir güç olarak ortaya çıkmasından sonra, başta İstanbul olmak üzere, ülkenin her tarafındaki gizli direniş gruplarının tek bir merkezden yani Ankara'dan yönetilmesi kararlaştırıldı. Anadolu'ya subay, silah, cephane ile malzeme göndermek ve istihbarat yapmak amacıyla, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti (Genelkurmay Başkanlığı)'ne bağlı olarak 23 Eylül 1920 tarihinde İstanbul'da Hamza Grubu kuruldu. Ancak grup, şifre anahtarlarının düşmanın eline geçmesi ve Ankara'dan gönderilen kurye çantasının yolda kaybolması üzerine adını değiştirmek zorunda kaldı. Grup, 15 Aralık 1920 tarihinden itibaren Mücahid adını aldı. Bu grup da kısa bir zaman sonra adını değiştirmeye mecbur kaldı. Adını, 23 Şubat 1921 tarihinde Muharip Grubu olarak değiştiren ve bu ad ile görevini yapmaya çalışan grup, sonunda 31 Ağustos 1921 tarihinde de Felah Grubu adını aldı.¹²⁵

Fevzi Çakmak Paşa, grupların devamlı olarak adlarını değiştirmelerinin ana sebebi olarak, İngiliz Servisi'nin yapmış olduğu yoğun istihbaratı ve bunun doğal sonucu olarak gruplarının ifşa olmalarını göstermekteydi.

Felah Grubu, askeri personel toparlıyor, Yunan ordusunun durumuyla ilgili haberleri Ankara'ya iletiyor, savaş malzemesi kaçırıyor ve Ankara ile irtibatın sürekliliğini sağlamak için gizli telgraf hatlarını elinde tutuyordu. Felah Grubu da, diğer gruplar gibi Ankara'ya subay ve cephane gönderilmesi ile istihbaratın temin edilmesine ağırlık vererek Milli Mücadele lehinde propaganda faaliyetinde bulunuyordu. İstihbarat konusunda ise özellikle Yunan Ordusunun durumu ile ilgili

¹²⁵ Criss, a.g.e., s. 197

haberleri Ankara'ya iletme görevini başarıyla yerine getiren Felah Grubu, İngiliz taraftarı Damad Ferid Paşa tarafından Anadolu'ya gönderilen ajanların listesini de ele geçirerek, Ankara'da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderdi. Felah Grubu faaliyetlerine 4 Ekim 1923 tarihinde son verdi.¹²⁶

Milli Mücadele döneminde, Anadolu'ya silah, cephane, malzeme ve istihbarat temini amacıyla daha başka gruplar da faaliyet göstermekteydiler. Bu küçük gruplar arasında, İmalat-ı Harbiye, Muavenet-i Bahriye, Namık, Ferhad, Kerimi ve Fethiye Deniz Grupları vardı.

D. ASKERİ POLİS (AYN-PE) TEŞKİLATI

Ordu içerisine sızan yabancı ajanların faaliyetlerine ve propagandasına karşı koymak amacıyla, 18 Temmuz 1920 tarihinde Garp Cephesi Komutanlığı'na bağlı olarak, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından kuruldu. Bu örgütün başlıca görevleri; Anadolu'ya giriş - çıkış yapan herkes üzerinde sıkı bir pasaport kontrolü yapmak, önemli şehirlerdeki yabancıları gözetim altında tutmak, İstanbul vb. yerlere gönderilecek kuryelerin seçimini yapmaktı. Teşkilat, başlangıçta başarılı hizmetler verdi. Ancak daha sonraları gizliliğe riayet etmediği gerekçesiyle 21 Mart 1921 tarihinde lağvedildi.¹²⁷

E. MÜSELLAH MÜDAFAA-İ MİLLİYE (M.M.) GRUBU

1921 yılı başlarında Fevzi Çakmak Paşa'nın direktifi ile Hüsametdin Ertürk tarafından, İstanbul'da Müsellah Müdafaa-i Milliye Grubu (MM/Mim Mim) kuruldu. Bu grup, 3 Mayıs 1921 tarihinde TBMM Hükümeti tarafından resmen kabul edildi. Grubun esas görevi, istihbarat ve İstanbul'dan Anadolu'ya savaş malzemesi

¹²⁶ Aynı yer, s. 197

¹²⁷ Aynı yer, s. 204

kaçırmaktı. MM, İstanbul'da Anti-Kemalist örgütleri olduğu kadar Anti-Bolşevik örgütleri de gözetim altında tutuyordu. MM'nin davaya en önemli katkısı istihbarat çalışmalarıydı. MM Grubu, asker ve sivil kesimden oluşan kadrolarıyla İstanbul'da geniş bir ajan ve haber ağı kurmayı başardı. Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılması faaliyetlerini organize ederek düşman karargâhlarına, işbirlikçi gruplara ve yabancı misyonlara sızarak çok sayıda önemli belge ve bilgiyi elde etti. Grubun faaliyetlerine İstanbul'un kurtuluşundan sonra, 5 Ekim 1923 tarihinde son verildi.¹²⁸

F. TEDKİK HEYETİ AMİRLİKLERİ

Askeri Polis Teşkilatı'nın kapatılmasının istihbarat faaliyetleri açısından doğurduğu boşluk, yine Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından kurulan ve 1 Nisan 1921-22 Haziran 1922 tarihleri arasında Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde faaliyet gösteren Tedkik Heyeti Amirlikleri vasıtasıyla giderildi. Amirlikler, komünist faaliyetler, ajan faaliyetleri, azınlıkların tutum, davranış ve düşmanla işbirlikleri, Yunanlıların işgalleri ve zulümleri, halkın Milli Mücadele karşısındaki tavrı gibi konular üzerinde çalıştı. Fakat eski hastalıklardan arınamayan ve personelinin kimlikleri deşifre olan Tedkik Heyeti Amirlikleri de, 22 Haziran 1922 tarihinde lağvedildi.¹²⁹

G. GEÇİT TEŞKİLATI

Ankara Hükümetinin onayı ile 1 nci Ordu Kumandanlığı kontrolünde görev yapan Geçit Teşkilatı ile ilgili hususlardan İkinci Bölümde bahsedilmiştir.

¹²⁸ Aynı yer, s. 174-178

¹²⁹ Emin Demirel, Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli servisler İstanbul, 2002 s.221

III. SİLAH VE MÜHİMMAT DURUMU

İstanbul'un değişik yerlerinde bulunan depolarda Osmanlı ordusunun silah, teçhizat vs. mühimmatı saklanmaktaydı. Bunlar; Ortaköy, Yıldız, Maçka, Gümüşsuyu, Şişli, Tophane, Karaağaç, Eyüp, Defterdar, Unkapanı, Halıcıoğlu, Sirkeci, Saraçhane, Ahırkapı, Kumkapı, Bayazıt, Süleymaniye, Sultanahmet, Şehzadebaşı, Rami, Selimiye, Haydarpaşa, Kâğıthane, Ayastefanos, Makriköy, Çengelköy ve Maltepe'de bulunan depo ve cephanelikleriydiler.¹³⁰ Buraları, sık sık İtilaf Devletleri subayları tarafından kontrol edilmekteydi. Bundan başka, İtilaf Devletleri Güvenlik Kuvvetleri için gerekli olan silah ve teçhizatı bu depolardan hiçbir izin ve kayda bağlı kalmaksızın alabiliyorlardı. Öte yandan İtilaf Devletleri kontrolünde bulunan bu depolardan, İstanbul'da faaliyet gösteren gizli gruplar tarafından Anadolu'ya birçok silah ve cephane kaçırılmaktaydı.¹³¹ Özellikle Teşkilat-ı Mahsusa'nın son lideri olan Süvari Albay Hüsamet'in (Ertürk) Bey'in her türlü yolu deneyerek¹³² Fransız ve İngiliz denetimindeki depolardan aldığı silahlar İstanbul'dan deniz yoluyla Anadolu'ya gönderiliyordu.¹³³

Ankara tarafından, İstanbul'da görev yapan gizli servisler başarılı bulunmuyorlardı. Sürekli bir arayış vardı. Gizli örgütler sürekli sorun çıkarıyorlardı. Elemanlar, ellerine geçirdikleri yetkileri, kişisel baskı aracı ve rant temininde kullanmaya başladılar. Çalışmalarında bir türlü istenen başarıya ulaşamadıkları görülünce önce isimleri değiştirilmek suretiyle faaliyetlerine devam ettiler. Fakat bu da fayda etmeyince birer birer kapatılmaya başladılar.

Gizli Teşkilatlar; Öncelikle personelin, özellikle sohbet ortamlarında veya yaptıkları görev esnasında gizliliğe yeterince önem vermemeleri neticesinde ifşa olmaları, kendilerine verilen görevlerin yerine getirilmesi hususunda bir türlü istenen

¹³⁰ ATASE Arşivi: 1/59, Kls: 215, Ds: 6, F: 3-1, 3-2.

¹³¹ Zekeriya Türkmen, Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması", Ankara, 2001, s. 234-256.

¹³² "Hüsamet'in Ertürk'ün rüşvetle silah ve cephane alması hakkında bilgiler de bulunmaktadır." Bk., Gnkur. ATASE Arşivi: 1/58, Kls: 461, Ds: 69, F: 1-4.

¹³³ "Hüsamet'in Ertürk'ün Milli Mücadele dönemindeki faaliyetleri hakkında bilgi için" bk., Hüsamet'in Ertürk, Milli Mücadele Senelerinde Teşkilat-ı Mahsusa, (Yay. Hz. Tefik Apay), Basılmamış Daktilo Metin, Gnkur. ATASE Başkanlığı Kütüphanesi, Ankara 1975.

seviyede başarı gösterememeleri, bütçeden kendilerine ayrılan paranın karşılığını verememeleri gibi nedenlerle kapatıldılar.

İstihbarat örgütlerinin kapatılması ile ortaya çıkan boşluğu gidermek görevi Orduya düştü. Ordu, kendi üzerine düşen görevlerin yanı sıra istihbarat, propaganda, takip ve araştırma görevleri, Ordu Kurmay Başkanlıkları'na bağlı olarak çalışan İstihbarat Şubeleri tarafından yürütmeye başlandı.¹³⁴

IV. MUDANYA KONFERANSI ÖNCESİ ASKERİ VE SİYASİ OLAYLAR

30 Ağustos 1922'de Yunan Kuvvetlerinin Türk Kuvvetleri karşısında bozguna uğraması neticesinde Türk ordusu İzmir'e doğru hareket etti. 1 Eylül'de Yunan ordusunun tamamen dağılmasıyla 2 Eylül'de Yunanistan mütareke istemek zorunda kaldı. Yunanistan bu talebini Anadolu'yu boşaltmak şartıyla arabulucu olmasını istediği İngiltere'ye bildirdi. İngiltere'nin durumunu açıklamasının ardından Mustafa Kemal; Anadolu'daki Yunan ordusunun tamamen yenildiği, yeniden ciddi bir mukavemet gösteremeyeceğini, bu sebeple Anadolu için bir müzakereye gerek olmadığı, fakat mütarekenin ancak Trakya için söz konusu olabileceğini bildirdi. Trakya'nın da TBMM Hükümetine devir-tesliminin lazım geldiğini ifade etti.¹³⁵

Aslında mütareke şartları konusunda İtilaf Devletleri kendi aralarında dahi anlaşmış değillerdi. İngiltere, Anadolu politikasının iflas ettiğini kabul etmekle birlikte, Trakya konusunda ısrar etmek niyetindeydi. Fransa ise Türkleri mütarekeye çekmek için Anadolu'nun boşaltılmasının yetmeyeceğini, Trakya'nın da taviz olarak verilmesinin gerekliliğini düşünüyordu.¹³⁶

Türk Ordusu 9 Eylül'de İzmir'e, 11 Eylül'de Bursa'ya girdi. Mustafa Kemal Paşa ve Türk ordusu İzmir'de durmak niyetinde değildi. Misak-ı Milli sınırlarına ulaşılması için İstanbul ve Edirne'nin de kurtarılması gerekiyordu. Bu gaye ile ordu

¹³⁴ Emin Demirel, a.g.e., s.222

¹³⁵ M.K.Atatürk a.g.e., s. 675. Türk İstiklal Harbi, Cilt II. Batı Cephesi, 6. Ks. IV. Kitap, İstiklal Harbi'nin Son Safhası, (18 Eylül 1922 -1 Kasım 1923) Ankara, 1969, s. 38

¹³⁶ Bilal Şimşir; Sakarya'dan İzmir'e, Ankara, 1990, s.376-383

Çanakkale ve İstanbul Boğazlarına doğru ileri harekâta yöneldi. Bu durum tarihte Çanakkale olayı adıyla tanınan krizi yarattı.

A. ÇANAKKALE OLAYI

İngiliz Kabinesi, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını silah kuvvetiyle tutmaya karar verdi.¹³⁷ General Harrington, 9 Eylül'de Albay D.I. Shuttleworth'a Çanakkale'nin kumandasını yüklenmesini ve olabilecek bir saldırıyı püskürtecek tedbirleri almasını emretti.

Türk tarafı ise bir an önce Trakya ve İstanbul'a kavuşmak istiyordu. Bu dileğini öncelikle barış, olmazsa askeri harekât ile gerçekleştirmek istiyordu. Bu konuda M.Kemal Paşa, Fransız Amiral Dusmenil ile İzmir'de yaptığı mülakatta, Türk ordusunu uzun süre bekletemeyeceğini, ama Misak-ı Milli'de belirtilen sınırların sağlanması ve Yunan ordusunun Trakya'dan çekilmesi halinde meselenin diplomasi yoluyla çözümlenmesini yeğ tutacağını söyleyerek bu konuda kararlı olduğunu bildirmekteydi. Mustafa Kemal Paşa bu konudaki kararlılığını bir kez de General Pelle ile yaptığı İzmir mülakatında gösterdi.¹³⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın bu kararlı tutumu karşısında, Fransa ve İtalya, Boğazların savunması hususunda ittifakı bozarak Türkiye ile savaşa girmeyeceklerini 19 Eylül 1922'de açıkladılar. Açıklamayı müteakiben aynı gün Çanakkale ve İzmit cephesinde mevzilenmiş bulunan Fransız ve İtalyan askerleri geri çekildi. Yalnız kalan İngilizler, acil tedbirler alarak, her iki cepheyi de kuvvetlendirdiler. Türk Kuvvetleri ise bu arada Boğazlara karşı ileri harekâtını devam ettirerek, 22 Eylül'de tarafsız bölge diye tanımlanan mıntıkaya girdi.¹³⁹ Türk ve İngiliz Kuvvetleri, Çanakkale ve İzmit cephelerinde birbirlerine süngü mesafesinde yaklaştılar.

¹³⁷ Şimşir; Sakarya'dan İzmir'e, s. 376

¹³⁸ Şimşir; Atatürk ile yazışmalar I, Ankara.1987, s.277

¹³⁹ David Walder, Çanakkale olayı (Tercüme: M. Ali Kayabal), Milliyet Yay. 1970, s. 290-291, Lord Kinross; Atatürk, İstanbul, 2005 s. 510-513

B. PARİS MÜZAKERELERİ VE TRAKYA

İtilaf Devletleri temsilcileri, Boğazlara karşı girişilen Türk harekâtını durdurmak ve müzakere şartlarını belirleyerek Barış Konferansına zemin hazırlamak amacıyla 20 – 23 Eylül 1922 tarihlerinde Paris’te bir araya geldiler.

Yapılan müzakere sonrasında kararlaştırılan İtilaf Devletleri Muhtırası, Poincare tarafından TBMM Hükümetine ulaştırılmak üzere Yüksek Komiser Pelle’ye yollandı. TBMM kanalıyla süratle M.Kemal Paşa’ya ulaştırılan muhtıra ile sulh konferansının toplanacağı, bu konferansa TBMM Hükümetinin davet edildiği ve müzakereler esnasında Boğazlardaki bitaraf mıntıkaya asker gönderilmemesi şartıyla Edirne dahil olmak üzere Meriç’e kadar olan Trakya topraklarının Türkiye’ye iadesi hakkındaki Türk arzusunun müsait bir surette telakki ettikleri bildiriliyordu.

28 Eylül’de Fanklin Bouillon İzmir’e geldi. Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmede Türkiye’nin Meriç’e kadar olan Doğu Trakya’yı alacağı yönünde teminat verdi ve Türk ordusunun durdurularak Mudanya’da yapılacak Generaller toplantısına katılmak gerektiği yönünde M. Kemal Paşa’yı ikna etti. Böylece F.Bouillon’un çabaları ve M. Kemal Paşa ile General Harrington’un gösterdikleri sabır, metanet ve hoşgörü sayesinde önemli bir felaket önlendi.

29 Eylül 1922 tarihi itibarıyla F.Bouillon vasıtasıyla Paris Konferansı Reisi Poincare’ye Türk Notası gönderildi. Bu notada; 23 Eylül 1922 tarihli İtilaf Devletleri Muhtırasına birkaç gün içerisinde cevap verileceği, Bouillon’un verdiği teminata binaen İstanbul ve Çanakkale istikametinde devam eden ileri harekâtın durdurulduğu belirtiliyordu. Bunlara ilave olarak; Trakya’da, Edirne dahil olmak üzere Meriç’in batısına kadar olan bölge, derhal tahliye edilerek TBMM Hükümetine iade edilmesi gerektiği bildirildi. 3 Ekim tarihinde, Mudanya’da toplanması teklif edilen konferansa ise murahhas olarak İsmet Paşa katılacağı müzakere edildi.¹⁴⁰

¹⁴⁰ ATAŞE, K.1595, D.28, F. 1-1,

V. MUDANYA KONFERANSI

A. KONFERANSIN HAZIRLIKLARI

Konferans'ta Türkiye'yi İsmet İnönü, İngiltere'yi Gen.Harrington, Fransa'yı Gen.Charpy, İtalya'yı ise Gen.Mombelli temsil edecekti.¹⁴¹

İtilaf Devletlerinin limana yanaşmasından sonra F.Bouillon, karaya çıkarak İsmet Paşa ile özel bir görüşme yaptı. İsmet Paşa, Trakya'nın Türk idaresine iadesinin kabulü halinde, teklif edilen Yunan generalinin de müzakerelere katılabileceğini, aksi halde celsenin tatil edilerek diğer generallerle Trakya'nın tahliyesi meselesinin görüşülmesine devam edilmesi gerektiğini söyledi. Bu görüşün kabulünden sonra, generalleri temsilen karaya çıkan subaylara konferansın o gün öğlenden sonra saat 15.00'te başlayacağı tebliğ olundu.¹⁴²

B. MUDANYA KONFERANSI'NIN BAŞLAMASI

Karşılıklı hazırlıkların tamamlanmasını müteakip konferans, Mudanya'da 3 Ekim 1922 salı günü saat 15.00'te İsmet Paşa'nın açış konuşmasıyla başladı.

Trakya'nın Türk idaresine devir-teslimi hususunda İngiliz ve İtalyan generalleri, konunun siyasi olduğu ve bu konuda karar yetkilerinin olmadığını öne sürerek müzakerelere ara verilmesini istediler. Bu süre içerisinde de İstanbul'a dönerek konuyu Hükümetleri ile görüşmeleri gerektiğini belirttiler. Sonunda, müzakerelere 6 Ekim 1922 gününe kadar ara verildi. İsmet Paşa'da bu arada Bursa'ya dönerek M.Kemal Paşa'yı durum hakkında bilgilendirdi. M.Kemal Paşa'ya 5 Ekim 1922 tarihli Harekât Planı'nı sundu. M.Kemal Paşa Harekât Planının uygun olduğunu söyleyerek, İtilaf Devletleri generallerinin o gün yapılacak toplantıda, Trakya'nın TBMM Hükümetine iadesini kabul etmemeleri halinde İsmet Paşa'ya İstanbul istikametinde ileri harekete geçilmesini emretti. Bu planın bir parçası olarak

¹⁴¹ M.K.Atatürk a.g.e., s. 679,

¹⁴² ATASE; K.1595 D. 28 F. 4HTVD; 66 (Aralık 1968), ve No: 1473

Çanakkale Boğazında konuşlanmış olan birliklerin de biraz daha ilerlemelerini emretti.

Fransız generalin Türk idaresinin Trakya'da kurulmasını kabul etmesi, diğer iki generalin yetkilerinin olmadığı gerekçesiyle bunu reddetmeleri ve yeni talimat almak üzere konferansın tehiri, Müttefikler arasındaki dayanışmayı bozdu. Lord Curzon, Fransız Senatör Bouillon'un İngilizlerin düşüncelerine aykırı olarak davranarak, Türklerin lehinde bir kararı uygulamaya çalışmasından rahatsız olmuştu.

6 Ekim 1922'de yeniden başlayan Konferansta, Trakya'ya çıkarılacak Jandarma miktarının ne kadar olduğu, Karaağaç'ın Edirne'ye dahil edilmesi, Türk Ordusunun ileri hareketi, Yunan askerlerinin tahliyesi'ni müteakip kuvvetlerinin geri çekilmesi ile ilgili hususlarda bir anlaşmaya varılamadı.

Fransa ve İtalya, Trakya'nın derhal Türk Hükümeti idaresine verilmesinden yanaydı. İngiltere ise buna karşı çıkıyordu. İngiltere bu hususun daha sonra toplanacak Sulh Konferansında görüşülmesinden yanaydı. İngiltere bu tavrıyla kendisiyle aynı düşüncede olan Yunanistan'ı korumak istiyordu.

Bu hususu değerlendiren Türkler ileri hareketi resmen durdurmakla beraber, konferansın dağılma tehlikesine karşılık bazı tedbirler almayı de ihmal etmediler. İzmit cephesindeki öncü birlikler önce Yarımca'ya, daha sonra da bir gece yürüyüşle Yakuplu'ya ilerlediler. Gerideki kuvvetlerin yürüyüşleri de hali hazırda devam etmekteydi. Çanakkale cephesinde ise süvari birliği yerini piyadelere bırakırken, piyadeler de şehre doğru biraz daha yaklaştılar. Böylelikle her iki taraftaki kuvvetler, herhangi bir nedenle konferansın olumsuz sonuçlanması halinde harekete geçerek Boğazları işgal edebilecek duruma geldiler. Sonunda, Türk ve İngiliz yetkililer arasında Tarafsız Bölge'nin ihlal edilmemesi gerektiği konusunda yazışmalar yapıldı. İngilizler İsmet Paşa'ya bu hareketliliğin sebebini soruyor ve bu konudaki rahatsızlıklarını bildiriyorlardı. İsmet Paşa'da adı geçen bölgelerdeki hareketliliğin, düşünüldüğü gibi tarafsız bölgenin ihlali olmayıp, birliklerin kendi bölgelerinde yaptıkları hareketler olduğu, tarafsız bölgeyi ise gerçekte İngilizlerin ihlal ettiklerini

bildiriyordu.¹⁴³ Karşılıklı yazışmalardan sonra, her iki taraf ta bir olay çıkmasını engellemek maksadıyla kendi birliklerine emir verdiler.

C. MUDANYA MÜTAREKESİNİN SONUÇLANMASI VE ANLAŞMANIN MADDELERİ

3-11 Ekim 1922 tarihleri arasında yapılan çetin tartışmalardan sonra Türk Ordusunun Anadolu'daki zaferinin bir sonucu olarak imza edilen Mudanya Mütarekesi'nin¹⁴⁴ konumuz ile ilgili önemli maddeleri şunlardı:

Madde 1- Türk ve Yunan askeri kuvvetleri arasında muhasamat durdurulacaktı.

Madde 5- Doğu Trakya, Yunan Birlikleri tarafından boşaltılacak, bu boşaltma işlemi, onbeş gün içinde yapılacaktı.

Madde 7- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin memurlarına, düzen ve mahalli güvenliğin devam ettirilmesine kesin olarak yetecek miktarda TBMM Hükümeti'nin jandarma kuvvetleri katılacaktı. Bu kuvvetlerin toplamı, subaylar dahil olduğu halde 8000'i geçmeyecekti.

Madde 11- Anadolu'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kıtaları aşağıda gösterilen ayırıcı hatlar üzerinde duracaklar ve bu hatları Barış Konferansının açılması ve devamı süresince geçmeyeceklerdi. Bu hatlar şu şekilde tespit edilmişti. Çanakkale bölgesinde; Bozburnu - Kumburnu hattının Boğazdan başlayarak 15 km. doğusuna kadar olacaktı. İzmit yarımadasında ise; Boğaziçi'nden başlayarak Şile - Darıca hattının 15 km. doğusuna olacaktı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Bozburun (Lapseki kuzeyi) ile Karaburun (Karabiga'nın kuzeyinde) arasındaki kıyının en az 15 km. mesafesine kadar topçu tabiiye etmemeyi taahhüt edecekti.

¹⁴³ Şimşir; Atatürk ile yazışmalar I, s. 377- 378

¹⁴⁴ Türk İstiklal Harbi, C. II, ks. VI, kitap, IV, s.89

Madde 12- Müttefik kıtaları Şimdi buldukları arazide kalacaklardı. Bu araziye, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Barış Konferansının kararına kadar riayet etmeyi taahhüt edecek olup bu arazi Şu sınırlar içerisinde olacaktı. İstanbul Yarımadasında; Podima'nın 7 km. kuzey-batısının Karadeniz üzerinde bir noktadan İstıranca – Mertekil – KıŐaĐıl - Sinekli KaraŐan iftliği – Kadıköy – Yenice - Filadina iftliği - Kalikratya hattının doğusunda kalan yarımadaanın bütün kısmı, Gelibolu yarımadasında ise; Baklaburnu (Saros körfezinde) ve Soğukluk hattının güneyinde kalan Gelibolu yarımadasının bütün kısmı idi.

Madde 13- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Barış Antlaşmasının onaylanmasına kadar Doğu Trakya'ya kıtalar geirmemeyi, orada bir ordu toplamamayı ve devam ettirmemeyi taahhüt etti.

Madde 14- Bu sözleŐme imzalandıktan  gün sonra, yani 14/15 Ekim 1922 gece yarısı yürürlüğe girecekti.

SözleŐme, İsmet Paşa ile Müttefik Devletler temsilcileri tarafından imzalandı. Yunan temsilci Gen. Mazaraki ise yetkisinin olmadığını bildirerek imza atmaktan kaçındı. Ancak İngiliz temsilci Gen.Harrington'un sözleŐmenin Yunanistan'ın bu tutumuna karŐın Mttefiklerce uygulanacağını açıklamasından 3 gün sonra İstanbul'daki Yunan Temsilcisi Sinopulos Yunanistan'ın da sözleŐmeye katıldığını Müttefikler aracılığıyla Ankara Hükümeti'ne bildirdi.

VI. BÖLÜM SONU DEĐERLENDİRMEŐİ

Özellikle bulunduğu stratejik konumu dikkate alınarak baŐkent yapılan ve Şark Meselesi'nin çözümlenmesinde düğüm noktası olarak kabul edilen İstanbul, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes AntlaŐmasıyla, daha önceleri İtilaf Devletleri tarafından hazırlanan işgal planları doğrultusunda işgal edildi.

İstanbul 1920 yılında yaklaşık 1.200.000 nüfusu ile Avrupa'nın en kalabalık Őehirlerinden biriydi. Bu nüfusun yaklaşık 560.500' Müslüman, 384.700' Rum, 118.000'i Ermeni, 44.700' ise Yahudilerden, geri kalanı da diğer milletlendendi.

İtilaf Devletleri tarafından yapılan işgal, son yıllarda birçok cephede sürekli savaşan ve ağır kayıplar veren Osmanlı Devletinin başkentinde azınlıkların da yardımlarıyla amacına ulaşmaya başladı.

Başlangıçta, İtilaf Devletlerine gösterilen misafirperverlik, İtilaf Devletlerinin yaptığı uygulamalar neticesinde yerini haklı tepkilere bıraktı. Durumun artık İstanbul Hükümetlerinin kontrolünden çıktığını gören Ankara Hükümeti, Yunanlılarla Anadolu'da yapılan savaşları kazanmasının ardından yönünü İstanbul'a çevirdi. Bu dönemde Ankara Hükümeti 1 nci Dünya Harbi zamanında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kontrolünde kurulan ve İstanbul'da faaliyetlerine devam eden gizli örgütlerle temas etti. Ankara, bu örgütlerden, özellikle İngiliz İşgal birliklerinin İstanbul'daki faaliyetleri hakkında istihbarat ile İstanbul'dan Anadolu'ya insan, silah ve cephane kaçırılması yönünde faydalandı. Bu gizli örgütler, zamanla İngilizler tarafından fark edilmeleri neticesinde isimlerini değiştirerek faaliyetlerine devam ettiler. Fakat kendilerinden beklenen görevleri, olması gerektiği gibi yerine getirmemeleri nedeniyle de faaliyetlerine son verilerek kapatıldılar.

Ankara Hükümeti Birliklerinin, Yunanlıları yenerek Anadolu'yu düşman işgalinden kurtarmasını müteakip, Ateşkes anlaşması gündeme geldi. Mudanya'da imzalanan Ateşkes Anlaşması ile Trakya onbeş gün içerisinde Türk Birliklerine teslim ediliyordu. Yapılacak Barış Görüşmeleri sonuçlanana kadar her iki taraf birlikleri de belirtilen sınırların ötesine geçmemeyi taahhüt ediyorlardı.

Mudanya Mütarekesinin imzalanmasından sonra, Lozan'da yapılacak olan Barış görüşmeleri esnasında İtilaf Devletlerinin avantajlı konuma geçmek için İstanbul bölgesinde faaliyetlerini artıracaklarını düşünen Ankara Hükümeti, Mudanya Mütarekesi hükümlerine aykırı olmasına rağmen Gizli bir teşkilat kurmaya karar verdi. Teşkilat için en uygun konumda bulunan 1 nci Ordu Kumandalığı'na bu konuda görev verildi. 1nci Ordu Kumandanlığı tarafından kurulan gizli örgütün adı, Geçit teşkilatı idi.

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇİT TEŞKİLATI

I. GEÇİT TEŞKİLATI

İstanbul'da görev yapan gizli örgütlerin kapatılmalarından sonra ve İstanbul'dan Anadolu'ya silah, cephane ve personel kaçırılması ve özellikle İstanbul'da bulunan İtilaf Devletlerinin faaliyetleri hakkında istihbarat elde edilmesi ile ilgili hususlarda aksamalar meydana geliyordu. Başlayacak olan Lozan Görüşmeleri esnasında, özellikle İtilaf Devletlerinin yaptıkları faaliyetlere yönelik istihbarata ihtiyaç vardı. Ankara Hükümeti tarafından 1 nci Ordu Birliklerinin Trakya istikametinde taarruzi harekâta geçmeleri ihtimaline karşı bu geçişi kolaylaştıracak, bu maksatla gerekli hazırlıkları yapacak gizli bir teşkilatın mevcudiyetine ihtiyaç duyuldu. Oluşturulacak bu teşkilatın kontrolü, daha önceki teşkilatlarda yaşanan problemlerin bir kez daha yaşanmaması için askerinin elinde olmalıydı. Bundan hareketle bu görevi yerine getirmek üzere 1922 yılı sonlarında Ankara Hükümetinin onayı ile 1 nci Ordu Kumandanlığı bünyesinden oluşturulan Geçit Teşkilatı kuruldu.

A. KURULUŞ

Yapılan araştırmada Teşkilatın ne zaman kurulduğu ile ilgili herhangi bir belgeye rastlanılmadığından kuruluş hakkında kesin bir tarih elde edilmemiştir. Bu konuda daha önce yapılmış araştırmalar da değerlendirildiğinde iki sonuca varmamız mümkündür. Birincisi, teşkilatın kurulması için verilen emrin sözlü olarak verilmiş olması ihtimaliydi. Teşkilat, Mudanya Mütarekesi hükümlerine aykırı olarak kurulmuştu. Bu durumun İtilaf Devletleri tarafından tespit edilmesi halinde Ankara Hükümetinin, İtilaf Devletleri tarafından Mütareke hükümlerine aykırı hareket etmekle suçlanmasına neden olacaktı. Buna engel olmak için, kuruluş emri sözlü olarak verilmiş olabilirdi. Diğerisi ise teşkilatın kurulması ile ilgili olarak Ankara Hükümeti tarafında yazılı bir emrin verilmiş olması idi. Eğer bu konuda yazılı olarak

bir emir verildiyse bu emir, yaptığımız araştırmalarda elde edilemedi.¹⁴⁵ Her iki ihtimal de güçlüdür. Fakat bize göre emrin yazılı olarak verilmiş olması ihtimali biraz daha öne çıkmaktadır. Çünkü bu kadar önemli bir faaliyeti yerine getirecek bir teşkilatın, sadece sözlü olarak verilecek bir emirle kurulması ihtimali çok zayıftı. Teşkilatın; hangi birlikten oluşturulacağı, personeli, silah ve malzemeleri, görevleri, sorumluluk sahaları gibi hususlar sadece sözlü olarak verilecek emirle yerine getirilemezdi. Bu hususlar, hem 1nci Ordu Kumandanlığını, hem de İstanbul Kumandanlığını ilgilendiren hususlardı. Çok iyi bir koordineyi gerektiriyordu. Dolayısıyla Erkan-ı Harbiye Umumiyesi tarafından mutlaka bu konuda yazılı bir emir verilmiş olmalıydı. Bununla beraber, teşkilatın kuruluşu ve faaliyetleri ile ilgili verilen emrin İngilizler tarafından tespit edilmemesi için “çok gizli” olarak verilmiş olması kuvvetle muhtemeldi.

Bu konuda elde edilen belgeler içerisinde Geçit Teşkilatı adının geçtiği en eski tarihli belge 04 Ocak 1923 tarihlidir. Bu belge, Geçit Teşkilatı Kumandanı olan Nidai Bey’in Mevkii Kumandanlığı’na yazdığı ve Geçit Teşkilatı’na (GT) ödenek olarak gönderilen 300 liranın gerek istihbarat, gerekse GT’nin masraflarına yetmediği, GT emrinde bulunan subayların evlerinden ayrı olmalarına, ailelerine yeterli miktarda yardım edememelerine rağmen GT için yapılan harcamaları maaşlarından karşılamaları neticesinde müteessir oldukları için ödeneğin arttırılmasının gerekliliğinden bahsettiği yazıdır.¹⁴⁶ Bu yazı, Geçit Teşkilatının 04 Ocak 1923 tarihinden daha önceki bir tarihte kurulduğunu ortaya koymaktaydı.

Teşkilatın kuruluş tarihine bizi götüren bir diğer kaynak ise; ve 1 nci Ordu Kumandanlığı’na 13 Eylül 1922 tarihinde verilen emirle, Batı Cephesinden ayrılarak İzmit bölgesine hareket etmesidir. Teşkilatın 1 nci Ordu bünyesinde oluşturulması ve 1 nci Ordu Birliklerini Ekim ayı içerisinde İzmit bölgesinde konuşlandığı değerlendirildiğinde Teşkilatın kuruluş tarihinin, 1922 yılı Ekim ayı ile 04 Ocak 1923 tarihleri arasında olması sonucuna varılabilir.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Hamit Pehlivanlı; “Mudanya Mütarekesi ile Lozan Antlaşması Arasında Ankara Hükümeti’nin İngiliz İşgal Birliklerini Kontrolü ve Geçit Teşkilatı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 32, Cilt: XI, (Temmuz 1995)

¹⁴⁶ ATASE Arş., K. 1959-64-308-7.

¹⁴⁷ Tevfik Bıyıkoglu, *Trakya’da Milli Mücadele*, C.I Ankara 1992, s.444

Teşkilatın kuruluş amacı; İstanbul bölgesinde, özellikle İngiliz ve Yunan İşgal birliklerini takip ve kontrol etmek, elde edilen istihbaratı 1 nci Ordu Kumandanlığı aracılığıyla Ankara'ya iletmek, gerektiğinde İstanbul üzerine harekete geçecek dost birliklerin faaliyetlerini kolaylaştırmak maksadıyla gerekli hazırlıkları yapmaktı.

Geçit Teşkilatının Kumandanı, başlangıçta Kaymakam (Yarbay) Nidai Bey,¹⁴⁸ Daha sonra ise Kaymakam Reşad Bey idi.¹⁴⁹ Reşad Bey, Geçit Teşkilatının lağv edileceği 08.08.1339 tarihine kadar Teşkilatın Kumandanı olarak görev yaptı.

Bu kuruluşun Lozan barış antlaşması imzalanıncaya kadar gizli kalmasına son derece dikkat edilmesi gerekiyordu.¹⁵⁰ Bununla ilgili, 1 nci Ordu Kumandanı Nurettin Bey (Sakallı Nurettin)¹⁵¹, İzmit'ten yazdığı 27.01.1923 tarihli emrinde bu hususu açıkça belirtmekteydi. 1 nci Ordu Kumandanı Nurettin Bey; İstanbul'da görev yapan Geçit Teşkilatı ile ilgili, İngiliz veya Yunanlıların istihbarat elde etmeleri sonucunda Mudanya Mütarekesi hükümlerine göre anlaşmanın ihlal edildiğinin ortaya çıkması nedeniyle oldukça zor bir duruma düşüleceğinin farkındaydı. Bu maksatla bazı tedbirler almak zorunda kaldı. Bunlardan biri Teşkilat için bir rumuz kullanılmasını idi. 27.01.1923 tarihinden itibaren teşkilata ait yapılacak haberleşme ve tüm işlemlerde, Teşkilat-ı Mahsusa gibi herhangi bir tabir kullanılmayacak Geçit Teşkilatı hakkında (GTK) rumuzu kullanılacaktı. Bu durumdan Kolordu ve Tümenleri de bilgilendirdi.¹⁵²

Geçit Teşkilatının kurulması ve İstanbul'da faaliyetlerine başlamasının Mudanya Mütarekesi hükümlerine aykırı olmasına rağmen, özellikle Yunan ve İngilizlerin İstanbul'daki faaliyetlerinden haberdar olma ihtiyacı Ankara'nın böyle bir teşkilatı kurmaya yönlendiren en önemli etken oldu. Teşkilatın faaliyetlerini

¹⁴⁸ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

¹⁴⁹ ATASE Arş., K. 1961-91-317-8-3

¹⁵⁰ ATASE Arş., K. 1961-91-317-10-4.

¹⁵¹ "Fuat Paşa, 1'inci Ordu Komutanlığı'nı, daha önce Cephe Komutanlığı yapmış olmasından dolayı Cephe Komutanı olan İsmet Paşa'nın emrine girmek istememesi ve Refet Paşa'nın da Komutanlığı kabul etmemesiyle, 1nci Ordu Komutanı oldu. İzmir'in düşman işgalinden kurtarılmasından sonra verilen emirle Ordusu ile İzmit'e giden Nurettin Paşa, Lozan Konferansının sonuçlanmasına kadar geçen zaman içinde İstanbul'a yapılabilecek bir harekâtı icra etmek maksadıyla gerekli hazırlıkları yaptı."

¹⁵² ATASE Arş.; K. 1959-64-308-9-2.

büyük bir gizlilik içerisinde sürdürmesi gerekmekteydi. Bu yüzden gerek Ankara, gerekse teşkilatta görev yapan personel bu konuda oldukça hassas davranma zorundaydılar. Bununla ilgili olarak teşkilata gönderilen emirlerde, İtilaf Devletleri ile çatışmalara neden olacak, hiçbir harekette bulunulmaması gerektiği üzerinde özellikle duruluyordu.¹⁵³

B. PERSONEL DURUMU

Birinci Ordu Kumandanlığı'na bağlı olarak teşkil edilen Geçit Teşkilatı'nın personeli, çoğunlukla askerlerden, küçük bir bölümü ise milislerden oluşuyordu. Asker mevcudu, Birinci Ordu Kumandanlığı'nda görevli olan personelden karşılanmaktaydı.

Geçit Teşkilatına ait mıntikalarda görev yapacak olan Kumandanlar, asli görevleri uhdesinde kalmak suretiyle teşkilatta görevlendirildiler. Yani teşkilatta görevlendirilen personel aynı zamanda 1 nci Ordu Kumandanlığı'ndaki görevlerine devam ediyorlardı. Teşkilatta görevlendirilen personel, teşkilatın lağv edilmesinden sonra yine aynı görevlerine devam edebilmeleri için kendilerinden sonraki kıdemli olan subaylara birliklerinin emir-komutasını verdiler.¹⁵⁴

Teşkilattaki personel görevlendirilmesi ile ilgili olarak Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi Mareşal Fevzi, 20.04.1923 tarihinde Batı Cephesi Kumandanlığı'na yazmış olduğu yazıda¹⁵⁵ teşkil edilen mıntikalarda Bölüklerin Yüzbaşı, Taburların Yarbay ya da Albay kumandasında bulunması, bu kumandanların bilfiil kıta başında görev yapan tecrübeli personelden seçilmesi gerektiğini emrediyordu. Bunun nedeni, yerine getirilecek görevde hataya yer olmayacağından kaynaklanıyordu. Daha önceki gizli teşkilatlarda yaşanan problemlerin bir kez daha yaşanmaması için teşkilatta görev yapacak personelin seçilmesinde itina gösteriliyordu. Teşkilattaki Mıntıkların geçici mahiyette olduğunu emreden EHUR Fevzi Paşa, bu Mıntika Kumandanlıklarının ve Teşkilat Kumandanlığının Alay veya Liva (Tugay) yetkisinde

¹⁵³ ATASE Arş., K. 2147-36-3.

¹⁵⁴ ATASE Arş., K. 1961-91-317-1

¹⁵⁵ ATASE Arş., K. 1961-91-317-1-2

olmadığını, dolayısıyla Mıntıka Kumandanlığı'nda bulunan Yarbay rütbesindeki personelin, Alay yetkisini kabul etmeyecek olması halinde derhal eski görevine iade edilmesini emretmekteydi.

Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi Mareşal Fevzi'nin bu emrini alan 1 nci Ordu Kumandanı Ferik (Korgeneral) Nurettin Bey'de 1 nci Şube Müdüriyetine gönderilen 26.05.1923 tarihli yazıda;¹⁵⁶ İstanbul'da konuşlandırılan Geçit Teşkilatının geçici olduğunu, dolayısıyla emir verilmesini müteakip Teşkilatın lağv edileceğini bildiriyordu. Buna ilave olarak teşkilatın lağv edilmesinden sonra, teşkilatta görevlendirilen subayların açıkta kalarak mağdur olmalarını önlemek ve eski birliklerine dönebilmelerini sağlamak maksadıyla personelin eski birlik kayıtlarında gösterilmelerine devam edilmesini emrediyordu.

GTK.'lığında görev yapan efradın miktarı da görevin yerine getirilmesine yetecek durumda değildi. Bir de buna 1310-1311 (1894-1895) doğumlu efradın terhis edilmesi eklenince vaziyet daha kötü bir duruma ulaştı. Bu durumdan özellikle Serköprü (Başköprü) mıntıkasında görev yapan birlikler daha çok etkilediler. Boğazın Anadolu yakasındaki birliklerin personel mevcutlarında azalma olması halinde bunların yerine Anadolu içlerinden tedarik edilen personel yerleştirilebiliyordu. Bu faaliyet, İtilaf Devletleri birliklerine fark ettirmeden yapılabiliyordu. Teşkilatın, İstanbul Boğazının Rumeli yakasındaki birliklerine yapılacak personel tedariki ise ya Trakya'daki birliklerden ya da Anadolu yakasındaki birliklerden karşılanabilirdi. Trakya'daki birliklerden tasarruf edilerek bu bölgeye personel takviyesi yapılmasının bir faydası olmayacağından, personel, Anadolu yakasından getirilmesi zorunlu idi. Bu faaliyet bölgede belirli bir hareketlenme getireceğinden İtilaf Devletlerine ait İstihbarat kaynakları durumu tespit edebileceklerdi. Bunun sonucunda, Mudanya Mütarekesi maddelerine aykırı olarak kurulan Geçit Teşkilatının tespit edilme ihtimali ortaya çıkacaktı. Dolayısıyla Anadolu'dan da efrad sevkıyatı yapılamamaktaydı. Buna ilave olarak, özellikle polis ve jandarmanın Milli Müdafaa Teşkilatından çıkarılması yönünde, Hükümetin karar almış olması, bölüklerin mahalli kuvvetlerle takviye edilmesini gündeme getirdi.

¹⁵⁶ ATASE Arş., K. 1961-91-317-3

Bununla beraber efrad sıkıntısı daha da fazlalaşan Serköprü Mintıkası Kumandanlığı'nın İstanbul Boğazının Rumeli tarafı kontrol altında tutması, İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Bey¹⁵⁷ tarafından oldukça zayıf bir ihtimal olarak değerlendirilmekteydi.¹⁵⁸

İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Bey, Serköprü Bölüklerinin 1310-1311 (1894-1895) doğumlu efradın terhis olması nedeniyle çok zayıfladıklarını, bu bölüklerin en azından mahalli kuvvetlerle takviye edilmemesi halinde Serköprü mintikasının elde tutulmasının oldukça zor olduğunu, dolayısıyla takviyenin bir an önce yapılmasının uygun olacağını 1 nci Ordu Kumandanlığı'na teklif etti.¹⁵⁹

İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Bey, 1 nci Ordu Kumandanlığı'na yapmış olduğu teklifte şu hususları dile getiriyordu.¹⁶⁰

İstanbul Boğazı Rumeli yakasındaki Birliklerin İtilaf Devletleri Birliklerine karşı koyabilecek miktarda ve güçte bulunmaması nedeniyle İtilaf Devletleri Birlikleri tarafından şehir içerisinde kuşatılabileceğini, dolayısıyla yapılacak ani bir baskın karşısında fazla miktarda zayıt verebilme ihtimalinin yüksek olacağını düşünüyordu. Bu nedenle Serköprü Mintikasındaki Birliklerin şehirden çıkartılarak Maslak – Çatalca hattının kuzeyinden İstanbul istikametinde hareket eden Refet Paşa'nın¹⁶¹ birlikleri ile beraber hareket etmelerinin uygun olacağını bununla

¹⁵⁷ Selahaddin Adil Paşa, Hayat Mücadeleleri Selahaddin Adil Paşanın Hatıraları, İstanbul, 1982, s.410.“Selahaddin Adil Bey, İstanbul'daki İşgal devletleri Kumandanları ile temas ve işbirliği yapmak, kaldırılan İstanbul'daki Savunma Bakanlığı işlerini düzenlemek görevi ile Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı görevi uhdesinde olmak üzere İstanbul Kumandanlığı'na atandı.”

¹⁵⁸ ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-5 “Geçit Teşkilatının, Boğazın Rumeli yakasında görev yapan Serköprü Mintıkası, Boğazın Anadolu yakasında görev yapan mintikalarla arasında mesafe olması ve teşkilatın gizliliğini muhafaza edebilmesi için İstanbul Kumandanlığı emrinde görev yapmaktaydı.”

¹⁵⁹ ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-5

¹⁶⁰ ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-6

¹⁶¹ Halit Kaya, Refet Bele Askeri ve Siyasi Hayatı 1881-1963, İstanbul, 2010, s.136 “Refet Paşa 9 Ekim 1922 tarihinde Başkomutanlık tarafından, Doğu Trakya'yı TBMM Hükümeti adına teslim alarak, Doğu Trakya'da TBMM Hükümetini tesis etmek üzere görevlendirilmişti. Refet Paşa, Doğu Trakya'yı teslim almak için İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri temsilcileri ile görüşmeler yapması gerekiyordu. Bu görüşmeler esnasında saltanatın kaldırılması ve İstanbul Hükümetinin istifası ile büyüyen İstanbul krizi ve İstanbul işlerinin önemi, kendisine İstanbul ile ilgili bir görev verilmemiş olmamasına rağmen Refet Paşa'nın İstanbul işlerini de üzerine almasına neden olmuş ve kendisini TBMM Hükümetinin İstanbul'daki bir numaralı temsilcisi haline getirmişti. Refet Paşa İstanbul'da kaldığı süre içerisinde, hem İstanbul işlerini yönetmiş, hem de generaller nezdinde Trakya işlerini takip ederek bölgenin devir-teslimini organize etmişti. O İstanbul'da bu faaliyetleri yaparken Edirne

beraber, İtfaiye Alayı, İnzibat Taburu, Polis, Jandarma ve MM. Teşkilatından oluşturulacak birliğin İstanbul'da kalarak mücadeleye sonuna kadar devam edebileceklerini teklif ediyordu.

İstanbul Kumandanı tarafından 1 nci Ordu Kumandanlığı'na yapılan bu teklifin 1 nci Ordu Kumandanı olan Nurettin paşa tarafından kabul görmediği EHUR'a bildirildi. Nurettin Paşa 29 Mayıs 1923 tarihinde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ve Garp Cephesi Kumandanlığı'na yazdığı bir yazıda, İstanbul Kumandanlığı'nın planlamış olduğu Hareket Tarzına katılmadığı yönündeki düşüncelerini şu şekilde açıklıyordu.¹⁶²

Nurettin Paşa'ya göre, Geçit Teşkilatına ait Personel ve Karargâhın İşgal devletleri Birlikleri tarafından ele geçirilmelerinin engellemek maksadıyla İstanbul dışına çıkartılması neticesinde, İstanbul en buhranlı zamanda kumanda ve idaresiz kalacaktı. Dolayısıyla, İstanbul bölgesindeki birlik miktarı azalacak ve İstanbul'da bulunan birçok teşkilatın kontrolünü kendiliğinden müttefik güçlerin eline geçecekti. Bununla beraber, Ayastefanos Hangarı'nın, içindeki uçaklarla beraber imha edilmesi gibi önemli hedeflerden vazgeçmek zorunda kalınacaktı. Çünkü şehirde bırakılması teklif edilen birliklerin uçak hangarları imha etmeleri gibi bir güçleri yoktu. Dolayısıyla uçak hangarları imha edilemeyecek ve çıkma ihtimali yüksek görünen savaşta kazanan taraf olunamayacaktı. Hem, İtfaiye Alayı ve İnzibat Taburu, Müslüman halkı İtilaf Devletleri Birliklerine karşı yeterince koruyamayacak, şehirde daha zayıf olarak kalacağından dolayı kendisi de daha fazla tehlikeye maruz kalacaktı.

1 nci Ordu Kumandanı Nurettin Bey bunun yerine; İstanbul Kumandanlığının şehirden uzaklaşmayarak şehirde daha etkin bir şekilde bulunması, şehrin çevresi ile ilgilenmesi, elindeki kuvvetlerden bir bölümü ile oluşturulacak bir birlikle Müttefiklerin en hassas oldukları Ayastefanos Tayyare Hangarına karşı bir saldırıda

Valisi Şakir Bey'de kendisine bağlı olarak Trakya'nın teslim alınmasını sağlamıştı. 30 Kasım 1922'de Refet Paşa Mudanya Mütarekesi hükümleri gereği Trakya'nın teslim alındığını Ankara Hükümetine bildirdi. Müteakiben İstanbul'dan ayrılarak Tekirdağ'a hareket etti.”

¹⁶² ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-8

bulunarak bu bölgeyi kontrol altına alması ve hangarı etkisiz hale getirecek şekilde faaliyetlerine devam etmesinin uygun olacağını düşünüyordu. Bununla beraber Boğazın her iki tarafından yapılabilecek bir Geçit Harekâtı için Serköprü Mevkiinin elimizde tutulmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak maksadıyla İstanbul Kuvvetinin azaltılmasından ziyade takviye edilmesi için gerekli çalışmaların yapılmasının gerekliliğinden bahsetmişti.

Bunlara ilave olarak Nurettin Paşa; Müslüman Halka karşı yerli Rumlar ve Ermeniler tarafından uygulanan düşmanca davranışın Müttefikler tarafından engelleneceği şöyle dursun, nasıl onay verdikleri İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği dönemde yaşanan acı ile kendini gösterdiğini dolayısıyla şehrin terk edilmesinin faydadan çok zarar getireceğini düşünüyordu. Bu yüzden Genelkurmay Başkanlığı'na yapmış olduğu teklifte, İstanbul bölgesindeki mevcut askeri birliklerin yine İstanbul Bölgesinde istihdam edilmesini, İstanbul'da mevcut İtfaiye, İnzibat ve Jandarma teşkilatının gizli teşkilatla takviye edilmesini, MM. Teşkilatının Hükümet tarafından tasfiye edilmesine fırsat verilmeyerek aksine takviye edilmesini, Serköprü Bölüklerinin takviyesi ve İstanbul bölgesindeki kuvvetlerin bir elden idaresi için İstanbul Kumandanlığı Karargâhı'nın İstanbul'da bulunması ve bölgesini hiçbir halde terk etmemesi gerektiğinin uygun olacağını teklif etmişti.¹⁶³

Genelkurmay Başkanlığı tarafından, Nurettin Paşa birçok noktada haklı görüldü. Bundan sonra EHUR tarafından verilen emirlerde bu hususlara dikkat edildi. EHUR, İstanbul Kumandanlığının, Müttefiklerin Yunanlılarla birlikte yapacakları harekatta büyük oranda zayıyata maruz kalmamak için şehrin savunmasını nispeten daha az bir birliğe terk ederek şehirden ayrılması yönündeki teklifini uygun görmedi.

Trakya'daki birlikler, İstanbul Kumandanlığı'nın şehir dışında kullanacağı birlikler ve 1 nci Ordu'nun İstanbul Boğazı'nın batı yakasında bulunan birlikleri daha önce kararlaştırıldığı şekilde faaliyetlerde bulunulacak, İstanbul Boğazının batı yakasına hakim olunacak ve 1 nci Ordu Kumandanlığı ile irtibat devam

¹⁶³ Aynı yer.

ettirilecekti.¹⁶⁴ Bu harekâtın süratle yapılmasının zamanı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye tarafından bildirilecekti. Ancak muhaberenin kesilmesi nedeniyle emir verilemediği halde düşmanın harekete geçmesi ile hareket tarzı süratle uygulamaya konulacaktı.¹⁶⁵

Tayyare Hangarlarının tahribi yönünde daha önce yapılan planlamada herhangi bir değişiklik yoktu. Ancak bu görev için daha süratli hareket edilmesi gerekmektedir. Trakya'da bulunan birliklerinin gelmesine kadar geçecek zamandan olabildiğince yararlanılarak gerekli tahribin yapılması gerekmektedir. Trakya Birlikleri ile temasın sağlanması sonrasında verilecek emirlere hazır olunacaktı.¹⁶⁶

Bu gelişmeler üzerine, GTK Nidai Bey'in İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Bey'in emrinde bulunan 81 nci Alay¹⁶⁷ Kumandanı Mirliya İhsan Bey'e 29.05.1923 tarihinde konu ile ilgili olarak bir yazı yazmak zorunda kaldı.¹⁶⁸ GTK Nidai Bey, erlerin terhis edilmeleri ve bu konuda ki gelişmelerin takip edilmesi amacıyla 81 nci Alay Kumandanlığı'ndan sürekli olarak İstanbul Kumandanlığı ile irtibatta bulunulmasını istedi. GT Kumandanı Nidai Bey bununla beraber Rumeli yakasında bulunan bölüklerin GTK' ya tertip edilen erlerin bir kısmı ile takviye edilmesini bir ara düşündüyse de takviyenin getireceği hareketliliğin, İngilizler ve Yunanlılar tarafından tespit edilebileceği düşüncesi ile takviye zamanının uygun olmadığını düşündü. 81 nci Alay Kumandanlığı'na bu takviyenin şartlar daha uygun olduğu bir zamanda yapılacağını, dolayısıyla takviye erlerin şimdilik Anadolu yakasında bekletilmesinin uygun olacağını bildirdi.

¹⁶⁴ ATASE Arş., K. 1961-91-317-11

¹⁶⁵ ATASE Arş., K. 1961-91-317-11-1

¹⁶⁶ ATASE Arş., K. 1961-91-317-11,13-5

¹⁶⁷ Selahaddin Adil Paşa, a.g.e., s. 414 "81 nci Alay İstanbul'da Davutpaşa Kışlasında konuşlanmıştı. Komutanı önce Yarbay Nedim Bey idi. Çok az mevcudu vardı. İşgal Kuvvetleri tarafından yapılan gösteri yürüyüşlerine bandosu ile katılıyordu."

¹⁶⁸ ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-10

C. TEŞKİLAT

1. Geçit Teşkilatı Karargâhı

a. Sorumluluk Bölgesi

GTK'nın sorumluluk bölgesi, Marmara Denizi ile Karadeniz arasında kalan İstanbul Boğazının, Anadolu ve Rumeli yakaları bölgesidir. Ankara Hükümeti tarafından yapılan plan, 1 nci Ordu Kumandanlığı'nın, verilecek emirle Anadolu istikametinden İstanbul Boğazını geçmesini müteakip, Rumeli yakasına çıkması ve Trakya'daki İtilaf Devletlerinin Birlikleri ile Çatalca önlerinde muharebeye girmesi şeklinde idi. Bu planın başarıya ulaşması, 1 nci Ordu Kumandanlığı Birliklerinin İstanbul Boğazını zayıatsız bir şekilde geçmesine bağlıydı. Bu yüzden yapılan planlamaya göre 1 nci Ordu Birlikleri, İstanbul Boğazı'nı Geçit Teşkilatının yapacağı hazırlıklar sayesinde geçebilecekti. Bu maksatla, Geçit Teşkilatı İstanbul Boğazının hem Anadolu, hem de Rumeli yakasında tertiplendi. Geçişin yapılacağı Anadolu yakasındaki faaliyetler harekâtın başarıya ulaşmasında daha fazla etken olduğundan Anadolu yakasında ki Geçit Teşkilatı personel ve silah mevcudu Rumeli yakasına göre daha fazla idi.

Teşkilat; İstanbul Boğazı Rumeli yakasının sorumluluğunu Serköprü Mıntıkası Birlikleri ile gerçekleştirmekteydi. Bu görevi; kuzeyden güneye Sarıyer Bölgesinde 1 nci Tb., İstinye Bölgesinde 2 nci Tb., Rumelihisarı Bölgesinde ise 3 ncü Tb. ile yerine getirmekteydi.

Anadolu yakasında ise kuzeyden güneye; Beykoz bölgesinde B Mıntıkası Birlikleri, Hisar bölgesinde H Mıntıkası Birlikleri, Üsküdar bölgesinde S Mıntıkası birlikleri ve Abdurrahmangazi bölgesinde ise A Mıntıkası birlikleri ile görevini icra etmekteydi.

b. Kumandanı

Geçit Teşkilatının Kumandanı, başlangıçta Kaymakam (Yarbay) Nidai Bey idi.¹⁶⁹ Kaymakam Nidai Bey, ilerleyen tarihte 5 nci Kolordu Kumandanlığı'nda görevlendirildi.¹⁷⁰ Kaymakam Nidai Bey'in görevden ayrılması üzerine Geçit Teşkilatı Kumandanlığı'na 30 Haziran 1339 (1923) tarihli belgeden tespit edildiği üzere S Mıntıkası Kumandanı olan Kaymakam Reşad Bey getirildi.¹⁷¹ Reşad Bey, Geçit Teşkilatının lağv edildiği 08.08.1339 (1923) tarihine kadar Teşkilatın Kumandanı olarak görev yaptı. Kaymakam Reşad Bey GT. Kumandanlığı görevine ilave olarak 1 nci ordu mübayaat komisyon başkanlığını görevini de yürüttü.¹⁷²

Geçit Teşkilatının Erkan-ı Harbi (Kurmaya Başkanı) başlangıçta Binbaşı Kenan Bey idi.¹⁷³ Daha sonra 1.6.1923 tarihli belgede ise Teşkilatın Erkan-ı Harbi Bnb. İbrahim Bey olarak görülmektedir.¹⁷⁴ Erkan-ı Harbi Bnb. İbrahim, Geçit Teşkilatının lağv edildiği 08.08.1339 tarihine kadar görevine devam etti. Bnb. Kenan Bey'in görevinin değiştirilme sebebi ve nerede görevlendirildiği yapılan araştırmaya rağmen tespit edilemedi.

c. Personel Durumu¹⁷⁵

	01 HAZİRAN 1339	01 TEMMUZ 1339
ZABİT	16	17
EFRAD	23	22
TOPLAM	39	39

¹⁶⁹ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

¹⁷⁰ ATASE Arş., K. 1927-182-42-1

¹⁷¹ ATASE Arş., K. 1961-91-317-8-3

¹⁷² ATASE Arş., K. 1961-91-317-10-3

¹⁷³ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

¹⁷⁴ ATASE Arş., K. 1961-91-317-8-1

¹⁷⁵ ATASE Arş., K. 1927-182-42-1, ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

Toplam Personel mevcudu, Haziran ayı boyunca aynı olmakla birlikte, bu süre içerisinde 1 Zabıt katılmış, 1 Efrad ise ayrılmıştı.

d. Silah Durumu¹⁷⁶

	01 HAZİRAN 1339	01 TEMMUZ 1339
MAKİNALİTÜFEK	6	6
MAKİNALİTÜFEK CEPH.	600	600

Silah ve Cephane miktarlarında herhangi bir değişiklik olmamıştı.

2. Rumeli yakası

a. Serköprü Mıntıkası

(1) Sorumluluk Bölgesi

Rumeli yakasındaki Serköprü Mıntıkası'nın sorumluluk Bölgesi İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakası olup, kuzeyde Karadeniz, güneyde ise Marmara denizine kadar olan bölge idi. Bu bölgedeki birlikler, ikmal, iaşe ve gizlilik gibi nedenlerden dolayı İstanbul Kumandanlığı emrinde görev yapmaktaydılar.¹⁷⁷

(2) Kumandanı

Rumeli yakasındaki Serköprü Mıntıkası'nın Kumandanı, Bnb. Safvet Bey idi.

(3) Birlikleri

(a) 1 nci Tabur: Büyükdere (Sarıyer) Mıntıkası

¹⁷⁶ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

¹⁷⁷ ATASE Arş. K. 1916-38-138-28-3

(i) Sorumluluk Sahası

1 nci Tabur (Büyükdere - Sarıyer) Mıntıkası İstanbul Boğazı Rumeli yakasında idi. 1 nci Tb. (Büyükdere - Sarıyer) Mıntıkası'nın sorumluluk sahası; Karadeniz sahili ile 2 nci Tabur bölgesi arasında kalan bölge idi. Bu bölge, Sarıyer, Tarabya, Büyükdere bölgesini kapsayan alandı.

(ii) Kumandanı

1 nci Tabur (Büyükdere - Sarıyer) Mıntıkası'nın Kumandanlığı'nda olarak başlangıçta Yzb. Necati görev yapmış,¹⁷⁸ fakat daha sonra Tabur Kumandanlığı görevi Mülazım-ı Evvel (Üsteğmen) Tosun Efendi'ye,¹⁷⁹ en sonunda da Tabur Kumandanlığı görevi Mülazım-ı Evvel Teyfik Efendi'ye verilmişti.¹⁸⁰

(iii) Personel Durumu¹⁸¹

	01 HAZİRAN 1339	01 TEMMUZ 1339
ZABİT	3	2
EFRAD	62	44
TOPLAM	65	46

1 nci Tabur (Büyükdere - Sarıyer) Mıntıkası'nın 1 Haziran 1339 tarihli mevcut çizelgesinde personel sayısı 65 iken 1 Temmuz 1339 tarihli mevcut çizelgesinde bu rakam 46'ya inmişti. Zabitan miktarında 1, Efrad miktarında ise 18 personel azalma görülmekteydi. Efrad miktarındaki azalmanın esas nedeni, 1310-1311 doğumlu erlerin terhis olmalarıydı.

¹⁷⁸ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3, ATASE Arş., K. 1961-91-317-8-1, ATASE Arş., K. 1961-91-317-10-3

¹⁷⁹ ATASE Arş., K. 1961-317-8-3

¹⁸⁰ ATASE Arş., K. 1927-182-37

¹⁸¹ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

(iv) Silah Durumu ¹⁸²

	01 HAZİRAN 1339	01 TEMMUZ 1339
ESLİHA (Tüfek)	97	97
CEPHANE (Tüfek)	18800	18800
MAKİNALİTÜFEK	4	4
MAKİNALİTÜFEK CEPH.	200	200

1 nci Tabur (Büyükdere - Sarıyer) Mıntıkası'nın Silah ve cephanesinin mevcudunda değişiklik yoktu.

Bu taburun Büyükdere'de 4 takımdan oluşan bir milis bölüğü bulunmaktaydı.

(b) 2 nci Tabur: İstinye Mıntıkası

(i) Sorumluluk Sahası

2 nci Tabur (İstinye) Mıntıkası, İstanbul Boğazının Rumeli tarafında idi. 2 nci Tabur (İstinye) Mıntıkası'nın sorumluluk sahası; Kuzeyde 1 nci Tb., güneyde 3 ncü Tb. sorumluluk sahalarının arasında kalan bölgeydi. Sorumluluk sahası içindeki önemli yerleşim yerleri, Baltalimanı Deresi, Boyacıköy ve İstinye idi. Başlangıçta, bu bölgede konuşlanan tabur daha sonra Davutpaşa'da konuşlandı.

(ii) Kumandanı:

2 nci Tabur (İstinye Mıntıkası)'nın Kumandanı, 01.03.1339 tarihli belgeden anlaşıldığı üzere Yzb. Hüsrev Efendi idi.¹⁸³ Fakat 01.06.1339, 30.06.1339 ve

¹⁸² ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

¹⁸³ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

12.07.13339 tarihli belgelerden de Yzb. Hüsrev Efendi'nin görevden ayrıldığı ve yerine Tb.K.olarak Yzb. Hamdi Efendinin görev yaptığı anlaşılmaktaydı.¹⁸⁴

(iii) Personel Durumu¹⁸⁵

	01 HAZİRAN 1339	01 TEMMUZ 1339
ZABİT	3	3
EFRAD	86	81
TOPLAM	89	84

2 nci Tabur (İstinye Mıntıkası)'nın 01 Haziran 1339 tarihli mevcut çizelgesinde personel sayısı 89 iken, 01 Temmuz 1339 tarihli mevcut çizelgesinde bu rakam 84'e gerilemişti. Zabit mevcudunda herhangi bir değişiklik olmazken, efrad mevcudunda yine terhis dolayısıyla 5 personel azalmıştı.

(iv) Silah Durumu¹⁸⁶

	01 HAZİRAN 1339	01 TEMMUZ 1339
ESLİHA (Tüfek)	110	100
CEPHANE (Tüfek)	11000	10805
MAKİNALİTÜFEK	6	6
MAKİNALİTÜFEK CEPH.	3000	2900

2 nci Tabur (İstinye Mıntıkası)'nın 01 Temmuz 1339 tarihli personel durumu 01 Haziran 1923 tarihine göre 5 personel, Tüfek mevcudunda 10 adet, Tüfek cephanesi mevcudunda 195 adet, Makinalı Tüfek Cephanesinde ise 100 adet mermi azalmıştı.

¹⁸⁴ ATASE Arş., K. 1961-317-8-1, ATASE Arş., K. 1961-317-8-3, ATASE Arş., K. 1927-182-37

¹⁸⁵ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

¹⁸⁶ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

Bu Taburun Boyacıköy’de 4 Takımdan oluşan bir Milis Bölüğü bulunmaktaydı.

(c) 3 ncü Tabur: Rumeli Hisarı Mıntıkası

(i) Sorumluluk Sahası

3 ncü Tabur (Rumeli Hisarı) mıntıkası, İstanbul Boğazının Rumeli yakasında idi. 3 ncü Tabur (Rumeli Hisarı) mıntıkasının sorumluluk sahası; Kuzeyde 2 nci Tb., güneyde ise Beşiktaş arasında kalan bölgeydi. Rumelihisarı ve Arnavutköy önemli yerleşim yerleriydi.

(ii) Kumandanı

3 ncü Tabur (Rumeli Hisarı) mıntıkasının Kumandanı, Yzb. Kazım Efendi idi. Yzb Kazım Efendi GT’nin lağv edildiği tarihe kadar Rumeli Hisarı Kumandanlığı’na devam etti.

(iii) Personel Durumu ¹⁸⁷

	01 HAZİRAN 1339	01 TEMMUZ 1339
ZABİT	3	3
EFRAD	62	36
TOPLAM	65	39

3 ncü Tabur (Rumeli Hisarı) mıntıkasının 1 Haziran 1339 tarihli mevcut çizelgesinde personel sayısı 65 iken, 1 Temmuz 1339 tarihli mevcut çizelgesinde terhislerden dolayı bu rakam 39’a gerilemiş, efrad mevcudu ise 25 personel azalmıştı.

¹⁸⁷ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

(iv) Silah Durumu ¹⁸⁸

	01 HAZİRAN 1339	01 TEMMUZ 1339
ESLİHA (Tüfek)	102	102
CEPHANE (Tüfek)	14625	14625
MAKİNALİTÜFEK	4	4
MAKİNALİTÜFEK CEPH.	4600	4600

3 ncü Tabur (Rumeli Hisarı) mıntikasının 1 Temmuz 1339 tarihli İstanbul Kumandanlığı emrine verilen Kuvve-i Umumiyesinde personel durumunda 1 Haziran 1923 tarihine göre 25 personel azalma görülürken, Silah mevcudunda herhangi bir değişiklik yoktu.

Bu Taburun Rumelihisarı'nda 4 Takımdan oluşan bir Milis Bölüğü bulunmaktaydı.

(d) Ayastefanos Müfrezesi

(i) Kumandanı

Ayastefanos Müfrezesi'nin Kumandanı, Şevki Efendi idi.

(ii) Görevi

Ayastefanos Müfrezesi'nin görevi: Emir verilmesi halinde işgal güçlerine ait uçakların bulunduğu Yeniköy'deki "Tayyare Karargâhı"nı içindeki uçaklarla beraber tahrip etmektir.

(e) Haliç Feneri Müfrezesi: Teşkil edilmiş olup, verilecek görevleri yapacak şekilde Rumeli yakasında tertiplenmişti.

¹⁸⁸ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

(f) **Torpil Müfrezesi:** Teşkil edilmiş olup verilecek görevleri yapacak şekilde Rumeli yakasında tertiplenmişti.

(g) **Bombacı Takımı:** Teşkil edilmiş olup verilecek görevleri yapacak şekilde Rumeli yakasında tertiplenmişti. Aynı zamanda çeşitli tahrip işlerinde kullanılmak üzere Haliç Feneri Müfrezesini destekleyecekti.

(h) **İtfaiye Bölüğü:** Teşkil edilmiş olup verilecek görevleri yapacak şekilde Rumeli yakasında tertiplenmişti.

(ı) **Muhabere Müfrezesi:** Teşkil edilmiş olup verilecek görevleri yapacak şekilde Rumeli yakasında tertiplenmişti.

(i) **İstihkâm Müfrezesi:** Teşkil edilmiş olup verilecek görevleri yapacak şekilde Rumeli yakasında tertiplenmişti.

(j) **Bahriye (Deniz) Müfrezesi:** Planlamaya dahil edilmiş, fakat teşkil edilmemişti.

Mevcut listelerinde Milislere ait personel miktarına ulaşılamamıştır. Sadece makinalıtüfek miktarının 11 olduğu tespit edilmiştir.

3. Anadolu yakası¹⁸⁹

a. B Mıntıkası (Beykoz)

1. Sorumluluk Sahası

Geçit Teşkilatının B Mıntıkası (Beykoz) İstanbul Boğazının Anadolu tarafında idi. B Mıntıkasının sorumluluk sahası; Kuzeyde Karadeniz, güneyde H

¹⁸⁹ Kroki - 1

Mıntıkası arasında kalan bölge idi. B mintikasının önemli yerleşim yerleri; Beykoz, Anadolu Kavağı, Anadolu Feneri, Kaynarca idi.

2. Kumandanı

B Mıntıkası (Beykoz) Kumandanı, 12 Mart 1339 ve 01 Haziran 1339¹⁹⁰ tarihli belgeden anlaşıldığı üzere, başlangıçta İstihkâm Kaymakam (Yb.) Kasım Bey idi. Kasım Bey, daha sonra 1 nci Ordu Kumandanlığı'ndaki görevine geri iade edildiğinden yerine, 30 Haziran 1339 tarihli¹⁹¹ belgeden de anlaşıldığı üzere B mintıkası Kumandanı olarak Yzb. Nevzat Efendi atanmıştı.¹⁹²

3. Personel Durumu¹⁹³

	01 HAZİRAN 1339		01 TEMMUZ 1339	
	B.MINTIKASI	B.MIN.MİLİS.	B.MINTIKASI	B.MIN.MİLİS.
ZABİT	12	2	11	2
EFRAD	103	235	89	235
TOPLAM	115	237	100	237

B Mıntıkası (Beykoz)'nın 01 Haziran 1339 tarihli personel mevcut çizelgesinde personel sayısı 115 iken, 01 Temmuz 1339 tarihli personel mevcut çizelgesinde bu rakam 100'e gerilemişti. Zabitan mevcudunda 1, Efrad mevcudunda 14 azalma olan B Mıntıkası'nın Milis mevcudunda ise herhangi bir değişiklik olmamıştı.

¹⁹⁰ ATASE Arş., K. 1961-91-317-8-1

¹⁹¹ ATASE Arş., K. 1961-91-317-8-3

¹⁹² ATASE Arş., K. 1961-91-317-10-2,10-3.

¹⁹³ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

4. Silah Durumu ¹⁹⁴

	01 HAZİRAN 1339		01 TEMMUZ 1339	
	B MINTIKASI	B MINTIKASI MİLİSLERİ	B MINTIKASI	B MINTIKASI MİLİSLERİ
ESLİHA (Tüfek)	108	135	108	135
CEPHANE (Tüfek)	8125	16325	8125	16325
MAKİNALİTÜFEK	6	0	6	0
MAKİNALİTÜFEK CEPH.	3290	0	3290	0

B Mıntıkası (Beykoz)'nın silah mevcudunda, 01 Mart 1339 tarihli belgeye¹⁹⁵ göre 4 adet makinalitüfeğe sahip olan Nizamiye Bölüğüne, 1 Haziran 1339 tarihli belgeden¹⁹⁶ anlaşıldığı üzere 2 adet daha makinalitüfek verilmiş ve mevcudun 6'ya çıkarılması sağlanmıştı. Bunun haricinde silahlarla ilgili diğer mevcutlarda herhangi bir değişiklik olmamıştı.

5. Kuruluş

B Mıntıkası (Beykoz)'nın kuruluşunda; Bir Nizamiye Bölüğü, biri Ömerli'de, diğeri Beykoz'da olmak üzere iki adet 4'er Takımlı Milis Bölükleri, bir adet İstihkâm Müfrezesi ve bir adet Muhabere Müfrezesi bulunmaktaydı. Mevcut olan Nizamiye Bölüğü'nün mevcudu noksan olup, ikmali tamamlanmak üzereydi.¹⁹⁷

¹⁹⁴ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

¹⁹⁵ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

¹⁹⁶ ATASE Arş., K. 1961-317-8-1

¹⁹⁷ ATASE Arş., K. 1916-28-138-28-3

b. H Mıntıkası (Anadolu Hisarı)

1. Sorumluluk Sahası:

H Mıntıkası (Anadolu Hisarı), İstanbul Boğazının Anadolu tarafında idi. H Mıntıkasının sorumluluk sahası; Kuzeyde B Mıntıkası, güneyde S ve A Mıntıkları arasında kalan bölge idi. H Mıntıkasının önemli yerleşim yerleri; Anadolu Hisarı ve Çengelköy idi.

2. Kumandanı:

H Mıntıkası (Anadolu Hisarı)'nın Kumandanı, Kaymakam (Yb.) Mustafa Hulusi Bey idi.

3. Personel Durumu:

	01 HAZİRAN 1339		01 TEMMUZ 1339	
	H.MINTIKASI	H.MIN.MİLİS.	H.MINTIKASI	H.MIN.MİLİS.
ZABİT	5	16	5	16
EFRAD	65	345	64	345
TOPLAM	70	361	69	361

H Mıntıkası (Anadolu Hisarı)'nın 01 Haziran 1339 tarihli personel mevcut çizelgesinde personel sayısı 70 iken, 01 Temmuz 1339 tarihli personel mevcut çizelgesinde bu rakam 69'a gerilemişti. Personel mevcudunun Zabitan miktarında bir değişiklik olmazken Efrad mevcudunda 1 kişi azalma olmuştu. Milis miktarında ise herhangi bir değişiklik olmamıştı.

4. Silah Durumu ¹⁹⁸

	01 HAZİRAN 1339		01 TEMMUZ 1339	
	H MINTIKASI	H MINTIKASI MİLİSLERİ	H MINTIKASI	H MINTIKASI MİLİSLERİ
ESLİHA (Tüfek)	92	100	92	100
CEPHANE (Tüfek)	9340	8340	9340	8340
MAKİNALİTÜFEK	4	0	4	0
MAKİNALİTÜFEK CEPH.	2000	0	2000	0

H Mıntıkası (Anadolu Hisarı)'nın Haziran ve Temmuz 1339 tarihlerinde Silah ve Cephane miktarında herhangi bir değişiklik olmamıştı.

5. Kuruluş ¹⁹⁹

H Mıntıkası (Anadolu Hisarı)'nın kuruluşunda: Bir Nizamiye Bölüğü, ikisi de Hisar bölgesinde konuşlanmış vaziyette, 2 adet 4'er Takımlı Milis Bölükleri, bir adet İstihkâm Müfrezesi, bir adet Muhabere Müfrezesi bulunmaktaydı. 01 Haziran 1339 tarihinde²⁰⁰ Ayastefanos müfrezesi bu bölgeye bağlanmıştı. Mevcut olan Nizamiye Bölüğü'nün mevcudu ise noksan olup ikmali tamamlanmak üzereydi.²⁰¹

¹⁹⁸ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

¹⁹⁹ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

²⁰⁰ ATASE Arş., K., 1961-91-317-8-1

²⁰¹ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

c. S Mıntıkası (Üsküdar)

1. Sorumluluk Sahası

S Mıntıkası (Üsküdar) İstanbul Boğazının Anadolu tarafında idi. Sorumluluk sahası; kuzeyde H Mıntıkası, güneyde Marmara Denizi, doğuda ise A Mıntıkası arasında kalan bölge idi. S Mıntıkasının önemli yerleşim yerleri; Beylerbeyi, Üsküdar, Kadıköy ve Erenköy idi.

2. Kumandanı

S Mıntıkası (Üsküdar)'nın kumandanı, 12 Mart 1339 ve 01 Haziran 1339²⁰² tarihli belgelerden de anlaşıldığı üzere başlangıçta Reşad Bey idi. Reşad Bey'in Geçit Teşkilatı Kumandanı olan Nidai Bey'in başka bir göreve atanmasıyla boşalan GT Kumandanlığı'na atanması neticesinde, S Mıntıkası Kumandanlığı'na, 30 Haziran 1339²⁰³ tarihli belgeden anlaşıldığı üzere Büyükdere (Sarıyer) mıntıkası kumandanı Necati Bey atanmıştı.

3. Personel Durumu²⁰⁴

	01 HAZİRAN 1339		01 TEMMUZ 1339	
	S.MINTIKASI	S.MIN.MİLİS.	S.MINTIKASI	S.MIN.MİLİS.
ZABİT	11	0	11	0
EFRAD	248	1135	229	1135
TOPLAM	259	1135	240	1135

²⁰² ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3, ATASE Arş.,K. 196-91-317-8-1

²⁰³ ATASE Arş., K. 1961-91-317-8-3

²⁰⁴ ATASE Arş., K. 1927-182-42-1, ATASE Arş., K. 1961-317-5-2

S Mıntıkası (Üsküdar)'nın 01 Haziran 1339 tarihli personel mevcut çizelgesinde personel sayısı 259 iken, 01 Temmuz 1339 tarihli personel mevcut çizelgesinde bu rakam 240'a gerilemişti. Zabitan miktarında bir değişiklik olmazken Efrad mevcudunda 19 kişi azalma olmuştu. Milis miktarında ise herhangi bir değişiklik olmamıştı.

4. Silah Durumu ²⁰⁵

	01 HAZİRAN 1339		01 TEMMUZ 1339	
	S MINTIKASI	S MINTIKASI MİLİSLERİ	S MINTIKASI	S MINTIKASI MİLİSLERİ
ESLİHA (Tüfek)	184	192	179	197
CEPHANE (Tüfek)	26957	15644	26707	15894
MAKİNALİTÜFEK	7	0	7	0
MAKİNALİTÜFEK CEPH.	4200	0	4200	0

S Mıntıkası (Üsküdar)'nın Haziran ve Temmuz 1339 tarihli Silah mevcudunda makinalitüfek ve makinalitüfek cephanesinde herhangi bir değişiklik olmazken, tüfek miktarı Temmuz ayında, Haziran ayına göre 5 adet, tüfek mermi miktarı ise 250 adet azalmıştı. Milis Bölüklerinde ise yine Makinalitüfek ve makinalitüfek cephanelerinde herhangi bir değişiklik olmazken, tüfek miktarında 5 adet, Mt. mermi miktarında ise 250 adet artış meydana gelmişti.

²⁰⁵ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

5. Kuruluş²⁰⁶

S Mıntıkası (Üsküdar)'nın kuruluşunda: Bir Nizamiye Bölüğü, biri Haydarpaşa'da, diğer ikisi Üsküdar'da konuşlanmış 4'er Takımlı 3 adet Milis Bölükleri, Kadıköy'de konuşlanmış bir İtfaiye Bölüğü, bir adet İstihkâm Müfrezesi, bir adet Muhabere Müfrezesi, Haliç Feneri Müfrezesi, yine Kadıköy'de konuşlanmış bir Torpil Müfrezesi²⁰⁷ ve bir Sabit İstasyon bulunmaktaydı. Mevcut olan Nizamiye Bölüğünün mevcudu noksan olup mevcudun tamamlanması için gerekli faaliyetlere devam edilmekteydi.²⁰⁸

d. A Mıntıkası (Abdurrahman Gazi)

1. Sorumluluk Sahası

A Mıntıkası (Abdurrahman Gazi), İstanbul Boğazının Anadolu tarafında idi. Sorumluluk sahası ise, batıda İstanbul Boğazı ve S Mıntıkası, Kuzeyde H Mıntıkası, Güneyde ise Marmara Denizinin ortasında bulunan bölgeydi. A Mıntıkasının önemli yerleşim yerleri; Kartal, Pendik, Tuzla ve Abdurrahman Gazi idi.

2. Kumandanı

A Mıntıkası (Abdurrahman Gazi)'nin Kumandanı, Yzb. Hasan Tahsin Efendi idi.

²⁰⁶ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

²⁰⁷ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3; ATASE Arş., K. 1961-91-317-8-1,8-2,8-3,8-4; ATASE Arş., K. 1927-182-37,45.

²⁰⁸ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

3. Personel Durumu ²⁰⁹

	01 HAZİRAN 1339		01 TEMMUZ 1339	
	A.MINTIKASI	A.MIN.MİLİS.	A.MINTIKASI	A.MIN.MİLİS.
ZABİT	11		11	
EFRAD	109		104	
TOPLAM	120		115	

A Mıntıkası (Abdurrahman Gazi)'nin 01 Haziran 1339 tarihli personel mevcut çizelgesinde personel sayısı 120 iken, 01 Temmuz 1339 tarihli mevcut çizelgesinde bu rakam 115'e gerilemişti. Zabitan mevcudunda bir değişiklik olmazken Efrad mevcudunda 5 kişi azalma olmuştu. A Mıntıkası bölgesinde Milis Bölüğü bulunmadığından mevcuda dahil edilmemişti.

4. Silah Durumu ²¹⁰

	01 HAZİRAN 1339		01 TEMMUZ 1339	
	A MINTIKASI	A MINTIKASI MİLİSLERİ	A MINTIKASI	A MINTIKASI MİLİSLERİ
ESLİHA (Tüfek)	150	0	150	0
CEPHANE (Tüfek)	1500	0	20395	0
MAKİNALİTÜFEK	6	0	6	0
MAKİNALİTÜFEK CEPH.	3000	0	3000	0

²⁰⁹ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

²¹⁰ ATASE Arş., K. 1961-317-5-2, ATASE Arş., K. 1961-317-15-4

A Mıntıkası (Abdurrahman Gazi)'nin silah mevcudunda tüfek cephanesi miktarı hariç herhangi bir değişiklik olmamıştı. Tüfeklere ait mermi miktarı ise 18895 adet artarak 20385 rakamına ulaşmıştı.

5. Kuruluş²¹¹

A Mıntıkası (Abdurrahman Gazi)'nin kuruluşunda; Bir Nizamiye Bölüğü, bir adet İstihkâm Müfrezesi,²¹² bir adet Muhabere Müfrezesi bulunmaktaydı. Mevcut olan Nizamiye Bölüğünün ikmali tamamlanmış olan A Mıntıkasında Milis Bölüğü bulunmamaktaydı. A Mıntıkası, 3 ncü Kolordu Kumandanlığı emrinde görev yapmaktaydı.

1 nci Ordu Kumandanlığının 11 Mart 1339 tarihinde 3ncü Kolordu Kumandanlığı'na yazdığı bir emirde “...A Mıntıkasındaki Nizamiye müfrezesi, 100 mevcutlu bir bölüğe ibra edilecektir.” denilerek bu bölükler için Erat temin edilmesi istenmekteydi. Aynı emirde, 85 kişilik silahlı askerin Tümenlerinden seçilerek iki subay komutasında gizli yollardan Geçit Teşkilatı emrine gönderilmesi emredilmekteydi. Boğazın özellikle Anadolu yakasındaki personel ve silah mevcudunun yeterli seviyede tutma ihtiyacı önem kazanmaktaydı. Teşkilatın faaliyetlerini gizlilik içerisinde yürütebilmesi için sivil elbise ile görev yapmaları gerekmekteydi. Bu maksatla görevlendirilecek bu personel için gerekli olan 85 takım sivil elbise, ordu levazımın şubesi tarafından tedarik edilecekti.²¹³

GT Karargâhı, sonuç olarak; A, B, S ve H mıntıka komutanlıkları ve milisleriyle İstanbul Boğazının Anadolu yakasında; 1nci Tabur, 2nci Tabur, 3 ncü Tabur ve diğer müfrezeleriyle de İstanbul Boğazının Rumeli yakasında konuşlanmıştı. 01 Temmuz 1339 (1923) tarihli mevcut çizelgelerine göre toplam; 82 Zabit, 2.362 Efrad, 1.356 adet Tüfek, 156.891 adet tüfek mermisi, 48 adet makinalitüfek ve 22.620 adet makinalitüfek cephanesi mevcuttu.

²¹¹ ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

²¹² ATASE Arş., K. 1916-38-138-28-3

²¹³ ATASE Arş.; K. 2147-36- 48-11.

Teşkilatın sorumluluk sahası; İstanbul Boğazının her iki yakası olup, kuzeyde Karadeniz'den başlayıp, güneyde Marmara denizine kadar olan bölgeyi kapsamaktaydı.

Teşkilatın gizli olması ve İstanbul bölgesindeki askeri hareketliliği İngiliz ve Yunanlılar tarafından fark edilmemesi amacıyla, GT personeli görevlerini sivil elbise ile yerine getirmekteydiler.

D. GÖREVLER

Geçit Teşkilatının ve İstanbul bölgesinde görev yapan birliklere verilen görevler iki ana başlık altında toplanabilir.

1. Lozan Görüşmelerinin Devam Ettiği ve Savaş Çıkmadığı Süre İçindeki Görevler

- İstanbul Boğazının Rumeli tarafında bulunan Nizamiye Kıtalarının ve Milli Savunma Teşkilatına ait birimlerin emir ve komutası İstanbul Kumandanlığı'ndaydı. İstanbul Kumandanlığı kendisine verilecek görevleri emrindeki birliklerle yerine getirecekti.²¹⁴

- İstanbul Kumandanlığı, 1 nci Ordu Kumandanlığı'nın yapacağı harekât için oldukça önemli bir bölge olan Boğazın Rumeli yakasındaki Serköprü Mıntıkasının elde bulundurulması ve bu bölge ile 1 nci Ordu Kumandanlığı arasındaki irtibatın sürekli tesis edilebilmesi için gerekli tedbirleri alacaktı. Bu konuda 1 nci Ordu Kumandanlığı'nın taleplerini yerine getirmek için azami gayret sarf edecekti.²¹⁵

- İstanbul Kumandanlığı gerekli koordinenin sağlanabilmesi için, kendi birliklerine vermiş olduğu emirlerden GTK.'liğini da bilgilendirecekti.²¹⁶

²¹⁴ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-2-3

²¹⁵ Aynı yer

²¹⁶ ATASE Arş., K. 1961-91-317-12

- İtilaf Devletleri tarafından herhangi bir düşmanca hareket yapılmadığı takdirde, İstanbul Kumandanlığının vazifesi sadece şehrin asayişinin korunmasından ibaretti.²¹⁷

- İstanbul Kumandanlığı, emrinde bulunan 81 nci Alay Kumandanlığı ve diğer bütün kuvvetiyle İstanbul ve bölgesinin emniyet ve asayişini temin edecekti.²¹⁸

- İstanbul Kumandanlığı, İtilaf Devletleri askerlerinin düşmanca bir hareket yapmalarına imkan tanıyacak herhangi bir harekette bulunmayacak, faaliyetlerini buna göre yapacaktı.²¹⁹

- İstanbul Kumandanlığı'nın şehir içinde bıraktığı birlikler buldukları bölge içerisinde asayişini temin edecek, kışla ve karakolları müdafaa edecekti.²²⁰

- İstanbul Kumandanlığı, kendi birlikleri tarafından elde edilen istihbaratı en seri şekilde 1 nci Ordu Kumandanlığı'na ileticekti.

-İstanbul Kumandanlığı'nın, İstanbul içinde ve dışında görev yapan birlikleri, İstanbul Boğazının Rumeli yönündeki sırtlarını tutacak ve 1 nci Ordu Kumandanlığı ile teması muhafaza edeceklerdi.²²¹

- Ordu Karargâhı'nın bulunduğu bölgenin İtilaf Devletlerinden gizlenmesine tüm birlikler tarafından azami derecede önem verilecekti.²²²

- Yerel asayişin bozulmasına neden olabilecek faaliyetlerden uzak durulacaktı.²²³

²¹⁷ ATASE Arş., K. 1961-91-317-12-2

²¹⁸ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-2-9, ATASE Arş., K. 1961-91-31712-2,2-7

²¹⁹ Aynı yer.

²²⁰ ATASE Arş., K. 1961-91-317-11, 12-2

²²¹ Aynı yer

²²² ATASE Arş.; K. 1961-91-317-2-2

²²³ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-2-5,2-9, ATASE Arş.; K. 1961-91-317-12-2

2. Lozan Görüşmelerinin Kesintiye Uğrayarak Savaş Çıkması Halindeki Görevler

a. Yapılacak Savaşta İtilaf Devletlerinin Yunanistan Yanında Savaşa Katılmayarak, Tarafsız Kalmaları Halindeki görevler

- Yunanlıların, Meriç Nehrinin doğusuna tecavüz etmeleri veya donanmalarının Çanakkale Boğazını geçmelerinin Yunanlıların savaş ilanı olarak kabul edileceğinden, durum Genelkurmay Başkanlığı tarafından 1 nci Ordu K.lığına bildirilecekti. Bunun üzerine 1 nci Ordu Kumandanlığı ve GTK'lığı, plan gereğince yapılacak harekâta başlayacak şekilde hazırlıklarını tamamlayacaklardı.²²⁴ Bu halde yürürlüğe konulacak plana göre, 1 nci Ordu Kumandanlığı Marmara Bölgesinin doğusundan, İstanbul Boğazı istikametinde ilerleyecek ve Boğazı geçerek Çatalca önlerine kadar harekâtına devam edecekti. Bu maksatla Geçit Teşkilatı, 1 nci Ordu Kumandanlığının harekâtını kolaylaştırmak ve İstanbul Boğazı'nda düşman donanmasının yapacağı faaliyetlere engel olmak maksadıyla, muhabere malzemelerini, önemli cihaz ve malzemeler ile tesis edilecek geçidin geçilmesinde kullanılacak vasıtaları, Rum teşkilatlarının muhtemel saldırılarına karşı koruyacak şekilde gerekli tedbirleri alacaktı.

- İstanbul Boğazının geçişinde kullanılacak geçit vasıtalarının elde bulundurulması ve Rumeli yakasındaki Serköprü Mıntıkasının kendinden beklenen görevleri yerine getirmesi çok önemli idi. Bundan dolayı İstanbul'da mevcut Kuvvetler ile Milli Savunma Teşkilatının bu durumu sürekli değerlendirmesi gerekiyordu. Bu maksatla, Harekât Planının sürekliliğini sağlamak maksadıyla, İstanbul Kumandanlığı bu konudaki görüş ve önerilerini zaman kaybetmeksizin 1 nci Ordu Kumandanlığı'na bildirecekti.²²⁵

- Geçit Teşkilatının İstanbul Boğazının Anadolu yakasında konuşlanmış olan birlikleri, 1 nci Ordu Kumandanlığı'na ait birliklerin İstanbul Boğazının doğu sahiline gelinceye veya Ordu Kumandanlığı'ndan başka bir emir verilene kadar

²²⁴ ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-1

²²⁵ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-2-2

bölgelerinde göreve hazır bir şekilde, gizlilik içerisinde faaliyetlerine devam edeceklerdi.²²⁶

- Serköprü Mintıkası, Rumeli yakasında bulunması ve personel, silah ve mühimmat miktarının yetersizliği dolayısıyla özellikle Yunan Birliklerinin İstanbul Boğazı istikametinde yapacağı bir harekâta karşı savunmasız sayılabılırdi. Bundan dolayı GTK' lığı tarafından koruma altında tutulacak şekilde gerekli tedbirler alınacaktı.²²⁷

- Serköprü Mintıkasındaki birlikler, İstanbul Kumandanlığı tarafından emir verilmesi halinde bölgedeki mevcut milisler ile takviye edilecek ve hazırlanacak geçidin himaye edilmesi için hazır bulunulacaktı.²²⁸

- Sadece Yunan Birlikleri ile muharebeye girilmesi halinde, 1 nci Ordu Kumandanlığı İtilaf Devletleri Birlikleri ile herhangi bir çatışmaya girmeyecek, sadece İstanbul Boğazını geçerek Yunan Birliklerini Çatalca önünde karşılayacak şekilde harekâtına devam edecekti.²²⁹

- İstanbul Boğazı'nda yapılacak bir Geçit Harekâtının korunması maksadıyla Geçit Teşkilatı emrine bir havan bataryası verilmesi halinde, bu havan bataryası ile Geçit Teşkilatı Kumandanlığı için tahsis edilmiş olan Grup Cebel Bataryası, birlikte İstanbul Boğazı istikametinde harekete geçmek ve verilen görevi yerine getirmek için hazır bulunacaktı.²³⁰

- Yunanlıların Meriç Nehrini geçerek karşı tarafa doğru ilerlemeleri halinde İstanbul'da yaşayan Rumlar tarafından oluşturulan silahlı teşkilatın da faaliyette bulunacağı kesindi. Dolayısıyla bu teşkilatın gerek tek başına, gerekse müttefiklerle beraber yapacağı faaliyetlere engel olmak gerekiyordu.

²²⁶ Aynı yer

²²⁷ Aynı yer

²²⁸ Aynı yer

²²⁹ Aynı yer

²³⁰ Aynı yer

- Yine bu Rumlar tarafından oluşturulmuş teşkilatın, İstanbul ve çevresinde yaşayan Müslümanlara karşı saldırılarda bulunmalarına ve İstanbul'u yakıp yıkmalarına engel olmak için İstanbul bölgesinde yeterli sayıda Askeri Birliği muhafaza etmek gerekiyordu. Bunun için İstanbul Kumandanlığı kendi birliklerini kontrol altında tutması önemli idi.²³¹

- Bütün birlikler, düşman birlikleri karşısında mahsur kalarak, buldukları bölgelerde baskına uğramalarına engel olmak maksadıyla dikkatli olacaklardı.²³²

- Yunanlılarla harp durumunun meydana gelmesi halinde gerektiğinde Trakya'da bulunan Refet Paşa'nın birlikleri,²³³ Geçit Teşkilatı ve İstanbul Kumandanlığı emrindeki tüm birlikler beraber hareket edeceklerdi. Bu durumda, İtilaf Devletlerine ait birliklerin düşmanca tavır içerisinde bulunmamaları halinde hiçbir birlik kendiliğinden İtilaf Devletleri kuvvetlerine karşı düşmanca harekete geçmeyecek, savaşı başlatan taraf olmayacaktı. Gerektiğinde bu konuda emir beklenecekti. Fakat İtilaf Devletleri Birliklerinin mevcut durumu bozacak şekilde hareket etmeleri halinde daha önce verilmiş olan talimatlar içinde karşılık verilecekti. Her iki ihtimal de değerlendirilerek gerekli tedbirler alınacaktı.²³⁴

- Tüm birlikler eksikliklerini tamamlayacak, emirlerinin altına alacakları kuvvetlerle beraber İstanbul ve çevresinin emniyet ve asayişini sağlamak maksadıyla şehre hakim ve sahip olacaklardı.²³⁵

²³¹ ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-3

²³² ATASE Arş.,K. 1961-91-317-2-6 "Bu husus İstanbul Kumandanı tarafından 1 nci Ordu Kumandanlığı'na teklif edilmişse de kabul görmemiştir."

²³³ Halit Kaya, Refet Bele Askeri ve Siyasi Hayatı 1881-1963, İstanbul, 2010, s.169. "İsmet Paşa, Lozan Konferansının kesilebileceğini Ankara'ya bildirmesi ile 12 Aralık 1922 tarihi itibarıyla askeri tedbirler alınmaya başlandı. Hazırlanan Harekât Planına göre; Konferansın kesilmesi halinde ordular ilk olarak Boğazları tutacak, Boğazlardan düşman gemilerinin geçişleri yasaklanacak ve Anadolu yakasındaki İngiliz Kuvveleri denize dökülecekti. Trakya'da bulunan Refet Paşa Birlikleri de İstanbul üzerine yürüyecek ve 1 nci Ordu Birlikleri ile birlikte burada bulunan İngiliz kuvvetlerini imha edeceklerdi. Bu durum 23 Nisan 1923 tarihinde konferansın yeniden başlamasıyla sona erdi."

²³⁴ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-2-9

²³⁵ ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-6

- Şehir dışındaki birliklerin yapacakları görevler hakkında zamanı geldiğinde gerekli emirler İstanbul Kumandanlığı tarafından verilecekti.²³⁶

- 1 nci Ordu Kumandanlığı ile Serköprü Mıntıkası Kumandanlığı arasındaki bağlantının sürdürülebilmesi için bu mıntika kumandanlığının bölgesinde her türlü şart altında görevine devam etmesi gerekmektedir. İhtiyaç duyulması halinde bu Mıntika Kumandanlığı'na gereken yardım İnci Ordu Kumandanlığı tarafından sağlanacaktı.²³⁷

- İstanbul Kumandanlığı Geçit Teşkilatının Anadolu yakasında olup ta 1 nci Ordu kumandanlığının konuşlandığı bölgeye en yakın konumda bulunan A Mıntıkası ile irtibatla bulunacak ve gelişmelerden 1 nci Ordu Kumandanlığı'nı A mıntıkası üzerinden hemen haberdar edebilecek şekilde irtibatın sürekli olmasını sağlayacaktı²³⁸

Görülüyor ki 1 nci Ordu Kumandanlığının yapacağı harekât İstanbul Boğazının zayıatsız geçilmesine bağlı idi. Bu da, geçiş vasıtalarının kullanılabilirliğine ve özellikle düşmanın, İstanbul içinde ve dışında yapacağı faaliyetlerin en kısa zamanda 1 nci Ordu Kumandanlığı'na ulaştırılmasına bağlıydı. Bunun için İstanbul Kumandanlığı, Serköprü Mıntıkası Kumandanlığı, Geçit Teşkilatı Kumandanlığı ve 1 nci Ordu Kumandanlığı arasındaki irtibatın her şart altında sağlam olarak çalışması gerekiyordu.

b. Yapılacak Savaşta İtilaf Devletlerinin Yunanistan Yanında Savaşa katılmaları Halindeki Görevler

- Böyle bir durumda GTK, 1 nci Ordu Kumandanlığı'ndan emir almak üzere her vasıtaya müracaat edecekti. Aynı zamanda İstanbul Kumandanlığı ile irtibat devam ettirilecekti.²³⁹

²³⁶ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-13-5

²³⁷ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-2-3

²³⁸ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-2-4,2-10.

²³⁹ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-11-1

- İtilaf Devletlerinin düşmanca davranışlarda bulunmaları halinde İstanbul Kumandanlığı'na bağlı 81 nci Alay ve bağlı birlikleri Ayastefanos (Yeşilköy) civarında bulunan ve içerisinde İtilaf Devletlerine ait uçakların bulunduğu tayyare hangarlarını tahrip edeceklerdi. Bu birlikler daha sonra Hadımköy istikametine doğru çekilecekler ve Refet Paşa komutasındaki Trakya Birlikleri ile temas arayacaklardı. Bu konuda Milli Savunma Teşkilatı tarafından daha önce hangarların tahrip edilmesi amacıyla görevlendirilen birlikler de, bu görevi yerine getirmek amacıyla 81 nci Alay Birlikleri'ne katılacaklardı.²⁴⁰ Ayastefanos tayyare hangarlarının içerisinde bulunan İtilaf Devletlerine ait uçaklar, 1 nci Ordu Kumandanlığı Birliklerinin İstanbul Boğazını geçmeleri aşamasında çok ciddi bir tehlike oluşturacaklardı. Bu yüzden bu hangarların imha edilmesi yapılacak harekâtın başarıya ulaşması için gerekliydi.²⁴¹

- İstanbul Boğazı'nda mevcut torpiller ancak İtilaf Devletlerinin düşmanca faaliyetlerde bulunması halinde görev yapacaktı.²⁴² Boğaz'da mevcut torpilleri daha sonra savaşa katılabileceği değerlendirilen İtilaf Devletleri Donanmasına karşı kullanılabilmesi düşüncesinden hareketle gemi miktarı az olan Yunanlılar için torpillerin kullanılması planlanmamıştı. Aksi halde kullanılan torpillerin yerine yenilerinin konulması, hem torpil mevcudu açısından, hem de düşman kontrolü altında bulunan bir bölgede torpil yerleştirmenin oldukça zor olması açısından mümkün görünmüyordu.

- Haliç üzerindeki köprülerin kontrol altında tutulması ve her türlü şart altında elde bulundurulması hayati öneme haizdi.²⁴³

²⁴⁰ ATASE Arş., K. 1961-91-317-12-3

²⁴¹ ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-4

²⁴² ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-2

²⁴³ Aynı yer

3.Geçit Teşkilatının görevleri

Geçit Teşkilatının esas görevi; devam eden Lozan konferansının, Türkiye aleyhine sonuçlanması halinde, İtilaf Devletleri Birlikleri tarafından Trakya ve özellikle İstanbul'a yapılacak bir taarruza karşı koymak için gerekli tedbirleri almaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek maksadıyla tespit edilen alt görevler ise şunlardır;

- Öncelikle, GTK.'lığı emrindeki birliklere ait en son mevcut durumları ve birliklerin konuşlandıkları bölgeleri 1 nci Ordu Kumandanlığı'na bildirecekti.²⁴⁴

- GTK.'lığı, A Mıntıkası ve İstanbul Kumandanlığı ile sürekli irtibatla bulunacak, ortak çalışma yapacak ve Yunan Birliklerinin taarruz tertibatı yönünde elde ettiği istihbaratın en kısa sürede 1 nci Ordu Kumandanlığı'na ulaşmasını sağlayacaktı.²⁴⁵

- İtilaf Devletlerine ait askeri birliklerin Meriç nehri ve Çanakkale Boğazını geçerek doğu istikametinde Trakya içlerine doğru taarruza başlamaları halinde 1 nci Ordu Kumandanlığı, Geçit Teşkilatı Birlikleri tarafından en kısa zamanda haberdar edilecekti.²⁴⁶

- Teşkilat, İstanbul'da bulunan İtilaf Devletlerine ait İşgal Kuvvetleri hakkında istihbarat toplayacak ve 1 nci Ordu Kumandanlığı aracılığıyla BMM.'nin bilgilendirilmesini sağlayacaktı.

- Kumandanlık Karargâh yerinin İtilaf Devletleri Birlikleri tarafından öğrenilmesine müsaade edilmeyecek şekilde gizliliğe azami özen gösterecekti.²⁴⁷

²⁴⁴ ATASE Arş., K. 1961-91-317-12

²⁴⁵ Aynı yer

²⁴⁶ ATASE Arş., K. 1961-91-317-2-1

²⁴⁷ Aynı yer

- Azınlıkların işgal güçlerinden güç alarak Müslüman halka zarar vermeleri, taşkınlıklar yaparak, katliam, tecavüz, yağmacılık ve yangın çıkartmak gibi faaliyetlerde bulunmalarını engelleyecekti.

- Yeşilköy'de bulunan İngilizlere ait uçak hangarları hakkında gerekli istihbaratı elde edecek şekilde faaliyetlerine devam edecekti. Hangarların imha edilmesi yönünde emir verilmesi halinde ise görevini başarıyla yerine getirmek için hareket tarzlarını tespit etmeye yönelik çalışmalara devam edecekti.

- Şartlar ne olursa olsun İtilaf Devletleri Birliklerine, silah ve cephanelerini teslim etmeyecek ve gerektiğinde Müttefiklere karşı savaşıacaktı.

- Kendi sorumluluğundaki bölgenin emniyetini alacaktı.

- İstihkâm, muhabere ve süvari birliklerinin baskına uğramalarını engellemeye çalışacaktı.

- İstanbul Boğazının Rumeli yönündeki sırtlarını tutarak, 1 nci Ordu Kumandanlığı ile temasın kopmasını engelleyecekti.

- İstanbul'da mevcut gizli gruplar ile istihbaratın tesis edilmesi yönünde bilgi alış-verişinde bulunacaktı.

- İşgal kuvvetlerine ait veya kontrolünde bulunanlarda dahil olmak üzere İstanbul'daki tüm cephanelik ve silah depolarının yerlerini tespit edecek, gerek görüldüğünde silah ve cephanenin yapılacak bir baskın neticesinde alınarak Anadolu'ya gönderilmesini planlayacaktı.

- Verilecek emirle İşgal devletlerine ait güçlerle gerektiğinde sokak savaşlarına katılacak, düşman birliklerine azami zayıat verilmesini sağlayarak işgal güçlerinin şehre hakim olmalarını engelleyecekti.

- Refet paşa kuvvetlerinin Maslak-Çatalca Hattının kuzeyinden İstanbul istikametinde ilerlemesi halinde bu birliklerle temasa geçilecek şekilde hazırlıklar tamamlanacaktı.²⁴⁸

- Trakya'da bulunan askeri birliklerimiz ile Anadolu yakasında bulunan askeri birliklerimiz arasında irtibatı tesis ederek, gerektiğinde Anadolu tarafındaki askeri birliklerin Trakya'ya geçişlerini organize edecekti.

Bütün bu görevlerin yapılabilmesi GTK:'lığının faaliyetlerini büyük bir gizlilik içerisinde elde mevcut birliklerdeki personelin azami çabası ile mümkündü.

Bununla beraber harekâtın ne zaman yapılacağı EHUR tarafından daha sonra bildirilecekti. Ancak, gerek İtilaf Devletlerine ait birliklerin, gerekse Yunan birliklerinin düşmanca bir tavır sergileyerek ilerlemeye başlamaları ve muhaberenin kesilmesiyle bu konu hakkında gerekli emirlerin verilememesi halinde herhangi bir emir beklemeksizin süratli bir şekilde planladığı gibi hareket edilecekti.

E. MALİ DURUM

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa, 08.08.1339 tarihinde 1 nci Ordu Kumandanlığı'na Teşkilatın lağv edilmesi hakkında yazmış olduğu yazıda; Teşkilatın Barış bütçe ve kadrosunun bulunmadığından bahsetmekteydi.²⁴⁹ Bunun anlamı Geçit Teşkilatı sürekli bir kuruluş değil sadece belirli bir dönem için kurulmuş bir teşkilattı. Bu nedenle, GT Kumandanlığı'na tahsis edilen ödenek sadece Teşkilatın göreve yönelik yapacağı faaliyetler için kullanılacaktı. Bununla beraber, Teşkilatta görev yapan Subay, Astsubay ve diğer personel, 1 nci Ordu Kumandanlığı bünyesinde bulunmaları ve maaşları gibi özlük haklarının 1 nci ordu Kumandanlığı tarafından karşılanması nedeniyle maaşlarına yönelik herhangi bir ödenek tahsis edilmemişti.

²⁴⁸ ATASE Arş.,K. 1961-91-317-2-6.

²⁴⁹ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-17

GT Kumandanı Nidai Bey'in 04.01.1339 tarihinde Mevkii (1 nci Ordu) Kumandanlığı'na yazmış olduğu yazıda, verilen ödeneğin yetmediği ve ödenekteki miktarın bir miktar daha artırılması yönünde bir teklifte bulundu.²⁵⁰ Bu yazıda Nidai Bey, GT Kumandanlığı'na 300 lira tahsis edildiğini ve bu paranın masrafların çok olması nedeniyle yetersiz kaldığını belirterek açıklama yapıyordu. GT Karargâhı ile emrinde bulunan 17 Subaya hane ücreti olarak toplam 100 lira, bunların taktir ve yazılarına da 150 lira verdikten sonra elde kalan 50 lira ile hem istihbaratın temin edilmesi hem de gerçekte maddi açıdan zararda olan subayların vazife olarak harcadıkları yüksek harcamanın ödenmesinin mümkün olmadığından, bahsediyordu. Subayların kendi maaşlarının büyük bir bölümünü bu işe harcamalarından dolayı kendi ailelerine ayıracak para kalmadığını, dolayısıyla bu kendilerinin bu konuda rahatsızlık duyduklarından da bahsetmekteydi.

Gerçekten de GT Karargâhında görevli subayların ısınma, aydınlatma, kira vs. gibi doğal ihtiyaçları için tahsis edilen 300 liradan geriye çok az miktarda para kalıyordu. Bu nedenle subaylar, asıl vazifeleri olan istihbarat faaliyetleri için para bulamıyorlardı. İstihbarat toplamak için gerektiğinde şehir dışına çıkmaları gerektiğinde ise kendi maaşlarından harcama yapmak zorunda kalıyorlardı. Dolayısıyla ailelerine para ayıramıyor, maaşlarının büyük bir bölümünü mesailerini için harcamak zorunda kalıyorlardı. Bu durum subayların görev yapmalarını bazen engelleyebiliyordu.²⁵¹ Bunun içindir ki, GT Kumandanı Nidai Bey yazısının sonunda, tahsis edilen 300 liranın sadece istihbarat elde etmek maksadıyla ödenmesini, personelin maaşının ise ilave bir ödenekle tahsil edilmesini istedi.

1 nci Ordu Kumandanlığı ise GT Kumandanlığı'na bu talebin karşılanmasının mümkün olmadığını belirten bir cevap verdi.²⁵² 1 nci Ordu Kumandanı Nurettin Bey, GT. Kumandanlığı'na Ordu tahsisatının büyük bir bölümünün GT'ye ayrılmış olduğunu ve GT Karargâhında görevli olan subayların ısınma, aydınlanma kira vs. masraflarını karşılamak için ellerinde yeterli kaynağın bulunmadığını bildirdi.

²⁵⁰ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-7

²⁵¹ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-7.

²⁵² ATASE Arş.; K. 1959-64-308-20.

1 nci Ordu Kumandanı, ayrıca bu göreve istekli olan subaylara maaşlarına ilave olarak bir ücret verileceği yönünde herhangi bir taahhütte bulunulmadığını, İstanbul'un iaşe ihtiyaçlarının karşılaması bakımından İzmit'ten daha pahalı olmadığı, bu yüzden kendileri İstanbul'da fakat aileleri yanlarında bulunmayan subayların ekonomik şartlarının da aynı olduğu ve idare edilmesi gerektiğini bildiriyordu. Görevli olarak İstanbul'a giden personelin bu durum üzerine hareket etmelerinin uygun olacağı, böylece Subaylara maaşlarından başka ilave herhangi bir ücret ödenemeyeceğinden, bu göreve devam etmek istemeyen personelin derhal değiştirilmek üzere eski birliklerine gönderilmesinin uygun olacağını emrediyordu.²⁵³ Buna ilave olarak bu personelin yerine görevlendirilecek personelin, bahsedilen şartları kabul edenler içerisinde seçilerek görevlendirilmesini emrediyordu.²⁵⁴

Bunun üzerine, tahsis edilen 300 liranın taksimatı ile ilgili olarak GT Kumandanı Nidai Bey, 15.02.1339 tarihinde Mevkii (1nci Ordu) Kumandanlığı'na bir yazı yazdı. Buna göre;

1. GT Karargahına aylık	: 57 lira,
2. B Mıntıkasına aylık	: 55 lira,
3. H Mıntıkasına aylık	: 40 lira,
4. S Mıntıkasına aylık	: 55 lira,
5. İstihbarata	: 93 lira
T O P L A M	: 300 lira

Bunun haricinde yapılacak ilave harcamalar (asker, silah, cephanе nakil ve dağıtımını vs.) için alınacak vesikalar, 1 nci Ordu Kumandanlığı'na gönderilecek ve yapılan giderlerin ödenmesi talep edilecekti.

1 nci Ordu Kumandanlığı da GTK'ya tahsis edilen 300 liranın taksiminin uygun olduğunu, bunun haricinde yapılması zaruri görünen ve 2000 kuruşu geçen masraflardan 500 kuruşa kadar olanların derhal birleştirilmelerine izinli oldukları,

²⁵³ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-16

²⁵⁴ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-16-1

bundan daha fazla yapılacak harcamalar için, harcama yapılmadan önce Ordu Kumandanlığı'ndan izin alınmasını emretti.²⁵⁵

GT Kumandanı Nidai Bey ise 16.04.1339 tarihinde Mevkii Kumandanlığı'na yazmış olduğu yazıda aynı konuyu tekrar gündeme getirdi. Bu yazıda; GT Karargâhı ve mıntikalardaki istihbarat masrafları için tahsis edilen 300 lira ile idare edilmeye çalışıldığını, fakat karargâhtaki bazı personelin görevli olarak her ay, gerek İstanbul Kumandanlığı'na, gerekse diğer makam ve mıntikalara birçok defa gitmek zorunda kalmalarından ve tahsis edilen 300 liranın yetmemesinden dolayı mecburen kendi maaşlarından harcamak zorunda kalmalarından bahsediyordu. Buna ilave olarak, tahsis edilen 300 liranın sadece belirli ihtiyaçları karşıladığını, en azından görev icabı harcama yapan GT Karargâhında görevli Bnb. İbrahim ve Mülazım (teğmen) Rıfat ile Nuri Efendilere uygun görülecek miktarda bir paranın örtülü ödenekten verilmesini talep ediyordu.²⁵⁶

O günün şartlarında oldukça fazla miktarda para sıkıntısı çekiliyordu. 23 ncü Tümen Kumandanının 1 nci Ordu Kumandanlığı'na yazmış olduğu 23.01.1339 tarihli yazıda, Harekât Şubesinin 72 numaralı emriyle Ordu emrine borç kılınan Fırka (Tümen) yaveri Mülazım-ı evvel (Üsteğmen) Hilmi Efendiye verilen 20 liranın karşılığında alınan senedi takdim ederek, karşılığının ödenmesini talep ediyordu.²⁵⁷

Bu konuda 1 nci Ordu Kumandanlığı da benzer şekilde 20 lira almış olan subayların harcamaları karşılığındaki senetleri, Kolordu veya Tümen levazımcılarınca tasdik edilerek Ordu İstihbarat Şubesine gönderilmesini emrettiği 27.01.1339 tarihli yazıdan anlaşılmaktaydı.²⁵⁸

Para sıkıntısının o kadar büyük boyutlara ulaşmıştı ki, Geçit Teşkilatı'nda görevlendirilen personele, görev icabı sivil elbise almaları maksadıyla bir miktar para verildi.²⁵⁹ Fakat bu para daha sonra geri alınmak zorunda kaldı. 1 nci Ordu

²⁵⁵ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-20-1

²⁵⁶ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-37-2

²⁵⁷ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-36-16

²⁵⁸ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-36-17

²⁵⁹ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-36-2

Kumandanı Nurettin Bey, 04.03.1339 tarihinde yazılı olarak verdiği emirde, Kolordu ile müstakil Tümenlerden Geçit Teşkilatına memur edilen subaylara sivil elbise tedariki için 2.000'er kuruşun verildiği, paranın teslim edildiği personele ait isim, rütbe ve birliklerini gösterir bir cetvel hazırlandığını²⁶⁰ ve bu çizelgede belirtilen toplam 38.500 kuruşun Geçit Teşkilatının istihbarat ödeneğinden kesilerek hizalarında belirtilen birliklere gönderilmesini emrediyordu. 1 nci Ordu Kumandanı, buna ilave olarak 19 nolu senedin sahibi 4 ncü Kolordu Muhabere Bölüğü üsteğmeni Celal Efendinin fazla almış olduğu 5 liranın karargâh tarafından maaşından kesilerek geri alınmasını da emrediyordu.²⁶¹ Bu emirle GT personeline sivil elbise tedariki maksadıyla verilen para yine Geçit Teşkilatı tarafından personelinden geri alınarak personelin esas birliklerine gönderildi. Dolayısıyla Geçit Teşkilatında görev yapan personel görevde kullanacakları sivil elbiselerini dahi kendi imkânlarıyla tedarik ettiler.

Aynı şekilde, özel teşkilata atanan Kolordu Levazım şubesinden Yüzbaşı Hasan Tahsin ile Köprücü Bölüğünden Hayrettin Efendilere Ordu Kumandanlığı'nın emri üzerine daha önce verilen 4.000 kuruşun 1 nci Ordu İstihbarat Şubesi tarafından teslim alındığını belirten, 22 Şubat 1339 tarihli bir mazbata mevcuttu.²⁶²

GT Mıntıklarına komutan tayin edilen subaylar, asıl görevleri uhdesinde kalmak kaydıyla bu görevlere atandılar. Eski görevlerine de kendilerinden sonra gelen en yüksek rütbeli subaylar vekâlet etmekteydi. Teşkilat'ın geçici ve sonunda mutlaka lağv edilecek olması nedeniyle teşkilatta görevlendirilen personel esas görevlerine döneceklerinden bu görevlere başka bir subay ataması yapılmadı. Bundan dolayıdır ki, GT'ye atanan subaylar eski birliklerinde görev tazminatı alırken yeni görev yerlerinde bu tazminatı alamamaktaydılar. Çünkü eski görev yerlerindeki komutanlıklara vekâlet eden subaylar bu tazminatı aldıkları için bir kez daha ödeme yapılamamaktaydı. Bu konuya bir düzenleme getirmek isteyen 1 nci Ordu Kumandanlığı, Batı Cephesi Kumandanlığı'na 02.04.1339 tarihinde bir yazı yazdı. Görev icabı vekil tayin edilen subaylara ödenen ek tahsisatın 1 nci Ordu

²⁶⁰ Aynı yer

²⁶¹ ATASE Arş.; K. 1959-64-308-36-1

²⁶² ATASE Arş.; K. 1959-64-308-36-10

Kumandanlığınca daha önceki görevlerinde başarılı oldukları için GT mıntıkalarına atanan subaylara da ödenmesinin uygun olacağını, bu mağduriyetin giderilmesi için Mıntıka Kumandanlıklarının Alay derece ve yetkisinde kabul edilmesinin uygun olacağını teklif etti.²⁶³

Batı Cephesi Kumandanlığı, 1 nci ordu Kumandanlığı'ndan gelen teklifi EHUR'a yazı ile bildirdi. EHUR'dan bu konuda gelen cevap ise Batı Cephesi Kumandanlığı tarafından herhangi bir ilave yapılmayacak şekilde olduğu gibi 1 nci Ordu Kumandanlığı'na bildirildi.²⁶⁴ EHUR'un 20.04.1339 tarihinde Batı Cephesi Kumandanlığı'na yazmış olduğu yazıda, Bölüklerin Yüzbaşı, Taburların Binbaşı, Alayların Yarbay veya Albay kumandasında bulunmasının bilfiil kıta başında bulunan ve tecrübeli kişilerden olmaları gerektiğini, geçici bir mahiyette olan bu teşkilata mensup Mıntıka Kumandanlıklarının ve Teşkilat Kumandanlığının ise Alay veya Tugay yetkisinde olmasının mümkün olmadığını bildiriyordu. Bu durum EHUR tarafından daha önce verilmiş emirlere uygun olduğu ve bu konuda bir değişiklik yapılmasına gerek olmadığı bildiriliyordu. Dolayısıyla bu durumu kabul etmeyecek olan Mıntıka Kumandanlıklarındaki Yarbaylar derhal eski birliklerine iade edilebilmeleri için gerekenin yapılmasını emrediyordu.²⁶⁵

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere o günün şartlarında Ankara'nın parası yok denecek kadar azdı. Dolayısıyla bu konuda herkes kendisine verilen görevi en iyi bir şekilde maddi yardım almadan yapmak zorundaydı.

F. TEŞKİLATIN VARLIĞININ İNGİLİZLER TARAFINDAN FARKEDİLMESİ VE ALINAN TEDBİRLER

Mudanya Mütarekesi esaslarına aykırı olan fakat dönemin şartlarında kurulması zaruri olan Geçit Teşkilatının faaliyetleri, bir süre sonra İngilizler tarafından fark edilmeye başlandı. Bu konuda İstanbul Kumandanlığı'na yazdığı yazıda Gen. Harrington, durumdan haberdar olduklarını ve çözüm bulunmasını üstü

²⁶³ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-1

²⁶⁴ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-1-1

²⁶⁵ ATASE Arş.; K. 1961-91-317-1-2

kapalı tehdit dolu ifadelerle anlatıyordu. Gen Harrington, Beykoz'da, Büyükdere'de ve Yukarı Boğaz Bölgesindeki mevzilerin bir müddet gözetim altında bulunduklarını, bunun sonucunda bu bölgelerde Türk birliklerinin mevcut olduğunu tespit ettiklerini anlatıyordu. Adı geçen bu bölgelere, silah ve malzeme çıkarıldığını, bu bölgelerde, bir miktar da Türk subayının mevcut bulunduğu hakkında elinde önemli bir istihbarat bulunduğundan söz ediyordu. Elde ettiği tüm bu istihbarattan da bu bölgelerde bir teşkilatın var olduğu sonucuna ulaştığını bildiriyordu. Türk makamları tarafından bunun gibi teşkilatların oluşturulmasının Mudanya Mütarekesi esaslarına uygun düşmeyeceği, dolayısıyla Mütarekenin ihlal edilmiş olduğu anlamına geleceği, devlet adamları tarafından dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini, Beykoz'daki teşkilat ile sadece belirli miktarda bakıcıların bulunması gereken Yukarı Boğaz bölgesinde görülen birliklerin süratle bu bölgeden uzaklaştırılması için gerekli girişimlerde bulunulmasının uygun olacağını bildiriyordu. Diğer İtilaf Kuvvetleri Kumandanlıklarını da bu durumdan haberdar etmek için İtilaf Yüksek Komiserlerine de bu yazıdan bir suret arz edileceğini de ilave ediyordu.²⁶⁶

İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Bey'de, Gen. Harrington' un kendisine yazmış olduğu bu yazıyı aynen 1 nci Ordu Kumandanlığı'na "şifreli, dakika geciktirilmesi caiz değildir ve makine başında" ifadesi ile yazdı.²⁶⁷ Bu yazıda, daha önce bu konu ile ilgili olan gerekli teklifleri ilettiğini,²⁶⁸ Gen. Harrington'un tespit etmiş olduğu delillerin doğru olduğu dolayısıyla konu ile ilgili fotoğraf ve birkaç subay ile birkaç erin ifadelerinin olduğu belgeleri her an elde edebileceklerini, bunun için verilecek cevapta bu hususların dikkate alınmasının uygun olacağını belirtti.²⁶⁹

²⁶⁶ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-1

²⁶⁷ ATASE Arş. K. 1961, D. 317, R 16

²⁶⁸ "Salâhaddin Adil Paşa, 1'nci Ordu Kumandanlığı'na yazdığı yazıda General Harrington'un mektubundan bahsetmekte ve mektubu yazısına aynen aktardığını bildirmektedir. Hatıralarında ise "... bu buluşmalardan birinde General Harrington, Anadolu'dan Tekirdağ'a, Mudanya Mütarekesi hükümlerine aykırı olarak asker ve hatta birkaç batarya top geçirilmiş olduğunu söylemiş, uçaktan alman fotoğrafları göstererek dikkatimi çekmişti. Bu durum beni çok zor durumda bırakmış olmakla beraber kendilerine verdiğim güvence üzerine hoşgörü göstererek problem yaratmamayı tercih etmişti": demektir. Halbuki belgelerde Selahaddin Adil Paşa Tekirdağ'dan hiç bahsetmemiş ve Harrington'un kendisine yazdığı mektuptan bahisle mektubu aynen yazısına alarak durumu 1'nci Ordu ve Genelkurmay'a bildirmiş ve emirlerini beklemişti. Muhtemelen daha sonra kaleme alınan hatıralarında Selâhaddin Adil Paşa'yı hafızası yanılmaktaydı."

²⁶⁹ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16

Böyle bir teşkilatın varlığı mütareke hükümlerine aykırı olduğundan, teşkilatın ortaya çıkması, kurulmasına müsaade eden Ankara Hükümetini İtilaf Devletleri nezdinde kötü bir duruma düşüreceği muhakkaktı. Yaşanan sürecin çok hassas olmasından dolayı teşkilatın lağv edilmesi düşünülemeyeceğinden durumu inkar etmekten ziyade makul ve mantıklı bir çerçeve içerisine sokmaktan başka bir seçenek görünmüyordu. Fakat gereken cevap verilmeden teşkilatla ilgili olarak bazı düzenlemeler yapmak gerekiyordu. Bundan dolayıdır ki, geçerli uygun sebepler tespit edilmeye başlanarak bundan sonra yapılacak faaliyetlerde İngiliz ve Yunanlıların durumu fark etmemesi için gerekli tüm önlemlerin alınması gerektiği yönünde birlikler uyarıldı.

Bunun üzerine 1 nci Ordu Kumandanlığı, Geçit Teşkilatı Kumandanlığı'na 03-7-1339 tarihinde acele ivedilik derecesinde bir yazı gönderdi.²⁷⁰ Bu yazıda, Gen. Harrington'dan İstanbul Kumandanlığı'na bir mektup yazıldığından bahsedilerek, Beykoz bölgesinde askeri personelin mevcut olduğu ve bunların gizli bir şekilde hareket ettikleri, bu bölgeye daha sonra silah malzemesi çıkarıldığı ve burada bir miktar Türk subayının da mevcut olduğunun Gen. Harrington tarafından tespit edildiği bildiriliyordu. Bununla beraber diğer bir teşkilatın da Büyükdere'de bulunduğu, İstanbul Boğazı içindeki mevzilerde de Türk Kıtalarının mevcut olduğu tespit edildiği bildiriliyordu. 1 nci Ordu Kumandanlığı, Geçit Teşkilatı Kumandanlığı'na, bahse konu olan bu belgelerin İngilizlerin eline nasıl geçtiğinin gizlice araştırılmasını ve bilgi verilmesini emrediyordu. İngilizlerin dikkatini çeken davranışlar, yine kendilerine belli etmeden sakin bir şekilde değiştirilerek koruma altındaki silah ve askeri eşyanın daha emin ve korunaklı yerlere yerleştirmek suretiyle gerekli tedbirlerin alınması gerektiği emredildi. Yine 1 nci Ordu Kumandanlığı tarafından, GT' de gizliliğe önem vermeyen personelin süratle eski görevlerine iade edileceği emredildi.

1 nci Ordu Kumandanlığı 03-07-1339 tarihinde yine aynı konuyla ilgili olarak İstanbul Kumandanlığı'na da yazdığı yazıda, General Harrington'un şikâyet ettiği

²⁷⁰ Aynı yer

hususlar hakkında Geçit Teşkilatı Kumandalığı'nın dikkatinin çekildiğinden, İngilizlerin dikkatini çeken faaliyetlerin bundan böyle daha gizli bir şekilde yapılarak kendilerine hissettirilmemesini ve toplanılan yerin gerekiyorsa değiştirilmesini emretti.²⁷¹

Erkan-ı Harp Umumiye Reisi Fevzi Paşa'nın da 04.07.1339 tarihinde 1 nci Ordu Kumandanlığı'na "Kişiyeye Özel ve Acele" olarak yazdığı yazıda,²⁷² İstanbul Boğazı civarında faaliyet gösteren teşkilatın, özellikle General Harrington'un notasında belirtilen Bebek, Beykoz ve Büyükdere'deki teşkilatın varlığı ve faaliyetlerin ne şekilde İngilizler tarafından tespit edildiğinin ivedi incelenmesi ve Teşkilatın gizliliğinin açığa çıkmaması için gerekli tedbirlerin süratle alınarak yüksek derecede gizliliğe özen gösterilmesinin uygun olacağı emredilmekteydi.

GT. Kumandanı Reşad Bey ise konu hakkında 04.07.1339 tarihinde 1 nci Ordu Kumandanlığı'na yazmış olduğu cevabi yazıda aldığı tedbirleri bildiriyordu.²⁷³ Buna göre;

Reşad Bey, B Mıntıkasında, bir subay komutasındaki 45 eri, silah, mühimmat ve bombalarla beraber Beykoz içinde, Dıbbaghane ve çevresinde 60 er ile askeri malzemeyi Akbaba ve Deresiköy bölgesinde, Anadolu Kavağı'ndaki torpil subayı ile 2 eri yine Kavak'ta konuşlandırıyor, dolayısıyla bölgedeki hareketliliği azaltıyordu. H Mıntıkasında ise bir subay, 35 er, silah, mühimmat ve bombalarıyla beraber yine Sırataşlar, Obüs Tepe'deki mevzilerde konuşlandırıyor. GT. Kh., daha önce uygun görüldüğü ve karar verildiği gibi İtilaf Devletleri Kuvvetlerine fark ettirilmeksizin Çengelköy'deki Kuleli Askeri İdadisine nakil ettiriyordu.

Reşad Bey ayrıca, İngilizlerin, elde ettikleri bilgilerin önemsiz bilgilerden ibaret olduğunu zannettiğinden, bahse konu olan bilgilerin derecesi ve kimler vasıtasıyla tedarik edildiğinin araştırılacağını ve araştırma sonucunun 1 nci Ordu Kumandanlığı'na gönderileceğini bildiriyordu.

²⁷¹ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-3

²⁷² ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-5

²⁷³ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-6

Reşad Bey, olayın tespit edilmesinden esas sorumlu olan GT personeline yaptıkları görevin ne kadar önemli olduğunun tekrar açıklanacağını ve bundan böyle yapılacak tüm faaliyetlerin büyük bir gizlilik içerisinde yapılması konusunda verilen emirlerin tekrar tebliğ edileceğini de bildiriyordu.²⁷⁴

Bu yazıya ilave olarak yine 1 nci Ordu Mübayat Komisyon başkanı ve GT. Kumandanı Reşad Bey İzmit'te 1 nci Ordu Levazım Başkanlığı'na 07.07.1339 tarihinde yazdığı yazıda,²⁷⁵ 04.07.1339 tarihinde yazmış olduğu yazının bazı maddelerinin yanlış alındığı veya gönderildiğini düşündüğünden bahsetmekteydi. Reşad Bey, H Mıntıkasında hiçbir erin mevzilere yerleştirilmediği, bu mıntıkadan 35 er ve bir subayın resmi elbise ile inzibatta, geri kalanlar ve askeri malzeme ile silah ve cephanelerin Hisar'ın doğusundaki çiftliğe yerleştirildiğini belirtmekteydi. Ayrıca, Serköprü (Başköprü)'ye ait kıtalardan Kireçburnu'nda erlerin bırakılmadığı, erlerin tamamen Sarıyer'deki İtfaiye Bölüğüne nakil edildiği, Kavak'ta bulunan ve başka yerlerde gizlenmesi mümkün olmayan 18 erin topçu elbisesi giydirilerek Kavak, Sıraş ve Obüstepe mevzilerine yerleştirildiğini belirtiyordu.

Gerek bu sebepten, gerekse Büyükdere bölgesinde gizli bir yer sağlanması mümkün olmadığından, erlerin İtfaiye Bölüğünde ve Topçular arasında ikmal erleri olarak bulunduruldukları da arz edilmişti.²⁷⁶

Yine aynı konuda 1 nci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa Geçit Teşkilatı Kumandanlığı'na "Gereği", 3 ncü Kolordu Kumandanlığı'na ise "Bilgi" mahiyetinde 05.07.1339 tarihinde "Acele-Şifre" ile yazmış olduğu yazıda şu hususları emrediyordu.²⁷⁷ İngilizlerin elinde bu konuyla ilgili ne çeşit bilgi ve belgenin bulunduğu araştırılacaktı. İngilizlerin dikkatini çeken faaliyetler bundan böyle İngilizlerin dikkatini çekmeden sakın ve basiretli bir şekilde yapılacaktı. Personel, silah ve cephane daha emniyetli yerlere yerleştirilecekti. Geçit Teşkilatı Personeli

²⁷⁴ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-7

²⁷⁵ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-14

²⁷⁶ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-15

²⁷⁷ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-11

durumun ehemmiyeti hakkında yeniden ikaz edilecek, gizliliğe dikkat etmeyen, özen göstermeyenler en kısa zamanda eski birliklerine iade edilecekti.

Teşkilatın gizlenmesi ve faaliyetlerinin maskelenmesi yönünde yapılan diğer bir faaliyet ise, Geçit Teşkilatı Karargâhının Çengelköy'deki Kuleli Askeri İdadisi'ne taşınmasıydı. 1 nci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa'nın bu yönde verdiği emre cevaben İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Paşa, 07.07.1339 tarihinde "şifre-gayet acele" ivedilik derecesinde 1 nci Ordu Kumandanlığı'na bir yazı yazdı. Bu yazıda, Teşkilatın resmi ya da özel okul gibi bir müessesede konuşlanmasının uygun olmadığı, bunun çeşitli sakıncalarının olduğu, verilen bu emrin geri alınmasının uygun olacağını belirtti.²⁷⁸

1 nci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa da, Geçit Teşkilatı Kumandanlığı Karargâhı'nın müstakil bir bina içerisinde yeniden tesis edilmesi, memurların girip çıkmasından dolayı daha çok dikkat çekmesi yönünden sürekli faaliyette bulunan bir müessese içerisinde bir yer bulunmasının uygun olduğunu düşünüyordu. Bu konuda GT. Kumandanlığı ile İstanbul Kumandanlığı'nı beraber hareket ederek uygun bir yer bulmalarını ve bu konudaki tekliflerin 1 nci Ordu Kumandanlığı'na bildirilmesini istiyordu.²⁷⁹

Nurettin Paşa'nın bu emrinden sonra GTK.'lığı ile İstanbul Kumandanlığı yaptıkları koordineli çalışma neticesinde, Geçit Teşkilatı Karargâhının Çengelköy'deki Kuleli Askeri İdadisinin dışında bulunan Küçük Zabit Mektebi'nin lağvedilen Hastane binasına nakledilmesi hususunda mutabık kaldılar. Bu kararın 1nci Ordu Kumandanlığı tarafından da onaylanması sonucunda Geçit Teşkilatı Karargâhı adı geçen binaya nakil oldu.²⁸⁰

Geçit Teşkilatı ile ilgili değişikliklerin tamamlanmasından sonra İngilizlere cevap verilmesi aşamasına gelinmişti. Verilecek cevapta güveni yeniden tesis etmek adına Geçit Teşkilatından hiçbir şekilde bahsedilmeyecek, fakat İngilizlerin tespit

²⁷⁸ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-12

²⁷⁹ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-16

²⁸⁰ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-19

ettikleri faaliyetler inkâr edilmeden başka bir mazeret altında anlatılmaya çalışılacaktı.

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ve Batı Cephesi Kumandanı Fevzi Paşa 14.07.1339 tarihinde 1 nci Ordu Kumandanlığı'na, Gen. Harrington'un yazdığı yazıya cevap olarak gönderilmesi için bir yazı yazdı. Bu cevabi yazıda, Beykoz ve Büyükdere bölgesinde böyle bir teşkilatın olmadığı, bölgede görülen personelin İstanbul'da bulunan subayların tayin olması ve mübadele (değiştirme) edilmesi maksadıyla Anadolu'dan gelen subay ve erler oldukları belirtiliyordu. Tam tersine Kumandanlık emrinde Mudanya Mütarekesinin imzası tarihinden de daha az bir kuvvetin mevcut olduğu, durumun Müttefik Kuvvetlerin aleyhinde olduğuna dair somut bir delilin bulunmadığı belirtiliyordu.²⁸¹

Sonuç olarak bu konu diplomatik bir skandala dönüşmeden, İngilizlerin de ikna olmasıyla kapatıldı.

G. TEŞKİLATIN LAĞV EDİLMESİ

Lozan Görüşmelerinin bir çıkmaza girerek, İstanbul'un tamamen kaybedilmesi, özellikle Yunanlıların İstanbul'a taarruz ederek İstanbul üzerinde daha fazla söz sahibi olmak istemeleri ve bu konuda Müttefiklerden de destek görme ihtimali oldukça yüksek bir olasılıktı. İstanbul'da süregelen vahşet, tecavüz ve soykırım olaylarında bir artışı engellemek, dahası bu uygulamaları durdurmak için bazı tedbirler alınmak zorundaydı. Bu tedbirlerden biri de Geçit Teşkilatının kurulmasıydı.

Geçit Teşkilatı, Ankara Hükümetinin onayı ile Lozan Görüşmelerinin olumsuz sonuçlanması neticesinde 1 nci Ordu kumandanlığı birliklerinin İstanbul istikametinde yapacakları harekâtı desteklemek ve bu harekât için şartları uygun hale getirmek maksadıyla kuruldu. Geçit Teşkilatı sahip olduğu zor koşullar altında kendisine verilen görevi, İtilaf Devletleri Birliklerinden gizleyerek yerine getirmeye

²⁸¹ ATASE Arş. K. 1961-91-317-16-20

çalıştı. 24.07.1339 tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla Geçit Teşkilatının varlık sebebi ortadan kalktığından teşkilat lağv edildi.

Lozan Barış Antlaşmasının imzalanmasından sonra yapılan düzenleme 121 nolu cephe emri ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiyesi ve Batı Cephesi Kumandanlığı tarafından 1 nci Ordu Kumandanlığı'na bildirildi. Fakat 121 numaralı cephe emrinde Geçit Teşkilatı ile ilgili herhangi bir husus belirtilmediğinden 1 nci Ordu Kumandanlığı konuyu 02.08.1339 tarihi ve 1647 sayılı yazı ile Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğine sordu.²⁸²

08.08.1339 tarihinde EHUR'dan gelen "GT. Barış bütçe ve kadrosunda bulunmadığından lağv edilecektir"²⁸³ yazılı emir üzerine Geçit Teşkilatı lağv edildi.²⁸⁴

Bu emir üzerine 1 nci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa 09.08.1339 tarihinde, 3 ncü Kolordu Kumandanlığı'na, 4 ncü Kolordu Kumandanlığı'na, İstanbul Kumandanlığı'na, Menzil, İkmal, Levazım, İstihbarat, Defterdarlık, Muamelat-ı Zati, Silah, Makine, Tüfenk Müfettişliğine ve "Bilgi" olarak da Batı Cephesi Kumandanlığı'na yazmış olduğu yazıda, Geçit Teşkilatının lağv edilmesi ile ilgili esasları şu şekilde emretti.²⁸⁵

1. Geçit Teşkilatı lağv edilecekti.

2. Yarbay Reşad Bey Ordu Mübayaat Komisyonu başkanlığı görevine 15.08.1339 tarihine kadar devam edecek, bu tarihten sonra İzmit'e, Ordu Karargâhına dönecekti.

²⁸² ATASE Arş. K. 1961-91-317-17-2

²⁸³ ATASE Arş. K. 1961-91-317-17

²⁸⁴ ATASE Arş. K. 1961-91-317-17-1

²⁸⁵ ATASE Arş.K. 1961-91-317-17-3, ATASE Arş. K.1961-91-317-17-4

3. Geçit Teşkilatı emrinde bulunan personel, 12.08.1339 tarihine kadar mensubu oldukları Kolordulara geri döneceklerdi. Burada “personel” ifadesinden anlatılmak istenen Geçit Teşkilatında görev yapan Zabıtlar idi.

4. 3 ve 4 ncü Kolordu mensubu olmayan personel ise, Ordu Kumandanlığı emrinde kalacaktı.

5. Erler, kendilerine verilmiş olan, elbise, teçhizat, silah ve cephaneleri ile birlikte İstanbul Kumandanlığı emrine girecek, eski birliklerine geri dönmeyeceklerdi.²⁸⁶

6. Teşkilatın personeli üzerinde bulunan ve fazla olan piyade cephanesi, otomatik tüfenk ve cephanesi, bombalar, istihkâm malzemeleri, işaret tabancaları, muhabere malzemeleri, portatif torpiller gibi malzemeler, toplanacak ve bir senet karşılığında İstanbul Kumandanlığı emrindeki depolara teslim edilecekti.

7. Daha önce Ordu Kumandanlığı’ndan milis erler ve subaylara verilen silah ve cephanede süratle toplanacak ve İstanbul Kumandanlığı’na bağlı depolara teslim edilecekti.

8. Geçit Teşkilatı Kumandanlığı tarafından, İstanbul Kumandanlığı emrine verilen erlerle ilgili olarak; erlerin açık künyeleri, üzerlerindeki silah ve teçhizatlar ile İstanbul Kumandanlığı’na teslim edilmiş olan silah, mühimmat ve malzeme miktarını belirten çizelgeler hazırlanacak ve ivedi olarak Ordu Kumandanlığı’na gönderilecekti.

9. A Mıntıkasındaki teşkilat tamamen 3 ncü Kolordu bölgesine intikal edecek ve 3 ncü Kolordu emrine girecekti.

10. Teşkilatın lağv edilmesi, erler ve malzemelerin teslim edilmesi ve bunların intikali esnasında daha önceden olduğu gibi gizliliğe son derece önem

²⁸⁶ ATASE Arş. K. 1961-91-317-5-2

verilecek İngiliz ve Yunan birliklerinin dikkatini çekecek davranışlardan uzak durulacaktı. Lozan Görüşmeleri bir anlaşmayla sonuçlanmış olmasına rağmen Teşkilatın lağv işlemleri yine de büyük bir gizlilik içerisinde yapılmaktaydı

11. Geçit Teşkilatı ile ilgili işlemler önce 1 nci Ordu Kumandanlığı tarafından, daha sonra ise 3 ncü Kolordu Kumandanlığı tarafından yapılacaktı.

12. Birliklere ait olan ve İstanbul Kumandanlığı'na teslim edilen tüm silah, cephane ve çeşitli malzemelerin, teslim edildiğine dair İstanbul Kumandanlığı'ndan yazılı belge alınacaktı.

SONUÇ

Anadolu'daki mücadele için hayati derecede önemli olan personel, silah ve mühimmatın sağlanması, İstanbul bölgesinde bulunan İtilaf Devletlerine yönelik yapılan istihbaratın toplanması ve Ankara'ya ulaştırmasında faydalanılan, Gizli Örgütlerin yaptıkları görevlerde hassas davranmamaları, kapatılmalarını gündeme getirdi. Nitekim bu örgütler ifşa oldukça başlangıçta isimleri değiştirildi., fakat bu da yeterli olmayınca faaliyetlerine son verilmeye başlandı. Bu örgütlerin kapatılması sonrasında İtilaf Devletleri ile ilgili istihbaratın elde edilmesi için Ankara Hükümeti bir arayışa girdi. Bu arayışın sonunda verilen karar; Teşkilat-ı Mahsusa'dan ayrı, Ankara Hükümetine bağlı, görev yapan personelin tamamına yakını askerlerin oluşturduğu gizli bir örgütün kurulması idi. Bu örgüt daha önce kurulan örgütlerin yaptıkları hataları yapmayacak ve Ankara Hükümeti'nin hiyerarşik yapısı içinde yer alacak bir örgüt olmalıydı.

Yaklaşan Lozan görüşmelerinin arzu edilen şekilde sonuçlanmaması ve bunun sonucunda İngiliz ve Yunan İşgal birliklerinin kontrol altında tuttıkları son bölge olan İstanbul ve Trakya'dan çıkmalarını sağlamak amacıyla bir taarruz harekâtı gerekebilirdi. Bu maksatla İzmit bölgesine gelerek teşkilatlanmasını ve eksikliklerini tamamlamaya çalışan 1 nci Ordu Kumandanlığı'na, İstanbul bölgesinde yapacağı harekâta yönelik gerekli kolaylığı sağlayacak bir teşkilat kurulmalıydı. Fakat

imzalanmış olan Mudanya mütarekesinin hükümlerine göre böyle bir teşkilatın kurulması uygun değildi. O halde bu teşkilat gizli olmalıydı.

Bu ihtiyaçların giderilmesi maksadıyla, 1922 yılı sonu ile 1923 yılı başı arasındaki süre içerisinde, Ankara Hükümetinin emriyle 1 nci Ordu Kumandanlığı bünyesinden oluşturulan ve gizli bir teşkilat olan Geçit Teşkilatı kuruldu. Bu teşkilata, özet olarak şu görevler verildi: Teşkilat; İstanbul bölgesinde, özellikle İngiliz ve Yunan İşgal birliklerini takip ve kontrol edecek, elde edilen istihbaratı 1 nci Ordu kumandanlığı aracılığıyla Ankara'ya iletcek, gerektiğinde İstanbul istikametinde harekât yapacak dost birliklerin faaliyetlerini kolaylaştıracak şekilde gerekli hazırlıkları yapacaktı. Bütün bu faaliyetlerin arzu edilen seviyede yapılabilmesi için Teşkilatın deşifre olmaması gerekmekteydi. Bu konuda azami gayret gösterilmeliydi.

İngiliz ve Yunan İşgal birlikleri İstanbul bölgesinde yaptığı uygulamalarla hiçbir kural tanımadıklarını göstermekteydiler. Azınlıkları silahlandırarak Müslüman halkın üzerinde baskı kurmaları, Türklere karşı uyguladıkları işkence, kendi ülkelerinde ikinci sınıf vatandaş gibi davranılması, yağma, gibi uluslararası kuralları hiçe sayacak davranışlarda bulunmaları karşısında aciz kalınmaktaydı. İstanbul, içinde yaşayan Müslüman halk ile İşgal kuvvetlerinin iyi niyetlerine terk edilemezdi. Ankara Hükümeti tarafından bu gibi olaylara engel olmak maksadıyla, imzalanan Mudanya mütarekesi şartlarına uygun olmasa bile bir örgüt kurulması ve görevlendirilmesi isabetli bir davranıştı.

İstanbul ve Trakya bölgesinin düşmandan temizlenmesi için her türlü tedbirin alınması gerektiği Ankara Hükümeti tarafından kabul edilmiş bir gerçektir. Bunun sonucunda kurulan GT, 1923 yılı ağustos ayına kadar, yaklaşık 9 ay süreyle görevini yerine getirdi.

Teşkilat, kendisine verilen görevleri yaparken gizlilik kurallarına dikkat ettiği halde bu faaliyetleri İngiliz İşgal birlikleri tarafından fark edildi. İngiliz İşgal Birlikleri Kumandanlığı tarafından bu konuda İstanbul Kumandanlığı'ndan durumun

aydınlatılması talebinde bulunuldu. İstanbul Kumandanlığının durumu Ankara Hükümetine iletmesi neticesinde kısa süreli bir kriz yaşandı. Fakat Ankara Hükümeti durumu çok iyi bir şekilde idare ederek konunun diplomatik bir skandala dönüşmeden çözümlenmesine muktedir oldu. Bununla beraber Ankara Hükümeti, yapılan faaliyetlerin daha hassas bir şekilde, İngiliz ve Yunan birliklerine fark ettirmeden devam edilmesi yönünde birliklerini uyarmakla yetindi. Fakat örgütün kapatılmasını hiç düşünmedi. Bu da Ankara Hükümetinin ilerde gerçekleştirebilecek bir harekâta kullanılmak üzere bu örgütün yaptığı ve yapacağı faaliyetlere ne kadar ihtiyacı olduğunu bilmesinden kaynaklanmaktaydı. Bu durumun farkında olan İngilizler, bu ve benzeri örgütlerin kurulmasının kendilerine ne kadar zarar vereceğini biliyorlardı. Bunun için bu konudaki şüphelerini Türk tarafına bildirerek bu tür faaliyetlerin önüne geçmek istediler. Bu durum da Ankara Hükümetinin örgütün kurulmasında ne kadar haklı olduğunu göstermekteydi.

Böyle bir teşkilatın kurulmuş olmasının Ankara, Yunanistan ve İngiltere açısından değerlendirmek uygun olacaktır.

a. Ankara Hükümeti açısından;

Lozan Görüşmelerinin Türkiye lehinde sonuçlanmaması halinde İstanbul bölgesi ve Trakya'da Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında bir savaşın yaşanması kaçınılmazdı. Bu yüzden Ankara Hükümeti olası bu savaşa karşı her zaman hazırlıklı olması gerekiyordu. Dolayısıyla, İtilaf Devletlerinin İstanbul'da yaptıkları faaliyetlerden haberdar olamayan Ankara Hükümeti, Misak-ı Milli sınırları içerisinde bulunan, İstanbul ve Trakya'nın alınması için hazırlanan Harekât Planı üzerinde gerekli değişiklikleri yapamayacaktı. Gereken istihbaratın elde edilememesi halinde, İtilaf Devletlerinin kontrolünde bulunan İstanbul bölgesinde harekâtı gerçekleştirecek 1 nci Ordu Kumandanlığı'nın Boğazlardan geçerek Trakya'ya doğru ilerlemesi, ya mümkün olmayacak ya da çok büyük zayıflar verilmesine neden olacaktı. Verdiği zayıflarla beraber Trakya'ya zayıf kuvvetlerle çıkan 1 nci Ordu Kumandanlığı'nın başarı şansı çok fazla olmayacaktı. Bu durum neticesinde ne İstanbul ne de Trakya, Misak-ı Milli sınırları içerisinde alınabilecekti. Belki de bu

bölge daha sonradan çok büyük tavizler verilerek elde edilebilecekti. Muhtemeldir ki bu bölgede yaşayan Müslüman halk, günümüz Batı Trakya'sında yaşayan Müslüman halk ile aynı kaderi paylaşıyor olacaktı.

Lozan Görüşmeleri neticesinde imzalanan antlaşma ile Türkiye, bir savaşa girmeden Misak-ı Milli sınırlarının büyük bir bölümüne ulaşmıştı. Ülkenin geleceğinin aydınlık olması, halkın kendi toprakları üzerinde bağımsız bir şekilde yaşamasıyla mümkün olduğunu bilen Ankara Hükümeti Lozan görüşmelerinin olumsuz sonuçlanması halinde de İstanbul ve Boğazlar bölgesinin terk edilemeyeceğinin farkındaydı. Bu yüzden Ankara Hükümeti her türlü şart altında İstanbul ve Boğazlar bölgesine sahip olmak için harekâtın başarılı olmasında kilit rol oynayacak Geçit Teşkilatı'nın kurulması istedi.

b. Yunanistan açısından;

Ankara Hükümetinin İstanbul ve Trakya'yı ele geçirememesi halinde Yunanlıların yüzyıllardan beri Constantinopolis olarak adlandırdıkları İstanbul, İtilaf Devletlerinin kontrolünde olacaktı. Bu bölge üzerinde hak ve söz sahibi olacak olan Yunanistan, Megalo İdea'sını gerçekleştirmek için çok büyük bir mesafe almış olacaktı. Arkasına İtilaf Devletlerinin gücünü alan Yunanistan, İstanbul ve Boğazları elinde tutamayan Türkiye'nin daha zayıfladığını düşünerek, bir sonraki hedefi olan ve savaşarak alamadığı İzmir ve bölgesini elde etmeye çalışacaktı.

c. İngiltere açısından;

İstanbul bölgesinin ve Boğazların İtilaf Devletlerinin kontrolü altında bulunması, İngiltere'nin dış politikası açısından çok önemliydi. İngiltere, Uluslararası platformda daha etkin söz sahibi olabilmesi için, zengin petrol yataklarının bulunduğu Orta Doğu üzerinde devam ettirdiği hâkimiyetini korumak zorunda olduğunu biliyordu. Bu bölgenin kuzeyine hâkim olan Türkiye ve Türkiye'nin kalbi sayılabilecek İstanbul ve Boğazlar bölgesi bu yüzden İngiltere için oldukça önem taşıyordu.

İstanbul bölgesinin İngiltere açısından önem taşıyan bir diğer özelliği ise, İngiltere ile sömürgeleri arasındaki en kısa yol üzerinde bulunuyor olmasıydı. Hindistan bölgesinden elde ettiği kazançlar Türkiye üzerinden taşınabilirdi.

Bu maksatlarla İngiltere, Türkiye toprakları üzerinde güçlü bir Türk yönetimi olması yerine küçük bir coğrafyada yaşamaya mahkum edilmiş bir Türkiye ve Marmara bölgesi – Ege Bölgesi – Doğu Anadolu Bölgesi ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde kendine yakın, kendisi tarafından kontrol edilebilecek piyon Devletlere ihtiyacı vardı. Bunu her fırsatta dile getiren İngiltere, bu bölgelerde kendi emellerini gerçekleştirmeye yardımcı olacak oluşumların destekçisi olmuştu.

İstanbul ve Boğazlardan mahrum kalan Türkiye'nin elinden Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin alınması İstanbul ve Ege bölgesinin kontrolünü elinde bulundurmak suretiyle Anadolu'ya yerleşen İngiltere için artık çok zor olmayacaktı. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için ilk atılan adım, İstanbul bölgesi ve Boğazların İtilaf devletleri tarafından elde tutulmasıydı.

Tüm bu ihtimalleri göz önünde bulunduran Ankara Hükümeti, Misak-ı Milli sınırları içerisinde bulunan toprakların tamamı üzerinde bağımsızlığını sağlamak zorunda olduğunu biliyordu. Bu yüzden bu kadar önemli bir hususu şansa bırakmamış İstanbul ve Boğazların kaderini elinde tutmak için her türlü tedbiri almıştı.

İngiltere de, Ankara Hükümetinin tüm bu ihtimalleri değerlendirerek İstanbul bölgesinde Mudanya Mütarekesi hükümlerine aykırı olmasına rağmen, bir örgütlenme içerisinde olabileceğini tahmin ediyordu. Bu yüzden İstanbul bölgesinde istihbarat faaliyetlerine önem verdi. Hatta bir ara bu konuda istediği sonuca da bir hayli yaklaştı. Fakat bu durum Ankara Hükümetinin usta bir hamlesiyle bertaraf edildi.

Aslında İngiltere yanılmıyordu. İstanbul bölgesinde, gizli olarak faaliyet gösterecek bir örgüt, 1 nci Ordu Kumandanlığı'na bağlı olarak kuruldu. Bu örgüt kendisinden beklenen görevleri büyük bir özveri ile yerine getirmeye çalıştı. Ankara

Hükümeti de elindeki oldukça kısıtlı maddi imkânlardan bir bölümünü bu örgüte tahsis ederek faaliyetlerinde yardımcı oldu. Fakat bu para, örgütün genel giderlerinin karşılanmasına yetmiyordu. Yapılan ödeneğin, GT Kumandanlığı tarafından artırılması teklifi kabul görmedi. Özellikle subaylar çok ciddi bir maddi zorluk içerisine düştüler. Çünkü ihtiyaç duyulan ilave giderleri kendi maaşlarından ödüyorlardı. Fakat yine de devletin ve ülkenin bekası için bu zorluklara katlanıyorlardı. Bu da GT personelinin bu davaya ne kadar inandıklarının bir göstergesiydi.

Yıllarca diğer devletlerin iç işlerine müdahalesiyle yaşamını devam ettiren Osmanlı Devletinin başkentinde söz sahibi olma sırası artık Ankara Hükümetine gelmişti. Ankara Hükümeti, bu noktaya kadar gelmişken İstanbul ve Trakya bölgesini Misak-ı Milli sınırları içerisinde görmek istiyordu. Bu yüzden Mudanya Mütarekesi hükümlerine aykırı olsun veya olmasın, Lozan görüşmeleri esnasında veya sonrasında, İngiliz ve Yunan birliklerinin bir taarruzu olsun veya olmasın bu amaç için bir gizli örgüt kurulmalı ve anılan görevler örgüt tarafından yerine getirilmeliydi. Bu iş, şansa ve İngiliz ile Yunan birliklerinin insafına bırakılamayacak kadar önemliydi. Tarih bu konuda Ankara Hükümetinin ne kadar yerinde bir karar verdiğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

ATASE ARŞİVİ

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

KİTAPLAR:

- Akşin, Sina; *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul, 1983
- Armstrong, Harold; *Turkey in travail*, Londra, 1925
- Atatürk, M. Kemal; *Nutuk, Cilt. I*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1987
- Aydın, Mesut; *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul, 1982
- Bayur, Yusuf Hikmet; *Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt III/2*, Ankara, 1991
- Belen, Fahri; *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1983
- _____ ; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Cilt. V*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1967
- Bıyıklıoğlu, Tevfik - Ercan, Tevfik; *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 1992
- Criss, Bilge; *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İstanbul, 1994
- Demirel, Emin; *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli servisler* İstanbul. 2002
- Driault, Edouard; *Şark Meselesi, Çev. Mehmet Nazif*, İstanbul, 1928
- Esmer, Ahmet Şükrü; *Siyasi Tarih*, İstanbul, 1944
- Ertürk, Hüsamettin; *Milli Mücadele Senelerinde Teşkilat-ı Mahsusa, (Yay. Haz. Tevfik Apay)*, Basılmamış Daktilo Metin, Gnkur. ATASE Başkanlığı Kütüphanesi, Ankara, 1975
- Güner Zekai - Karabaş Orhan; *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Ankara, 1990,
- İdikut, İhsan; *Türk Lavrensler*, İstanbul, 1953
- Afet İnan; *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara, 1998
- Jaeschke, Gotthard; *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara, 1991

- Kaya, Halit; *Refet Bele Askeri ve Siyasi Hayatı 1881-1963*, İstanbul, 2010
- Kinross, Lord; *Atatürk*, İstanbul, 2005
- Kurat, Akdes Nimet; *Türkiye ve Rusya*, Ankara, 1970
- Kurat, Yuluğ Tekin; *Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması*, Ankara, 1986
- Kürkçüoğlu, Ömer; *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara, 1978
- Mumcu, Ahmet; *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul, 2000
- Mütercimler, Erol; *Kurtuluş Savaşı'na Denizden Gelen Destek*, İstanbul, 1992
- Orhan Duru; *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, İstanbul 2001, s. 81.
- Palmer, Alan; *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, İstanbul, 1995
- Paşa, Selahaddin Adil; *Hayat Mücadeleleri Selahaddin Adil Paşanın Hatıraları*, İstanbul, 1982,
- Selek, Sabahattin; *Anadolu İhtilali c.1*, İstanbul, 1987
- Sarıhan, Zeki; *Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Cilt II*, Ankara, 1994
- Soysal, İsmail; *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt, 1920-1945, 2. Baskı*, Ankara, 1989.
- Söylemezoğlu, Galip Kemali; *Yok Edilmek İstenen Millet*, İstanbul: 1957
- Şimşir, Bilal; *Atatürk ile yazışmalar I*, Ankara, 1987
- _____ ; *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), C 1*, Ankara, 1992
- _____ ; *Malta Sürgünleri*, Ankara, 1985
- _____ ; *Sakarya'dan İzmir'e*, Ankara, 1990
- Temel, Mehmet; *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Ankara, 1998
- TDK; *Türkçe sözlük*, Ankara 1988
- Tukin, Cemal; *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul, 1947,
- Turan, Şerafettin; *Türk Devrim Tarihi: İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe, I*, Ankara, 2004,
- Türkgeldi, Ali Fuat; *Görüp İştittiklerim*, Ankara 1987,
- Türkgeldi, Ali Fuat; *Mondros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi; Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, c. I* Ankara, 1948

Uçarol, Rifat; *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul, 1995

Walder, David; *Çanakkale olayı (Tercüme: M. Ali Kayabal)*, Milliyet Yay. 1970

Güner Zekai - Karabaş, Orhan; *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Ankara 1990.

MAKALELER

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)., Sy: 19, Belge nr: 499.

Gökbilgin, Tayyip; “Meclis-i vükela manzaralarına göre 1919 senesinde ecnebi işgalleri ve talepleri karşısında İstanbul Hükümet” II Türk Tarih Kongresi, Ankara.12-17 Nisan 1956

Muradoğlu, Abdullah; “Teşkilat-ı Mahsusa” *Yeni Şafak Gazetesi*, (14-23 Kasım 1925)

Özel, Sabahattin; “Millî Mücadele’de Yunanistan Ve Fener Rum Patrikhanesi’nin İstanbul’daki Faaliyetleri Ve Atatürk’ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri”, *Askerî Tarih Bülteni*, (Şubat 1996)

Pehlivanlı, Hamit; “Mudanya Mütarekesi ile Lozan Antlaşması Arasında Ankara Hükümeti’nin İngiliz İşgal Birliklerini Kontrolü ve Geçit Teşkilatı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 32, Cilt: XI, (Temmuz 1995)

Türkmen, Zekeriya; “Ali Rıza Paşa Kabinesi ve Kuva-yı Milliye İlişkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara (Mart 2000)

_____ ; “İstanbul’un işgali Ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920)” *Atatürk Araştırma Dergisi*, XVIII, (Temmuz 2002)

_____ ; “İşgal Yıllarında İstanbul'daki Uygulamalar: Mütareke Döneminde Ermeniler Tarafından Türk Çocuklarının Kaçırılması ve Hristiyanlaştırılması”, *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, c. II, Ankara (Güz 2000)

_____ ; “Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)”, *ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ*, Sayı 53, Cilt: XVIII, Temmuz 2002 (Ankara 2001)

GAZETE VE DERGİLER ;

Alemdar,

The New York Times,

Yenigün,

KROKİ - 1

GTK.'NİN 10.03.1339 TARİHİNDEKİ
TERTİPLENMESİİZMİR
12.3.1339

EKLERİN AÇIKLAMALARI

SIRA NO	BELGE NO	AÇIKLAMA
1.	1916-38-138-28-3	G.T. Kumandanlığı'nın 1.3.1339 (1923) Tarihine Ait Nizam-ı Harbidir.
2.	1927-22-182-37	G.T. Kumandanlığı'nın 1.7.1339 (1923) Tarihine Ait Nizam-ı Harbidir.
3.	1959-64-308-7	Mevkii (1nci Ordu) Kumandanlığı tarafından GT. Kumandanlığı'na tahsis edilen 300 liranın yetersiz olduğu ile ilgili yazı.
4.	1959-64-308-9-2	GTK. Rumuzunun kullanılması hakkında yazı
5.	1959-64-308-16	1 nci Ordu Kumandanlığı'nın 300 liranın yeterli olduğuna dair yazısı.
6.	1959-64-308-16-1	1 nci ordu Kumandanlığı'nın yazısı
7.	1959-64-308-20	1 nci ordu Kumandanlığı'nın 2000 kuruşu geçen harcamaların 500 kuruşa kadar olanlarının birleştirilmesi ile ilgili yazısı.
8.	1959-64-308-20-1	GT. Kumandanlığı tarafından 300 liranın tahsis edilmesi ile ilgili yazısı.
9.	1959-64-308-36-1	Birliklerden GT. Kumandanlığı'nda görevlendirilen subayların sivil elbise tedariki için verilen ikişer bin kuruşu alanların isimlerini gösteren listenin gönderilmesi hakkında yazı.
10.	1959-64-308-36-2	Birliklerden GT. Kumandanlığı'nda görevlendirilen subayların sivil elbise tedariki için verilen ikişer bin kuruşu alanların isimlerini gösteren liste.
11.	1959-64-308-36-10	Teşkilat-ı Mahsusa'ya (Özel Teşkilat) tayin kılınan Kolordu Levazımından Yüzbaşı Hasan Tahsin ve Köprücü Bölüğünden Hayrettin Efendilere bu konudaki Ordu emri gereğince Karargâha verilen 4000 Kuruşun, Birinci Ordu İstihbarat Şubesinden alındığını açıklayan mazbata.

12.	1959-64-308-36-16	Harekât Şubesinin 72 Numaralı emriyle Ordu emrine borç kılınan Fırka (Tümen) Yaveri Mülazım-ı Evvel (Üsteğmen) Hilmi Efendiye verilen yirmi liraya mukabil (karşılığında) alınan senedin ilişikte takdim kılındığını hakkında yazı.
13.	1959-64-308-36-17	GTK.'lığı emrine tayin ve Ordu Karargâhına borç kılınmış olan subaylardan kıtalarında 20 Lira almış olanlara ait senetlerin Kolordu veya Tümen levazımınca tasdik edilerek ordu istihbarat şubesine gönderilmesi hakkında yazı.
14.	1959-64-308-37-2	GT. Kumandalığı personelinin verilen 300 lira ile verilen görevlerin yapılmasının karşılanamayacağı hakkında GT. Kumandanlığı'nın yazısı.
15.	1961-91-317-1	Mıntika Kumandanlıklarının Alay derece ve salahiyyette ad ve itibar edilmesi hakkında 1 nci Ordu K.lığının yazısı.
16.	1961-91-317-1-1	G.T. Mıntika Kumandanlıklarının yetkileri hakkında Genelkurmay Başkanlığından cevaben yazılan yazının Ek'te olduğunu bildirir yazı.
17.	1961-91-317-1-2	Bölüklerin Yüzbaşı, Taburların Binbaşı, Alayların Yarbay veya Albay kumandasında bulunması ve bilfiil kıta başında ve Anadolu'da ifa-i vazife ile tecrübeli kişilerden olması gerektiği ile ilgili yazı.
18.	1961-91-317-2-1	Yunanlıların son aldıkları vaziyet ve durum dolayısıyla GTK.'nın vazifesi hakkında 1 nci Ordu Kumandanlığı tarafından verilen emir.
19.	1961-91-317-2-2	(Devam)Yunanlıların son aldıkları vaziyet ve durum dolayısıyla GTK.'nın vazifesi hakkında 1 nci Ordu Kumandanlığı tarafından verilen emir.
20.	1961-91-317-2-3	(Devam)Yunanlıların son aldıkları vaziyet ve durum dolayısıyla GTK.'nın vazifesi hakkında 1 nci Ordu Kumandanlığı tarafından verilen emir.

21.	1961-91-317-2-4	(Devam)Yunanlıların son aldıkları vaziyet ve durum dolayısıyla GTK. 'nın vazifesi hakkında 1 nci Ordu Kumandanlığı tarafından verilen emir.
22.	1961-91-317-2-5	İstanbul Kumandanlığı'nın GT. Kumandanlığı görevleri hakkındaki incelemeleri hakkındaki yazısı.
23.	1961-91-317-2-6	(Devam) İstanbul Kumandanlığı'nın GT. Kumandanlığı görevleri hakkındaki incelemeleri hakkındaki yazısı.
24.	1961-91-317-2-7	1 nci Ordu Kumandanlığı'nca Erkan-ı Harbiye Reisi ve Batı Cephesi Kumandanlığına yazılan ve İstanbul Kumandanlığının incelemelerinin uygun olmadığı hakkındaki yazısı.
25.	1961-91-317-2-9	Yunanlıların savaşa başlamaları halinde yapılacak görevler hakkında Selahattin Bey'in verdiği emirler.
26.	1961-91-317-2-10	Yunanlıların savaşa başlamaları halinde yapılacak görevler hakkında GTK. Nidai Bey'in verdiği emirler.
27.	1961-91-317-3	1 nci Ordu Kumandanının, GT.'nin geçici olduğu ve bu teşkilatta görevli subayların GT.'nin lağv olmasından sonra eski birliklerine dönmelerinin sağlanarak mağdur olmalarını engelleme maksadıyla verdiği emir.
28.	1961-91-317-5	G.T.Nin Kuvve-İ Ummumiyesi (Haziran 1339)
29.	1961-91-317-8-1	G.T.Nin Kuvve-İ Ummumiyesi (1 Haziran 1339)
30.	1961-91-317-8-3	G.T.Nin Kuvve-İ Ummumiyesi (30 Haziran 1339)
31.	1961-91-317-10-3	Nidai Beyin diğer bir göreve tayin edilmesi üzerine GT. Kumandanlığı'na, S mntikasında bulunan 24 ncü Alay K.Yarbay Reşat Bey'in, S Mıntıkası Kumandanlığı'na Büyükdere Bölük K. olup daha sonra Binbaşılığa terfi eden Necati efendinin, B Mıntıkası K. İstihkâm Yarbay Kasım Bey'in Ordudaki asli vazifesine dönmesi ve adı geçen Mıntika Kumandanlığı vekâletini Yüzbaşı Nevzat Efendinin ifa edeceği hakkında 1 nci Ordu Kumandanlığı'nın yazısı.

1961-91-317-10-4	(Devam) görevlendirmelerin devamı.
1961-91-317-11	(Devam) İtilaf Devletleri ve Yunanistan ile düşmanca hareketlerin süratlenmesi halinde yapılacak görevler hakkında Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ve Batı Cephesi Kumandanı'nın emri
1961-91-317-11-1	İtilaf Devletleri ve Yunanistan ile düşmanca hareketlerin süratlenmesi halinde yapılacak görevler hakkında Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ve Batı Cephesi Kumandanının emri.
1961-91-317-12	Lozan Konferansı kesilir ve İtilaf devletleri ve Yunanistan ile savaş başlar ise GTK. Kuvvetlerinin görevleri hakkından İnci Ordu Kumandalığı'nın emri.
1961-91-317-12-2	İstanbul Kumandanı Selahattin Adil Bey'in birliklerine verdiği emirler.
1961-91-317-12-3	(Devam) İstanbul Kumandanı Selahattin Adil Bey'in birliklerine verdiği emirler.
1961-91-317-12-4	(Devam) İstanbul Kumandanı Selahattin Adil Bey'in birliklerine verdiği emirler.
1961-91-317-13-5	Yalnız Yunanlıların taarruzları halinde şehir dışındaki kıtaların hareketi hakkında Selahattin Adil Bey'in verdiği emirler.
1961-91-317-13-6	(Devam)Yalnız Yunanlıların taarruzları halinde şehir dışındaki kıtaların hareketi hakkında Selahattin Adil Bey'in verdiği emirler.
1961-91-317-15-4	G.T.'nin Kadrosu (1.7.1339)
1961-91-317-16	Selahattin Adil Bey'in Gen. Harrington'dan Beykoz bölgesindeki faaliyetlerden 1 nci Ordu Kumandanlığını bilgilendirmesi hakkındaki yazısı.

1961-91-317-16-1	(Devam) Selahattin Adil Bey'in Gen. Harrington'dan Beykoz bölgesindeki faaliyetlerden 1 nci Ordu Kumandanlığını bilgilendirmesi hakkındaki yazısı.
1961-91-317-16-2	1 nci Ordu Kumandanlığı'nın İstanbul Kumandanlığına yazdığı yazı
1961-91-317-16-3	İstanbul Kumandanlığı'nın Gen. Harrington hakkında 1 nci Ordu Kumandanlığı'na yazdığı yazı
1961-91-317-16-5	EHUR Fevzi Paşanın 1 nci Ordu Kumandanlığı'na yazdığı yazı.
1961-91-317-16-6	GTK. Reşad'ın Gen Harrington'un tespitleri hakkındaki yazısı.
1961-91-317-16-7	(Devam) GTK. Reşad'ın Gen Harrington'un tespitleri hakkındaki yazısı.
1961-91-317-16-11	1 nci ordu Kumandalığının 3 nci Kolordu Kumandanlığına yazdığı Gen. Harrington'un tespitleri hakkındaki yazısı.
1961-91-317-16-12	İstanbul Kumandanı Selahattin adil Bey'in 1 nci Ordu Kumandanlığı'na Kuleli mektebine taşınmasının uygun olmadığı hakkındaki yazısı
1961-91-317-16-14	GTK. Reşad'ın 1 nci Ordu Kumandanlığı'na Gen. Harrington'a verilen cevap ile ilgili yazısı
1961-91-317-16-15	(Devam) GTK. Reşad'ın 1 nci Ordu Kumandanlığı'na Gen. Harrington'a verilen cevap ile ilgili yazısı.
1961-91-317-16-16	1 nci Ordu Kumandanlığı'nın GT'nin Kuleli Askeri İdadisi'ne nakli yerine başka bir yere naklinin yapılmasının uygun olduğu hakkındaki yazısı.
1961-91-317-16-17	Batı Cephesi Kumandanlığı'nca İstanbul Kumandanlığı'na Gen. Harrington'a verilecek cevap hakkında yazı.

32.	1961-91-317-16-18	İstanbul Kumandanlığı'nın 1 nci Ordu Kumandanlığı'na yazdığı GT.Kh.'nin Kuleli Mektebi civarındaki Hastane kısmına alınması teklifi hakkındaki yazı.
33.	1961-91-317-16-19	GTK. Reşad'ın GT.Kh.'nin Kuleli İdadisi bölgesindeki Hastane binasına yerleşmeleri konusunda mutabık kalındığı hakkında 1 nci Ordu Kumandanlığı'na yazdığı yazı.
34.	1961-91-317-16-20	EHUR'nin Batı Cephesi Kumandanlığı'na Beykoz ve Büyükdere'deki Teşkilat hakkında Gen. Harrington tarafından verilen mektuba İstanbul Kumandanlığı tarafından böyle bir teşkilatın mevcut olmadığını bildirdiği yazısı.
35.	1961-91-317-17	EHUR'un GT.'nin lağv edilmesi hakkındaki yazısı.
36.	1961-91-317-17-1	GT Hakkında alınan emrin cevabının yazıldığı hakkındaki yazı
37.	1961-91-317-17-2	1 nci Ordu Kumandanlığı'nca EHUR'a, GT. Hakkındaki emrinin ne olduğu hakkındaki yazısı
38.	1961-91-317-17-3	GT'nin lağv edilmesi ile ilgili hususlar.
39.	1961-91-317-17-4	GT'nin lağv edilmesi ile ilgili hususlar.
40.	Kroki - 1	İstanbul Haritası